

SOIHTU

SUOMEN VANHIN MARXILAINEN AIKAKAUSLEHTI 44. VUOSIKERTA

80-lukuseminaari

Opiskelijat sivistyneistönä

Sivistyneistön eriaikaisuus

Mitä on politiikka?

Naiskysymys ja äitiys

5-6/1979

SOIHTU

Perustettu 1931

JULKAISIJA SOSIALISTINEN OPISKELIJALIITTO

TOIMITUS

Pertti Rovamo (vastaava), Kimmo Sarge (toimittussihteeri), Kirsi Alasaari, Christian Blom, Olli-Pekka Haavisto, Sami Heikinheimo, Kimmo Henriksson, Paavo Joensuu, Juuso Juntunen, Jussi Kotkavirta, Eeva Kärnä, Jorma Lindfors, Pentti Määttänen, Hannu Nieminen, Kalevi Rantanen, Christoffer Tigerstedt, Matti Vartiainen

LEVIKKI

Mirjam Korhonen

TOIMITUS JA KONTTORI

3 linja 7 b 37 00530 Helsinki 53 puh (90) 736 112

TILAUSHINNAT

Vuosikerta 1980 (6 numeroa)

- kotimaahan 60:-

- ulkomaille 70:-

- tukitilaus 100:-

Tilaukset ps-tilille 762 69-4, korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soihdun tilaus"

OSOITTEENMUUTOKSEN

pyydämme lähettämään lehden konttoriin. Se astuu voimaan kahden viikon kuluttua. Emme vastaa väärään osoitteeseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä

LUKIJAIN KANNANOTOT

ja toivomukset lehden sisällön suhteen ovat tervetulleita. Lähettäkää toimituksen osoitteeseen. Pyydämme lähettämään myös lehden ulkoasua ja mahdollisia painoteknisiä puutteita koskevat huomautukset.

ULKOASU IIRAH RENNAM

Kirjapaino sanan Tie, Tampere

ISSN 0356-6056 Soihtu

SOIHITU

5-6/1979

SISÄLLYS

Minkä vuoksi uusi Soihtu? 2

Kari Toikka: Opiskelijat sivistyneistönä – opiskelijaliikkeen strategian perusteista 5

Esa Sironen: Eriaikaisesta sivistyneistöstä 18

Seppo Toiviainen: Mitä on politiikka? 23

Satu Hernberg: Naisen asema ja äitiys 28

80-LUKUSEMINAARI

Kimmo Sarje: Avaussanat 38

Matti Juntunen: Radikaalin sivistyneistön merkitys 40

Seppo Toiviainen: Kommunistien vaihtoehdosta 44

Alpo Rusi: Radikaalin keskustalaisen kansanliikkeen mahdollisuus 50

Pekka Kosonen: Kapitalismianalyysi ja 80-luvun perspektiivit 53

Otto Donner: Miljööajattelu ja uudet liikkeet 57

Teemu Lehto: Koijärven ja Elmun kokemuksia 61

Esko Seppänen: Vallankäyttö yhtiöissä ja puolueissa 63

Arto Noro: Radikaali demokratia ja uudet liikkeet 67

Jouko Turkka: Avartuminen, löysääminen vai romahtaminen? 72

Arto Melleri: Ajankohtaisuus ja epäajankohtaisuus taiteessa 75

Erkki Tuomioja: Yhdenmukaisuuden ja vaihtoehtojen demokratia 78

Erkki Susi: Kansanvalta Suomessa 83

Pertti Rovamo: Yhteenvetoa 87

Minkä vuoksi uusi Soihtu?

Olet jo ennättänyt kuulla Soihdun uudistumisesta, nyt on kädessäsi ensimmäinen uudistuksen tuote. Kuten näet, paljon on lehdessä entistä, paljon on uutta. Mistä siis on kyse? Mikä tässä numerossa on vain tähän eksemplariin liittyvää, mikä uutta linjaa; mikä on uudistuksen idea?

Uudistuksen tausta on tapahtumien kokonaisuudessa, jonka osasia ovat porvariston otteen kaikinpuolinen voimistuminen suomalaisessa yhteiskunnassa, marxilaisen sivistyneistön melko heikko panos yhteiskunnallisessa keskustelussa, uusien liikkeiden synty ja niiden yhteiskunnallisten ohjelmien haparoivuus, kommunistien vaihtoehtokonseptioiden ongelmat ja puutteet ja myös Soihdun aseman heikkeneminen viime vuosina.

Olemme nähneet, että parhaan panoksen mainitun ongelmaryhmän ratkaisuun, voimme antaa uudistamalla oman suhteemme marxilaiseen kokonaissivistyneistöön ja voimistamalla sitä kautta panostamme ajankohtaiseen poliittis-ideologiseen keskusteluun. Tämä on uudistuksemme idea. Siitä seuraavat kaikki toimenpiteemme alkaen ulkoasun muutoksesta – vanhan ”analyysiperinteen” murtamisesta – aina vilkkaaseen seminaaritoimintaamme saakka. Toivomme, että tämän toiminnan tulokset näkyvät yhä paremmin numero numerolta. Ja erityisesti tässä suhteessa toivomme mahdollisimman laajaa tukea, lehden avustamista, sen kommentointia, levittämistä jne.

Miksi sitten asetamme kysymyksen juuri näin? Asiaa ehkä selvittää lyhyt viittaus Soihdun lähihistoriaan. Jossain määrin näet katsomme itsemme vastuullisiksi mainittujen ongelmien syntyyn ja siten myös ratkaisuun. Soihdun kiistaton panoshan on 70-luvulla ollut, että juuri se toi vuosikymmenen alussa ensimmäistä kertaa vakavan marxilaisen teoreettisen työn suomalaiseen opiskelija ja sivistyneistöliikkeeseen. Juuri se loi Suomeen vakavasti otettavan joukkomittaisen akateemisen marxilaisuuden. Paljolti juuri Soihtu loi perustan, jolta syntyivät Tiede&Edistys ja Tutkijaliitto sekä Kulttuurivihkot ja KTL. Mutta sitten ei kehitys kulkenutkaan aivan ongelmattomasti.

Asian ydin on siinä, että 70-luvun alussa Soihtu oli marxilaisen kokonaissivistyneistön lehti, mutta se oli sitä hieman toisin, kuin millaista siitä nyt olemme kehittämässä. Se oli tuolloin lehti, jonka tehtävänä oli organisoida syntymässä oleva marxilainen sivistyneistö sekä marxilaisista lähtökohdista tapahtuvaan tie-

teelliseen tutkimukseen (mm. vamokap-projekti) että *tieteellisen politiikan*, kommunistien strategian ja taktiikan kehittelyyn. Tehtävät ovat – ja olivat etenkin tuolloin, liikkeen syntyvaiheesta johtuen – varsin lähellä toisiaan. Mutta niillä on selvä ero: ero joka kiteytyy tieteen ja politiikan erona. Kun sitten syntyi Tiede & Edistys ja Tutkijaliitto siirtyi marxilaisen tieteellisen tutkimuksen organisointi ja sen tulosten julkaisu tietysti Tiede & Edistykselle. Mutta samalla syntyi tendenssi, että sivistyneistö siirtyi pois – ennen muuta kirjoittajina – Soihdun palstoilta myös tieteellisen politiikan, strategian ja taktiikan ja offensiivisen ideologisen taistelun kysymyksissä. Tässä yhteydessä emme voi ryhtyä pohtimaan liittyikö tähän myös teoreettisia epäselvyyksiä tieteen ja politiikan keskinäissuhteista ja ennen muuta niiden suhteellisesta itsenäisyydestä. Mutta mainitut *tehtävät* eivät siirtyneet kenellekään. Ja niinpä niiden suorittaminen heikkeni. Sen sijaan, että tapahtunut kehitys olisi selventänyt Soihdun luonnetta teoreettis-polittisena lehtenä se itse asiassa murensi sen asemaa marxilaisen kokonaissivistyneitön lehtenä, joka olisi voinut antaa maamme työväenliikkeelle huomattavan suuren panoksen politiikan ja ideologian alueella. Menettäessään sivistyneitön Soihdun tehtäväksi jäi kärjistetyksi sanottuna päivänpoliittisten kampanjoiden taustaineistojen julkaiseminen, selostukset ajankohtaisista tapahtumista ja tehtävistä sekä näkökulman kaventuminen vain opiskelijaliikkeeseen. Tämä oli linja – poikkeuksia tietysti oli.

Kehitys ei ollut ongelmallinen vain lehdelle. Sen yleisen merkityksen kiteytti Hannu Taanila viime keväänä Soihdunkantajassa: "Voi sanoa, että tuskin milloinkaan yhdelläkään poliittisella liikkeellä on ollut niin yksinomaisesti tukena ja käytössään maan parhaita taiteilijoita ja tutkijoita ja että milloinkaan heitä ei ole tuhlattu, jätetty käyttämättä niin järjettömästi kuin nyt... Meillä on eri alojen huippututkijoita, mutta he seuraavat poliittista prosessia kuin sivistyneistö ratsastuskilpailuja, joiden tuloksesta Marx on lyönyt vetoa..." Asiassa on vinha perä. Tiede & Edistys organisoisi ansiokkaasti tätä potentiaalia *tieteelliseen* keskusteluun, mutta *politiikan*, *ideologian* ja *poliittisen strategian* tutkimukseen ja niiden ympärillä käytävään keskusteluun tuota *kokonaisvoimaa* ei tällä hetkellä koota. Tuloksena on se, että SKP:n ohjelmalliseen keskusteluun, uusien liikkeiden ja kapitalismin uusien ilmiöiden nostamiin poliittisiin haasteisiin marxilainen sivistyneistö antaa voimiinsa nähden liian heikon panoksen. Se ei myöskään ole hegemonistisesti ottanut haltuunsa kansainvälistä marxilaista poliittista keskustelua, tilaa jää liian monille huijareille. Se ei tarvittavalla voimalla osallistu kansalliseen ideologiseen keskusteluun ja porvaristo saa ideologiset kampanjansa läpi liian helposti. Ja lopuksi sivistyneistön käsitys omista tehtävistään suomalaisessa vallankumousprosessissa on luvattoman hämärä. Ratkaisu voi ymmärtääksemme olla vain se, että Soihdu pyrkii palauttamaan suhteensa marxilaiseen kokonaissivistyneistöön ja organisoimaan sen näiden tehtävien ratkaisemiseksi.

Tämä orientaatio herättäneeh ehkä kaksi kysymystä. Ensinnäkin miksi korostamme tätä kokonaissivistyneistö-kysymystä, eikö olisi syytä puhua vain kommunistisesta teoreettis-poliittisesta lehdestä, koska aikomuksemme on kuitenkin käsi-

tellä luokkataistelun kokonaisuutta? Mielestämme sivistyneistö-painotus on sikäli tärkeä, että me asetamme tehtäväksemme koota nimenomaan marxilaisen kokonaissivistyneitön poliittis-ideologiseen keskusteluun. Sen katsomme mahdolliseksi, siksi, että opiskelijaliike on sivistyneistöliikkeen järjestöllisesti voimakkain ja pohjaltaan yhtenäisin osasto. Sen vuoksi on luontevaa koota muu sivistyneistö sen ympärille poliittiseen ja ideologiseen keskusteluun. Sitä vastoin me emme voi ottaa kootaksemme koko kommunistista teoreettis-poliittista keskustelua lehtemme ympärille, me emme voi ottaa SKP:n lehden tehtäviä. SKP:n teoreettis-poliittinen lehti voi olla vain sen oma. Mutta me tietysti toivomme, että voimme antaa SKP:n teoreettiseen työhön merkittävän panoksen, ja toivomme tietysti vastaavasti puolueen lukeneiston panosta lehtemme keskusteluun.

Toiseksi voidaan kysyä merkitseekö kokonaissivistyneistön korostaminen lehden käyttökelpoisuuden vähenemistä opiskelijoiden keskuudessa? Mielestämme se merkitsee juuri päinvastaista. Nähdäksemme juuri nyt, kun kommunistisen liikkeen edessä on monia ongelmia ja nuoren sukupolven keskuudessa samaan aikaan esiintyy voimakasta maailmankatsomuksellista ja poliittista etsintää, voi aktiivista ja tiedonhaluista opiskelijaa parhaiten tyydyttää julkaisu, joka menee syvälle politiikan pinnan alle ja organisoii maan parhaat marxilaiset sivistyneistön jäsenet ratkomaan edessämme olevia poliittis-teoreettisia ongelmia, olipa niiden aiheena sitten erilaisten poliittis-ideologisten suuntausten keskinäinen debatti, edistyksellisten voimien yhteisen poliittisen ohjelman muotoileminen, ekologiaan tai energian tuotantoon liittyvät ongelmat tai jokin muu. Samalla nähdäksemme juuri marxilaisen kokonaissivistyneitön pariin leviävä ja näin opiskelijaliikkeen rajat ylittävä julkaisu voi antaa teoreettisesti perehtyneimmille opiskelijoille haastavan ja merkittävän keskustelufoorumin.

Tiivistetysti voi siis sanoa, että uudistuksemme päämäärä on koota marxilaisen kokonaissivistyneistön yhteiseen teoreettiseen työhön ja keskusteluun ja tämän prosessin kuluessa luoda tämän yhteiskunnallisen ryhmän yhtenäinen tietoisuus Suomen vallankumouksellisen kehityksen luonteesta ja sivistyneistön tehtävistä sen kuluessa. Pyrimme näin torjumaan marxilaisen sivistyneistön sektroittumisen tai ammattikuntalaistumisen sekä sen jälleen uhkaamassa olevan seikan, että uusi polvi alkaisi nähdä vallankumouksellisuuden sukupolvikysymyksenä. Jotta yhteiskunnallinen uudistustyö voi olla menestyksellistä täytyy kyetä kytkemään yhteen "vanhojen" kokemus ja tieto sekä "nuorten" herkkyyys uusien ilmiöiden ja vääryyden havaitsemisessa. Tällaisen synteisin avulla marxilainen opiskelija ja sivistyneistöliike voi antaa tehokkaimman panoksen yhteiskunnalliseen taisteluun

* * *

Uudistusta koskien on vielä tehtävä pieni huomautus: johtuen lehden uudistamisen kanssa yhtä aikaa kirjapainossamme tapahtuneesta uuteen teknologiaan siirtymisestä ei lehden sisäsivujen taitto ole vielä aivan lopullisessa muodossaan, kaikkia hienouksia ei ollut vielä mahdollista saada toimimaan. Asian pitäisi olla kohdallaan seuraavassa numerossa.

Opiskelijat sivistyneistönä — opiskelijaliikkeen strategian perusteista

KARI TOIKKA

Kari Toikan puheenvuoro on merkittävä SOL:n ja laajemminkin sivistyneistöliikkeen strategiaa koskevan keskustelun kannalta. Hän pyrkii osoittamaan opiskelijoiden ja muun ammatissa toimivan sivistyneistön demokraattiset ja vallankumoukselliset mahdollisuudet näiden ryhmien spesifistä asemasta ja tietoisuudesta lähtien sekä mahdollisuudet juuri tätä kautta liittää sivistyneistö vallankumoukselliseen taisteluun työväenluokan rinnalle.

Toikka proplematsoi varsin voimakkaasti ns. "sivistysyliopistokeskustelun" ja osoittaa sen haavoittuvuuden, jos se nähdään sivistyneistöstrategiana. Mutta samalla on äkkipikaisten päätelmien välttämiseksi huomattava, että Toikka ei artikkelissaan esitä *konkreettista* ratkaisua yliopistokysymykseen tai tutkinnonuudistukseen, vaan tarkastelee nimenomaan sitä *strategista perspektiiviä*, jossa sivistyneistön (ja opiskelijoiden sen osana) liittoa työväenluokan kanssa on tarkasteltava ja kehitettävä. Palaamme tähän tematiikkaan seuraavassa numerossa.

Oheiset Kari Toikan ja Esa Sirosen puheenvuorot on pidetty SOL:n XII liittokokouksen yhteydessä Soihdun järjestämässä "Tiede, sivistyneistö, työväenluokka"-seminaarissa. — Toimitus.

Opiskelijaliikkeessä on viime aikoina puhuttu muurien särkemisestä. Pysin puheenvuorollani osallistumaan tähän keskusteluun. En kuitenkaan puhu poliittisista muureista, vaan eräistä opiskelija- ja sivistyneistöliikkeen tietoisuuteen, itse kunkin päähän, pystytetyistä muureista, tietyistä ristiriidoista, joiden murtaminen, ristiriitojen dialektinen ratkaisu on mielestäni hyödyllistä opiskelijaliikkeen strategisen itseymmärryksen kehittymisen ja monien nykyisten poliittisten ongelmien teoreettisen käsittämisen kannalta. Päässä olevien muurien murtaminen on edellytys sille, että itse poliittisten muu-

rien murtamista ei tulla yrittäneeksi pää edellä.

1.

Ensimmäinen muuri joka on murrettava on viime vuosina kohonnut yhtäältä opiskelijoiden, toisaalta marxilaisen ja demokraattisen kokonaissivistyneistön välille; ts. kyse on opiskelijoiden puutteellisesta tietoisuudesta itsestään osana kokonaissivistyneistöä. Opiskelijoiden asema tulevana henkisen työn palkkatyöläisinä nähtiin opiskelijaliikkeen kehityksen alkuvuosina etupäässä abstraktisti, vain

eräänä intressien määreenä muiden määreiden rinnalla, vain eräänä "mobilisatioperustana", kuten joskus tavattiin sanoa, muiden rinnalla. Lähinnä kiinnitettiin huomio siihen, että opiskelijoiden valtaosa ei enää voi odottaa opiskeluajan kurjistumiselle ja kieltäymyksille palkkioita tulevassa elämässä, porvarillisen sivistyneistön vapaassa, mukavassa ja hyvin-palkatussa taivaassa - tämän paratiisin pääoma on auttamatta jo pilannut. Tämä nähtiin eräänä tekijänä, joka nostaa opiskelijoita jo opiskelijoina monopolien vastaiseen taisteluun. Tämä on tärkeä toiseikka mutta yksin riittämätön opiskelijoiden ja sivistyneistön keskinäisyyden kásittämiseksi.

Näkemykset on tietenkin rikastunut SOL:n kehityksen myötä. Vuonna 1973 hyväksytyssä Taisteluohjelmassa opiskelijoiden tuleva asema ammatillisena sivistyneistönä, tämän aseman sisältämät ristiriidat ja näihin kytkeytyvät tieteellisen ja demokraattisen toiminnan ja kehityksen mahdollisuudet johdetaan toistaiseksi kehittyneimminkin ja melko oikeasuuntaisesti itse opiskelijoiden elämän, työn ja taistelun sisällöksi, mutta edelleen vain erään elämän- ja taistelun "lohkon", kuten tavattiin ajatella, koulutuspolitiikan, sisälle rajoittuvina määreinä, joiden rinnalle, ulkoisesti, riippumatta, välttämättömänä täydennyksenä tarvitaan siten politiikan muut "lohkot": taloudellissosiaalinen taistelu, yleispolitiikka kansallisesti ja kansainvälisesti jne. SOL:n 11. liittokokouksen teema "kriittisestä ja tunnollisesta" opiskelusta viittaa sekin kysymyksen tiedostamiseen, taistelun ja opiskelun sisäisen yhteyden hahmottamiseen, mutta ei yllä systemaattisesti perustelemaan opiskelun sisältöä opiskelijoiden tulevasta asemasta käsin ammatillisena sivistyneistönä, ja siten opiskelijoiden asema osana kokonaissivistyneistöä jää konkreettisesti käsittämättä.

Teesini on, että sivistyneistön yhteis-

kunnallisen aseman sisäisistä ristiriidoista kumpuava *demokraattisen ammattikäytännön* mahdollisuus ja välttämättömyys ei ole vain opiskelijoiden edessä abstraktina häilyvä tulevaisuudenkuva tai pelkästään koulutuspolitiikan erityiskysymys, vaan demokraattisen sivistyneistön — ja sen erottamattomana osana kasvamassa olevan sivistyneistönosan, opiskelijoiden — *strategia*, se konkreettinen toimintalinja, jonka perustalla työväenluokan ja sivistyneistön liittoutumisen prosessi ja siten sivistyneistön vallankumouksellisen roolin realisoituminen voi tapahtua, perusta josta käsin vasta yksittäiset taistelukykyt ja lohkot saavat niille kuuluvan sisäisen yhteytensä.

Kun sanotaan tämä, sanotaan samalla myös toinen asia. Sivistyneistö- ja opiskelijaliikkeestä on pitkälle puuttunut oma strategiansa, tai oikeammin, vallankumouksellinen liike ei vielä riittävästi ole kehittänyt monopolien vastaisen taistelun strategiaa henkisen työn alueella. Kun puhun strategiasta en tarkoita yksittäisiä lausumia ja viittauksia, vaan strategiaa siinä vaativassa merkityksessä, jonka marxismi-leninismi tälle käsitteelle antaa: tieteelliseen tutkimukseen, kollektiiviseen keskusteluun ja oppimiseen perustuvan politiikan teon yhtenäisenä teoreettisena ja käytännöllisenä linjana. Mielestäni marxilainen ja demokraattisen sivistyneistöliikkeen ongelmallista tilaa selitetäessä voisi objektiivisten syiden etsiskelyn lomassa olla hyödyllistä kiinnittää huomiota myös siihen näennäisesti ehkä vähäpätöiseen mutta marxilaisen politiikan tieteellisyyskannalta merkitykselliseen toiseikkaan, että erään vuonna 1972 Soihdussa julkaistun artikkelin ja vuoden 1975 Lenin-seminaarin jälkeen, jossa siinäkin etualalla olivat lähinnä käytännön taistelukokemukset, suomalaista sivistyneistöliikettä kokonaisuudessaan koskeva teoreettinen työ ei juurikaan ole edennyt. Jos alan kotimaisen kir-

jallisuuden rinnalle kansainvälisen vertailun menetelmää käyttäen rakennettaisiin pino kommunistien tai heitä lähellä olevien voimien julkaisuista Saksan Liittotasavallasta tai Ranskasta, olisi tulokseksi aika epäsuhtainen, hyödyllisiä kysymyksiä herättävä demonstraatio. Vailla yhteyttä tähän ei ole se seikka, että myös Liittotasavallan kommunistisen opiskelijaliikkeen strategisen linjan ja sukupolvien välinen jatkuvuus sekä opiskelijaliikkeen yhteydet muuhun sivistyneistöliikkeeseen ovat meille esimerkiksi kelpaavia ja tutkimisen arvoisia asioita.

Opiskelijaliikkeen strateginen perspektiivi tulee johtaa sivistyneistön vallankumouksellisesta roolista, sen asemasta ja merkityksestä demokraattisen käänteen, monopolien vastaisen kehittyneen demokratian ja lopulta Suomen sosialistisen vallankumouksen ja sosialismin rakentamisen puolesta käytävässä taistelussa. On syytä muistaa mitä vanha Engels kirjoitti vuonna 1893 tervehdyksessään sosialististen opiskelijoiden kansainväliselle kongressille: "Onnistukoot pyrkimyksenne herättää opiskelijoissa tietoisuus, että heidän riveistään tulee nousemaan intellektuaalinen proletariaatti, jonka kutsumuksena on näytellä veljensä työläisten rinnalla ja joukossa merkittävää roolia lähestyvässä vallankumouksessa. Menneisyyden porvarilliset vallankumoukset vaativat yliopistoilta lähinnä juristeja poliitikkojen parhaana raaka-aineena; työväenluokan vapautus vaatii tämän lisäksi lääkäreitä, insinöörejä, kemistejä, agronomeja ja muita spesialisteja; sillä on otettava haltuun, ei ainoastaan poliittisen koneiston, vaan yhtä lailla koko yhteiskunnallisen tuotannon johto, ja tässä ovat korkealentoisten fraasien asemasta vankat tiedot kipeästi tarpeen". Tieteellisteknisen kehityksen myötä näiden sanojen paino on moninkertaistunut. Juuri tämän vuoksi kysymys työväenluokan ja sivistyneistön lii-

tosta, sivistyneistön faktisesta kyvystä yhteiskunnan demokraattiseen uudistamiseen on noussut kehittyneissä kapitalistisissa maissa erääksi sosialistisen vallankumouksen pääkysymykseksi.

Kun asia käsitetään tässä perspektiivissä pohjiaan myöten vähenee vaara, että sivistyneistön demokraattinen ammattikäytäntö tulkittaisiin ahtaan trade-unionistiseksi sektoriksi, joka tällaisena kaipaava ulkoiseksi täydennyksekseen erilaisia politiikan lohkoja — kysymys johon palaamme tarkemmin jäljempänä. Vasta tämä perspektiivi antaa myöskin opiskelijoiden työlle sen poliittisen perussisällön, vallankumouksellisen merkityksen, josta käsin opiskelijoiden välittömästä, ammatista edeltävästä, elämäntilanteesta nousevien intressien ja pyrkimysten kokonaismerkitys on käsitettävissä ja jota kohden niitä olisi tendenssinomaisesti kehitettävä. Vasta se kytkee opiskelijat tietoisesti osaksi kokonaissivistyneistöä. Sitä paitsi myös opiskelijoiden välitön elämäntilanne on voimakkaasti lähentynyt ja lähenee ammatissa toimivan sivistyneistön elämäntilannetta. Opiskeluvaiheen taloudellinen huolettomuus on peruuttamattomasti mennyttä, samoin opiskelun suojattu 'itsearvoisuus' ja eristyneisyys työn maailmasta. Opiskelijoiden suuri osa joutuu tekemään tulevaan ammattiinsa enemmän tai vähemmän liittyvää palkkatyötä jo opiskelunsa alkuvaiheesta lähtien.

Mitä demokraattinen ammattikäytäntö sivistyneistö- ja opiskelijaliikkeen strategisena perspektiivinä tarkoittaa? Tämän seikan käsittämisessä törmäämme kahteen muuhun muuriin, jotka on murrettava ja ylitettävä, kysymykseen *ammatin ja tieteen* ristiriidasta ja kysymykseen *ammatin ja politiikan* ristiriidasta.

2.

Toisena muurina on siis ammatin ja tieteen välinen ristiriita. Eikö ammatilli-

suuden korostaminen kapitalistisessa yhteiskunnassa sulje pois sivistyneistön ja erityisesti vallankumouksellisen sivistyneistön välttämättömän määreen, tieteellisen pätevyyden? Tähän kysymykseen on joutunut törmäämään jokainen, joka hiukankaan on seurannut viime vuosina käytä keskustelua korkeakoulujen tutkimon uudistuksesta, siitähän on muodostunut keskustelun pääkysymys.

Tähän kysymykseen on annettu kolmen tyyppisiä vastauksia. Ensinnäkin valtiollisen tutkimon uudistuslinjan yhä epäproblemaattisemmaksi käynyt ammatillistamisen pyrkimys, joka vailla käsitystä kapitalistisen yhteiskunnan lainmukaisuuksista tai monopolien käsitysten suoranaisena edustajana pitää mitä tahansa tieteen ja koulutuksen yhteiskunnallistumisen muotoa, tässä tapauksessa niiden kasvavaa alistamista pääomalle, ongelmattomana välttämättömyytenä ja yhteiskunnallisena hyvänä. Toiseksi edellisen kritiikkinä kehittynyt linja, joka loppuunvietyssä asussaan esiintyy ns. sivistysliopistoteoriassa. Tämä problematisoi tieteen yhteiskunnallistumisen sikäli, että se erottaa kaksi tieteen ja yhteiskunnan, tieteen ja ammattien välisen vuorovaikutuksen tapaa. Ensinnä tieteen yhteiskunnallistuminen joka tapahtuisi niin sanoaksemme tieteen "omilla ehdoilla". Toiseksi, tämän jyrkkänä vastakohtana ja kapitalismin ammattikäytännölle välttämättömäksi nähty tieteen yhteiskunnallistumisen tapa, tieteen ja koulutuksen alistaminen tieteelle vieraille ja vastakkaisille yhteiskunnallisille intresseille, tieteen ja sivistyksen tuhoaminen. Jos vaihtoehdot ovat tässä, jää luonnollisesti vain yksi mahdollisuus: tieteen omilla ehdoilla tapahtuva yhteiskunnallistuminen. Mutta tämä voi merkitä vain taistelua tieteen ja koulutuksen kaikenlaista ammatillistamista vastaan. Tieteen demokraattinen yhteiskunnallistuminen katsotaan mahdolliseksi vain kapitalistisen yhteiskun-

nan ammattien ulkopuolella. Tämän kysymyksenasettelun lähtökohtiin palataan hetken kuluttua. Sitä ennen on mainittava kolmas tapa asettaa kysymys ammatin ja tieteen välisestä suhteesta kapitalismissa. Se on tähän mennessä kehittyneimmin ilmaistu SOL:n taisteluohjelmassa. Siinä ei puhuta ammatista ja tieteestä yleensä. Siinä ajatellen että *tietty* ammatillisuuden muoto, nimittäin juuri *demokraattinen ammattikäytäntö* ja *tietty* tieteen muoto, nimittäin *marxilainen ja demokraattinen tiede* eivät vain ole keskenään yhdistettävissä vaan enemmän, ne ovat toistensa välttämättömiä, sisäisiä edellytyksiä; tältä pohjalta myöskin tutkintojen demokraattinen tieteellistäminen ja ammatillistaminen on mahdollista ja välttämätöntä. Kutsun tätä linjaa demokraattisen korkeakoulun linjaksi. Todettakoon jälleen kansainvälisenä vertailuna, että tämä linja vallitsee myös Saksan liittotasavallan kommunistisen puolueen DKP:n, vuonna 1970 hyväksytyssä korkeakoulupoliittisessa ohjelmassa sekä SOL:n veljesjärjestön, MSB Spartakuksen ensin vuonna 1973 ja sitten 1977 hyväksymässä taisteluohjelmassa.

Sivistysliopistoaajattelun perusongelma on nähdäkseni se, ettei se kykene riittävästi ylittämään porvarillisen tiedekäsityksen rajoja. Tiede ja yhteiskunta, tai tarkemmin ammattikäytäntö jäävät keskenään ulkoisiksi, jäykiksi vastakohtiksi. Muuten on tuskin mahdollista ajatella, että linnottautumalla tieteen suojiin oltaisiin suojassa yhteiskunnalta ja voitaisiin aloittaa tieteen yhteiskunnallistuminen ikäänkuin 'alusta', täysin omin ehdoin. Kuitenkin tiede on yhteiskunnallisen toiminnan, henkisen tuotannon erityinen, historiallisesti kehittynyt muoto. Tämän tuotannon *esineet* eli tieteelliset ongelmat, tämän tuotannon *välineet* eli yhtäältä ideaaliset: ajatusmuodot, teoriat jne., toisaalta materiaaliset: laitteet ja laitokset jne., tämän tuotannon *subjekti* eli

tiedemiehet ja heidän työnjakonsa, näiden *uusintaminen* eli koulutus — kaikki nämä ovat läpeensä historiallisia, mikä kapitalistisesta yhteiskunnasta puhuttaessa tarkoittaa ennen muuta niiden lisääntymää, tendenssimäistä alistamista pääoman lainmukaisuuksille. Suomen korkeakoululaitoksessa ei yksinkertaisesti ole olemassa mitään yhteiskunnallistumisesta riippumatonta tiedettä, inhimillisen tiedon organisaatiomuotoa, tieteenalajakoa jne., joka sinällään, autonomiseksi käsitettynä voisi muodostaa riittävän pohjan tieteen kapitalistista yhteiskunnallistumista vastaan suuntautuvalla kamppailulle.

Se mikä pinnalle näyttäytyy tieteen yhteiskunnalliselta koskemattomuudelta on olemukseltaan yhteiskunnallista määräytymistä, tieteen kapitalistisen yhteiskunnallistumisen ristiriitojen ilmenemismuoto. Kapitalistinen yhteiskunnallistuminen on vasta viime vuosina lopullisesti saavutamassa yliopiston, tieteellisistä laitoksista viimeisenä. Kysymys on erityisesti humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen yhteiskunnallistumisen erityispiirteistä, niiden esi- ja varhaiskapitalistisen luonteen säilymisestä. Mitään yhteiskunnalle yleensä tai edes pääomalle erityisesti ulkoista ja vastakkaisista tässä ei ole. Esim. yhteiskuntatieteiden hidas ammatillistuminen ja yhteiskunnan päällysrakenteen ammattien hidas tieteellistyminen palautuu kapitalististen suhteiden objektiiviseen kehitystasoon. Pääoma ja porvarillinen valtio eivät vieläkaan oikein tiedä, mihin ne tarkkaan ottaen tarvitsisivat yhteiskuntatieteitä. Eivät tätä tiedä kovin hyvin yhteiskuntatieteilijät itsekään. Tästä ei ole kokonaan riippumaton se tärkeämpi ongelma, että yhteiskuntatieteilijät eivät kovin hyvin tiedä sitäkaan, mihin työväenluokka heitä tarvitsee. Tässä on riittämiin objektiivista kasvualustaa tieteen ja yhteiskunnan ulkoisuutta ja vastakkaisuutta koskevalle reaaliselle näen-

näisyydelle.

Valtiollinen tutkinnonuudistus osoittaa että tieteen yhteiskunnallistumisen uusi vaihe on pääoman kannalta käynyt objektiivisesti välttämättömäksi. Sivistysyliopistoteoria ajattelee kenties asettavansa tätä pääoman tendenssiä vastaan tieteen yleensä, taktisesti se tulee asettaneeksi sitä vastaan tieteen esi- ja varhaiskapitalistisessa muodossaan. Mutta lienee tunnettua, että pääoman vedenpaisumusta pakevat esi- ja varhaiskapitalistiset muodot eivät sellaisenaan voi toimia marxilaisen kritiikin ja toiminnan *offensiivisena perustana*, parhaimmillaankin defensiivin tilapäisenä tukialustana. Perustaksi kohotettuina, siis vailla kriittistä kumoamista, ylittämistä ja tämän kautta tapahtuvaa kohoamista itse marxismien ainekseksi, ne luonnehtivat pikemminkin ajatusmuotoja, joita klassikot nimittivät taaksepäin katsovaksi, romanttiseksi utopismiksi.

Sillä vähintään yhtä tärkeää kuin on nähdä tieteen yhteiskunnallistumisen välttämättömyys pääoman kannalta, on nähdä sen välttämättömyys *työväenluokan* kannalta, yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisun ja yhteiskunnan demokraattisen kehityksen kannalta. Tässä on luonnollisesti kyse tieteen ja koulutuksen demokraattisesta yhteiskunnallistumisesta, demokraattisesta tutkinnonuudistuksesta. Jo sen teoreettinen mahdollisuus jäänee tieteen ja yhteiskunnan vastakkaisuuteen takertuvan ajattelun puitteissa teoreettisesti käsittelemättömäksi. Se näet perustuu tieteen kapitalistisen yhteiskunnallistumisen omaan, sisäisesti ristiriitaiseen kehitykseen.

Tieteen ja ammatin vastakkainasettelu johtaa kärkevimmillään johtopäätökseen: ”Parempi työn yhteiskuntakriitikko kuin ammatissa toimiva sopeutuja”. Kapitalistisen yhteiskunnan tieteellinen kritiikki ja siihen perustuva kumouksellinen toiminta olisivat siis ammattikäytän-

nön ja ammattikoulutuksen sisäisinä ehtoina mahdottomia. Kun marxismi ylittää tämän näennäisen vastakohtan, se ei johdu vain siitä, että harjoittaakseen tiedettä ja kritiikkiä on ihmisen, jopa sivistyneistön edustajan, syötävä ja juotava, uusinnettava itsensä, ja kapitalistisessa yhteiskunnassa tämä tietävästi voi pääosalle ihmisistä onnistua vain palkkatyön ja ammatillisen toiminnan kautta. Tämä on materialistisen sivistyneistökäsityksen eräs välttämätön mutta ei riittävä ehto. Sillä jos jäädään tähän, jää edelleen tilaa ammatin ja tieteen dualismille: epätieteellinen, epäkriittinen, surkean porvarillinen leipätyö päivällä — tiede ja kritiikki illalla, vapaa-ajan harrastuksena. Tätä edemmäksi ei näytä pääsevän Kant puhuesaan todellisesta sivistyksestä ”järjen julkisena käyttönä”, joka ei olisi mahdollista ammatissa, sillä ”siinä on vain toteltava”.

Ennen muuta tieteen ja ammatin vastakohtan ylittämisen välttämättömyys seuraa materialistisesta kritiikin käsitteestä. Kapitalistisen yhteiskunnan tieteellinen kritiikki voi olla vain sellainen, joka kiinnittyy pääoman *sisäisiin* reaaliin ristiriitoihin, objektiivisiin kehitystendensseihin, tarttuu niihin ja pyrkii kehittämään ne kapitalistisen muotonsa ylitse. Se ei ole ulkoista vaan sisäistä, immanettia kritiikkiä. Se ei perustu toivottuun vaan todelliseen yhteiskunnalliseen liikkeeseen. Pääoman perustavat ristiriidat ovat löydettävissä ennen muuta työn ja tuotannon alueelta. Sivistyneistön asemaan ne välittyvät henkisen työn ja tuotannon sisäisinä ristiriitoina. Marxilainen kritiikin käsite poikkeaa muun muassa Frankfurtin koulun ”kriittisen teorian” kritiikin käsitteestä sellaisena kuin tämä esiintyy mm. Marcusen teoksessa ”Yksiulotteinen ihmisen”. Siinä pääomasta on tullut absoluuttinen mahti, sen sisäiset ristiriidat ovat kadonneet, uusi ei voi enää kehittyä sen sisältä vaan yhteiskunnan perusprosessien

ulkopuolelta, mm. työ- ja ammattielämän vielä tahraamattoman opiskelijaliikkeen toimesta. Mutta jos opiskelijaliike Marcusen hengessä todellakin näkisi itsensä ja tieteen yhteiskunnan syrjäälueiden ja suojapaikkojen, ghettojen edustajaksi, sillä ei jäisi enää muuta näköalaa kuin pyrkiä muuttamaankin yliopistot ja oppilaitokset ghettoiksi — pyrkimys, jonka illusorisuuden ja taantumuksellisuuden kansainvälisen opiskelijaliikkeen kokemus on jo riittävästi osoittanut.

Tieteen demokraattisen yhteiskunnallistumisen, demokraattisen ja tieteellisen ammattikäytännön mahdollisuus ei siis tipahda taivaasta, toiveista, teoreetikkojen aivoista. Sen luo todellisuus, kapitalistisen yhteiskunnan, pääoman sisäisten ristiriitojen kehitys.

Voimme tässä vain viitata näiden ristiriitojen erään nykyisen kehitysmuodon, tieteellis-teknisen kumouksen eräisiin piirteisiin.

Pääoman arvonlisäyksen ja herruuden kehitys on viime vuosina edellyttänyt sekä sen tuotannollisen perustan että päälysrakenteen mullistamista erityisesti tieteellisen työn osuutta lisäämällä. Tunnettu tätä ilmentävä tosiseikka on opiskelijoiden ja sivistyneistön lukumäärän kasvun nopeutuminen 60-luvun lopusta lähtien. Pääoma on kiinnostunut tästä tieteellisestä potenssista etupäässä lisäävään tuottamisen lähteenä ja sen valtiollisten funktioiden toimeenpanijana. Henkisen työvoiman keskimääräistä korkeampi arvo on samalla keskimääräistä korkeampi poisto lisäarvosta. Siksi pääoman ja porvarillisen valtion erityisenä, henkisen työn kasvun myötä kasvavana intressinä on pyrkiä sivistyneistön työvoiman arvon alentamiseen ja sen tuotantovoiman kohottamiseen. Tämä edellyttää henkisen työn voimakasta yhteiskunnallistumista, sivistyneistön kokoamista suuriin keskittyviin työorganisaatioihin kuten suurtutkimukseen, suurkustantamoihin ja yle-

sä keskittyvään kulttuurituotantoon, keskussairaala- ja terveyskeskusjärjestelmään, peruskoulujärjestelmään jne... sekä näiden sisäisen työnjaon ja hierarkisoinnin kehittämistä. Analogia ruumiillisen työn alistamisesta pääomalle koneellisen suurteollisuuden kehityksen myötä ei ole täysin vailla katetta.

Tässä yksityisen pääoman ja porvarillisen valtion toimeenpanemassa henkisen tuotannon ns. rationalisoinnissa on myös korkeakoululaitoksen vastaavan rationalisoinnin, valtiomonopolistisen korkeakoulureformin, sen koulutuksen pirstomiseen ja hierarkisointiin tähtäävien tendenssien objektiivinen perusta.

Mutta tämän tieteellisen työn ja koulutuksen yleisen kapitalistisen muodon näkeminen on yksinään riittämätöntä. Tieteellistekninen mullistus sisältää ristiriidan, jonka tutkiminen, johon tarttuminen ja jonka kehittäminen kapitalistisen muotonsa yli luo juuri materialistisen sivistyneistön politiikan erään tärkeän perustan, demokraattisen ammattikäytännön kasvavan mahdollisuuden.

Tässä prosessissa näet tiede ja koulutus sekä tieteen ammatillistaminen törmäivät entistä voimakkaammin kapitalistisiin rajoihinsa. Viittaamme vain kolmeen sivistyneistön asemaan välittömästi liittyvään seikkaan:

1. Tieteen yhteiskunnallisen tarpeen ja sen mahdollisuuksien ja tähän liittyen sivistyneistön tieteellisten intressien voimakas laajeneminen ja syveneminen tekee entistä enemmän mahdolliseksi tiedostaa tutkimuksen, koulutuksen ja ammattikäytännön kapitalistiset tyypistämiskyymykset sekä näiden vastaisen taistelun välttämättömyyden tieteen potentiaalisten kehitysmahdollisuuksien realisoimiseksi.

2. Henkisen työn organisaatioiden kasvusta ja niiden työnjaon kehittymisestä seuraa työprosessien kollektivisoituminen, erikoistuvien ammattien ja tieteenalojen välisen yhteistoiminnan kasvava

välttämättömyys, joka suuntautuu henkisen työn kapitalistista hierarkisoimista ja pirstomista vastaan. Välttämätön työnjako ja yhteistoiminta edellyttää paitsi yhä pidemmälle menevää erikoistumista myös lisääntyvää universalismia, työprosessien kokonaisuuden, kaikkien yhteistoiminnassa olevien tieteen- ja ammattialojen luonteen käsittämistä jne... Tästä pääoman omasta objektiivisesta tendensistä käsin avautuu uusia mahdollisuuksia pääoman tälle kehitykselle antaman muodon, suppean erikoistumisen, vastaisessa taistelussa. Vastakohtia tässä taistelussa ei ole, toisin kuin esim. sivistysliopistoteorian piirissä on joskus esitetty, ammatillisuus ja yleisteeoreettisuus, vaan *tieteellinen ammatillisuus ja fakki-idiotismi*. Tieteellistekninen kumous *syventää* ammatillista erikoistumista *samalla* kun se pakottaa ylittämään ammatin välittömän näköpiirin. Se asettaa ammanteille yhä komplisoidumpia tehtäviä, jotka edellyttävät yhä vahvempia *teoreettisia yleisiä erikoistietoja*. Näin tieteellistekninen kumous mullistaa itse kapitalistisen ammatillisuuden muotoa, mutta ei suinkaan poista ammatillisuutta sinänsä vaan *voimistaa* sitä. Ammatillisuuden vastakohtana tieteellisteknisessä kumouksessa ei ole teoreettisuus vaan ammattipätevyyden puute, diletantismi.

3. Henkisen työn välttämätön kollektivisoituminen, mm. sen kasvava projektiluonteisuus, muodostaa vastaanvaikututtavan tekijän paitsi työprosessin kapitalistiselle muodolle myös työprosessin kapitalistiselle, yksinvaltaiselle, autoritaariselle johtotyölle ja luo näin objektiivista perustaa henkisen työn demokraattista valvontaa koskeville intresseille ja vaatimuksille.

Tässä on voitu vain väläyttää eräitä pääoman sisäisen ristiriidan ajankohtaisia kehitysmuotoja henkisen työn alueella mutta nekin antanevat aavistaa, että kysymys ei enää voi olla demokraattisen

ammattikäytännön objektiivisesta mahdollisuudesta ja välttämättömyydestä. Kysymys on siitä, jätetäänkö nämä ristiriidat kehittämään spontaanisti vai kykenevätkö kommunistit tarttumaan niihin ja kehittämään niitä poliittisesti porvarillisen muodon ylittävään suuntaan.

Sitä paitsi demokraattinen ammattikäytäntö ei enää ole pelkkä mahdollisuus vaan reaalin liike. Tästä voi helposti vakuuttua tutustumalla esim. sellaisten järjestöjen kuten KTL:n, Tutkijaliiton, Tiepon, Terveysrintaman, Demkon, Tesyn, Dem. lakimiesten ym. kokemuksiin. (Laajin kokemus demokraattisesta ammattikäytännöstä, luonnollisesti poliittiselta tasoltaan vaihdellen, on työväenluokalla ja ammattiyhdistysliikkeellä.)

Tässä on myös reaalin perusta demokraattiselle, vaihtoehtoiselle tutkimonuudistus- ja yleensä korkeakoulupoliitikalle. Opiskelijoille asettuu kysymys: Oletteko te valmiit astumaan osaksi valankumouksellista ja demokraattista sivistyneistöä ja sen ammattikäytäntöä? Mitä tämä edellyttää tutkintojen ja opiskelun kehittämiseltä? Käy mm. itsestään selväksi, että korkeakouluväen ja ulkoakateemisen sivistyneistön ja sitä kautta myös työväen ammatillisten järjestöjen välinen yhteistyö on demokraattisen tutkimonuudistuslinjan ja ylipäänsä opiskelijaliikkeen strategian kehittelyn tärkeä edellytys.

3.

Kolmas muuri, jonka murtamisen ja ylittämisen demokraattisen ammattikäytännön strategia edellyttää ja tekee mahdolliseksi, on ammatin ja politiikan välisen ristiriidan. Kysymyksemme siis kuuluu: Eikö demokraattisen ammattikäytännön perspektiivi strategiana — siis jonain enempanä kuin vain yhtenä taistelun "lohkona" — johda muiden "lokojen", yleispoliittikan, rauhantyon jne. laiminlyömiseen ja tällä tavoin jonkinlaiseen

syndikalismiin? Esittääksemme tämän saman kysymyksen kaikille tutussa, ajan-kohtaisessa muodossa: Eivätkö esimerkiksi niin sanotut uudet liikkeet muodosta opiskelijaliikkeen strategian kannalta samantasoisien, rinnakkaisen toimintasuunnan, kuin suuntautuminen demokraattiseen ammattikäytäntöön?

Aloittakaamme kehittäely toisesta päästä, ottamalla kysymyksen perustana oleva lohkoajattelu annettuna ja tutkimalla sen seurauksia sivistyneistön poliittisen roolin kannalta. Olettakaamme — tällainen käsitys esiintyy silloin tällöin — että demokraattiselle intellektuellille mahdollista ja riittävää politiikkaa on toiminta puolueessa, järjestöissä jne. työn ulkopuolella, ts. vapaa-aikana. Tässä ammattikäytännön ja politiikan dualismi on välittömästi ilmeisenä lähtökohtana: demokraattisesta ammattikäytännöstä ei voi olla puhetta. Mutta jos ammattikäytännön politisoiminen jää tapahtumatta, jään sentään sivistyneistön yleispoliittinen rooli koskemattomaksi — vai jääkö?

Vitsi on juuri tässä. Demokraattisesta ammattikäytännöstä luopuminen merkitsee samalla luopumista kommunistisen ja demokraattisen sivistyneistön tärkeimmistä ja pysyvimmistä vaikutuskanavista, luopumista työpaikan ja oman ammatin sivistyneistöön ja muihin työtekeviin kohdistuvasta yleispoliittisesta vaikuttamisesta. Sillä on vaikea nähdä kuinka porvarilliseen ammattikäytäntöön alistuva sivistyneistön edustaja kykenisi luontevasti ja vakuuttavasti poliittiseen ja ideologiseen keskusteluun ja selvitystyöhön, järjestämään solidaarisuustoimia työväenluokan taisteluille, tekemään rauhan-työtä jne. Normaali persoonallisuus kykenee kyllä uusintamaan ammatti/poliittikkaskitsofreniaa työn ja vapaa-ajan vastakohdan kautta mutta tuskin itse työ-aikana. Tämäntapainen politiikka työssä alkaa sitä paitsi helposti muistuttaa poliitointia, työlle ulkopuolista, vastakkais-

ta, sitä häiritsevää juonittelua.

Demokraattinen ammattikäytäntö ei kuitenkaan ole vain ehto tehokkaalle, päivittäiseen työelämään lomittuvalle yleispoliittiselle toiminnalle. Tällainen yleispoliittinen tietoisuus ja toiminta on osa demokraattista ammattikäytäntöä. Ammatillisten erityiskysymysten politisoimisen ehtona on, että tajutaan niiden yhteys kokonaisluokkataisteluun, kansallisen ja kansainvälisen voimasuhteen kehitykseen. Siksi politiikan tuominen ammattiin, jokapäiväiseen työhön on ammattikäytännön demokraattisen luonteen kehittymisen tärkeä puoli. Lienee itseltään selvää, että tällainen politiikka ei ole illalla, vapaa-aikana harjoitettavan politiikan, järjestöjen kokousten ja muiden toimintojen vaihtoehto ja vastakohta, vaan kasvaa siitä ja luo sille kestävämpää sisältöä. Tätä kautta se merkitsee myös kapitalismin luoman työn ja vapaa-ajan välisen vastakohtaan ylittämistä.

Ei ole vaikea huomata, että ammatti/politiikka-skitsofreenikkomme — jolla sitä paitsi on taipumusta myös ammatti/tiede-skitsofreniaan — takaa itse asiassa paljastuu porvarillisen yhteiskunnan aito tuote, ihmisen jakautuminen kansalais-yhteiskunnan jäseneksi ja valtionkansalaiseksi, ts. porvarillisen yhteiskunnan suhteiden uusintamisen eräs perusmuoto. Lienee myös käynyt selväksi, että hänen vastakohtanaan on täysipainoisemmin ja kokonaisemmin — joskaan ei tietenkään ilman vaikeuksia ja ristiriitoja — kehittyvä taisteleva persoonallisuus, marxilainen ja demokraattinen intellektuelli, joka pyrkii ylittämään kapitalistisen persoonallisuusmuodon rajat.

(Sivumennen sanoen, se mitä tässä on puhuttu tieteen ja politiikan yhteydestä ammattikäytäntöön, pätee omalla tavallaan varmasti myös sellaiseen ratkaisevan tärkeään elämänalueeseen kuin taiteeseen mutta tämä on jo oman esityksensä aihe.)

Se mitä edellä on sanottu ammatissa toimivan sivistyneistön kohdalla ammattikäytännön ja politiikan suhteesta pätee epäilemättä opiskelijoiden kohdalla opiskelun ja politiikan suhteesta — sikäli kuin opiskelu ymmärretään vakavaksi vallankumoukselliseksi työksi, ts. sikäli kuin omaksutaan demokraattisen ammattikäytännön perspektiivi.

Mutta, saatetaan vielä kysyä, eikö demokraattisen ammattikäytännön perspektiivi, pannessaan painoa ammatin harjoittamiseen ja siihen opiskeluun ole vaarassa jättää kesannolle sivistyneistön/opiskelijoiden sekä työläisten väliset välittömän yhteistoiminnan muodot: yhteiset joukkotoimet, solidaarisuustoimet, tapaamiset, keskustelut jne. Kysymys on vakava, sillä tällaisella toiminnalla on ratkaiseva merkitys sekä demokraattisen korkeakoulun ja ammattikäytännön että työväenluokan demokraattisten ja vallankumouksellisten asemien lujittumisen kannalta.

Kysymyksen painoa lisää, että nämä yhteistoimintamuodot näyttävät 1970-luvun alkuun verrattuna taantuneen. Lienee niin että myöskään liittolaiskumppanin merkitystä ja sen asettamia velvoitteita koskeva tietoisuus ei puolin ja toisin ole kehittynyt parhaalla mahdollisella tavalla. Yhteinen toiminta ja tietoisuus näyttää kytkeytyneen kummankin osapuolen joukkoliikeshinnän kulloisiinkin nousuihin ja laskuihin. 60-luvun lopussa ja 70-luvun alussa yhteistoiminta näytti luonnolliselta joukkoliikkeen nousun sivutuotteelta, viime vuosina joukkotoiminnan suhteellinen hiljaiselo on merkinnyt pysähdystilaa myöskin yhteistoiminnan kehityksessä.

Asian ei tarvitsisi olla näin. Sivistyneistön ja työväenluokan vuorovaikutuksen tila ei enää saisi olla pelkästään voimasuhteen vaihteluihin kytkeytyvä ilmiö. Luokkataistelun nykyisessä vaiheessa, jossa on jo muodostunut joukkomit-

tainen marxilainen ja demokraattinen sivistyneistö, yhteistoiminnan tulisi ja se myöskin voisi olla jatkuvasti etenevä, palautumaton prosessi. Yhteistoiminnalle ja keskinäiselle solidaarisuudelle voidaan luoda pysyvä, taktisista suhdanteista riippumaton, lujittuva perusta. Tällainen perusta on juuri sivistyneistön demokraattinen ammattikäytäntö.

Tähän muuten liittyy vaikeus asettaa tieteen ja ammatin vastakkaisuuteen juuttuvan ajattelun puitteissa konkreettisesti kysymys työväenluokan ja sivistyneistön liiton kehittämisestä. Vailla sivistyneistön ammattikäytännön välitystä työväenluokan kiinnostus tieteeseen ja tieteelliseen yliopistoon joudutaan johtamaan abstraktisti työväenluokan maailmanhistoriallisesta intressistä tieteelliseen totuuteen ja tieteen ja kulttuurin pidäkkeettömään kehitykseen. Vaarana voi tällöin olla se, että tieteen ja työväenluokan liitto otetaan annettuna, kun kyseessä on vasta pitkän ja konkreettisen työn kautta saavutettavissa oleva tulos.

Tällä hetkellä Suomen työväenliikkeen tietoisuus tieteen ja demokraattisen yliopiston merkityksestä ja tämän asettamista tehtävistä ei ole mitenkään itseltään selvä asia. Kansainvälinen vertailu valaisee jälleen asiaa. Suomen tilanne poikkeaa tilanteesta Liittotasavallassa mm. seuraavin kohdin:

- DKP:lla on korkeakoulupoliittinen ohjelma, SKP:lla ei;
- BRD:n ammattiyhdistysliikkeellä (DGB) on johdonmukainen demokraattinen linja ja kasvava vaikutus korkeakoulupoliitikassa; se esiintyy usein osapuolena tiede- ja korkeakoulupoliittisissa kongresseissa ja julkaisuissa; mm. DGB:n puheenjohtaja on esiintynyt yhdessä demokraattisten ja kommunististen tutkijoiden ja opiskelijoiden kanssa;
- ay-liike on BRD:ssä myös perustasolla alkanut toimia yhteistyössä korkea-

kouluväen kanssa demokraattisten tutkintovaihtoehtojen ja demokraattisen ammattikäytännön kehittämiseksi (esim. Marburgissa, Dortmundissa, Oldenburgissa jne).

Työväenluokan tietoisuus ja vaikuttaminen korkeakoulujen ja oppilaitosten sekä ammattikäytännön demokraattiseen kehittämiseen — mikä tietenkin on tällaisen kehittämisen välttämätön ehto — voi voimistua vain sitä mukaa kun tiede käytännössä kykenee osoittamaan mahdollisuutensa kansan palveluksessa. Tässä on paljolti kyse demokraattisten tutkijoiden ja muun ammatillisen sivistyneistön toiminnasta ja erityisesti yhteistoiminnasta eri aloilla. Mitä tutkimus sanoo työsuojelun mahdollisuuksista ja mikä estää ja jarruttaa näiden toteutumista käytännössä? Entä ympäristökysymys, työttömyys, uusi tekniikka, Suomen tuotantorakenne, kansanterveys, asutuskysymys, koululaitos jne? Kaikki ongelmia, jotka ovat työtätekevän väestön kannalta polttavia ja joihin demokraattisen tutkimuksen, koulutuksen ja ammattikäytännön tulisi kyetä osoittamaan kapitalistiset rajat ylittävä reaalinen ratkaisu, ratkaisu joka tietenkin voidaan toteuttaa vain työväenluokan ja sen liittolaisten taistelun tuloksena.

Tämä on se tie, jota kautta työväenluokan tietoisuus sivistyneistön merkityksestä voi kehittyä ja jota kautta myös sen käytännöllinen vaikuttaminen tutkimukseen, koulutukseen ja sivistyneistön ammattikäytäntöön voi voimistua. Työväenluokan käytännön toimet demokraattisen sivistyneistön tukemiseksi taas on ainoa tie siihen, että sivistyneistö näkee omin silmin eikä vain teoreettisesti työväenluokan oman kehityksensä välttämättömänä ehtona.

Edellä on itse asiassa tullut myös välillisesti osoitettua mitä näköaloja kommu-

nistinen sivistyneistö voi demokraattisen ammattikäytännön orientaation kautta tarjota sivistyneistölle ns. uusissa liikkeissä — tai tarkemmin sanottuna tämän sivistyneistön sille (mahdollisesti valta-) osalle, jonka kohdalla on kyse vakavasta pyrkimyksestä työtätekevien ihmisten elämään liittyvien ongelmien ratkaisemiseen. Me voimme, tai meidän tulisi voida tarjota heille:

1. Ammattitutkijoiden (-taiteilijoiden) ammattipätevyyteen ja kokopäivätyöhön perustuvaa tieteellistä tietoa (taiteellista tietoa) kunkin liikkeen kysymyksistä liikkeen tavoitteiden ja toiminnan kehittämiseksi, niissä vallitsevan diletantismien tai utopioiden jalostamiseksi. Tämä tietenkin tarkoittaa todella konkreettisia, elintärkeitä, käytännöllisiä tutkimustuloksia eikä pelkästään yleisiä opetuksia monopolien vastaisen taistelun hyödyllisyydestä ja tarpeellisuudesta; viimeksi mainittu saattavat jäädä pitkälle käsittämättä. Monopoliin vastainen liike ei kehity jonkinlaisena spontanismin ja abstraktin marxismin summana, vaan spontanismita vallankumoukselliseen tietoisuuteen johtavien konkreettisten välitysten kautta, mikä taas edellyttää konkreettista strategiaa, spontanismin ylittämiseksi.

2. Liikkeiden enemmän tai vähemmän spontaanin ja tilapäisen, sanalla sanoen vapaa-ajan luonteen jalostamiseksi pysyvemmän ja järjestyneemmän taistelun näköalan avaamista sekä liikkeiden erityiskysymyksiin välittömästi liittyvien sivistyneistöryhmien (esim. ympäristökysymys: demokraattiset biologit, insinöörit, alan viranomaiset jne.) ammattikäytännössä että koko sivistyneistön mutta erityisesti myös työväenluokan demokraattisessa ammattikäytännössä. Tämä edellyttää sen perustavanlaatuisen seikan tajuamista, että ns. yhden asian liikkeet ovat yhden asian liikkeitä vain pinnalta katsoen, liikkeiden piirissä olevan sivistyneistön välittömässä tietoisuudessa. Tosiasiassa liik-

keiden perustana olevat ristiriidat liittyvät mitä läheisimmin työväenluokan ja muiden työtätekevien ihmisten elämän, työn ja uusintamisen piiriin; ne ovat sisäisesti osa *yhtä* yhden asian liikettä, työväenluokan taistelua. Se että tilannetta ei vielä kovin laajalti nähdä tällaisena — mikä heijastuu mm. työväenliikkeen ammattiyhdistyspolitiikan tietyntä kehittymättömyytenä näiltä osin mm. Italiaan ja Ranskaan verrattuna — on kokonaan toinen, mm. monopolien vastaisen taistelun strategian konkreettiseen kehitystasoon liittyvä kysymys.

3. Tätä kautta, pysyvemmän, järjestyneemmän, sivistyneistön ja työväenluokan ammattikäytäntöön liittyvän kytkennän kautta saadaan myös reaalin näköala liikkeiden heijastamien ristiriitojen ja ongelmien ratkaisusta, mikä edellyttää viime kädessä *voimaa*. Tietenkin on hienoa että on ihmisiä, jotka ovat valmiit kahlehtimaan itsensä kaivinkoneeseen estääkseen Kojjärven tuhoamisen. Tällä on merkityksensä uuden kansalaisrohkeuden kehittämisessä, ”sodassa apatiaa vastaan”. Mutta kommunistit kaikkein vähiten voivat tyytyä vain ihastelemaan näitä ilmiöitä. Kahlettempu tuskin käy yleispätevästä ja pysyvästä strategiasta. Sitä paitsi se ei ratkaissut edes Kojjärven kohtaloa ja kuitenkin kyseessä on vain pieni osa todella suurten ympäristöongelmien joukossa.

Kuvitellaanpa toinen mahdollisuus: ammattiyhdistykset, -liitot ja SAK käsittelevät Kojjärven tapausta. SAK:n puheenjohtaja esiintyy televisiuutisissa ja ilmoittaa juohevaan tapaansa ammattiyhdistysliikkeen kannan padon korkeudesta. Tuskinpa senttimäärä siitä paljonkaan muuttuisi.

Esimerkki tuntuu huvittavalta, oudolta. Tämä saattaa olla oire demokraattista ammattikäytäntöä ja ammattiyhdistyspolitiikan luonnetta koskevan tietoisuutemme nykyisestä kehitystasosta. Ranskassa jossa ammattiyhdistysliike on par-

haillaan lakossa puutteellisen ydinvoimailan käynnistämistä vastaan, Koijärvi-esimerkki tuskin olisi vitsi, pikemminkin ruutiinjuttu. Ehkäpä vähemmän spontaania, mutta sitäkin laajempaa, järjestyneempää, tehokkaampaa ja tuloksekkampaa toimintaa. Tämä painaa vaa'assa enemmän niiden taholla, jotka eivät etupäässä ole kiinnostuneet spontanismista ja utopismista vaan ongelmien reaalisesta ratkaisusta ja demokraattisen liikkeen voiman kasvusta. Tällaiset ihmiset lienevät uusien liikkeiden jäsenistön enemmistönä.

Opiskelijoiden ja sivistyneistön, ammatin ja tieteen sekä ammatin ja politiikan välisen vastakohdan synty on seurausta Suomen marxilaisen ja demokraattisen sivistyneistöliikkeen kehityksen erityispiirteistä, ennen muuta sen *luonnonvoimaisuudesta*, strategiattomuudesta. Vuosikymmenen alussa käytännöllisesti katsoen melkein kokonaan vielä opiskelijaliikkeen puitteissa esiintynyt ja siksi myös opiskelijaliikkeen välittömästä perspektiivistä johdettavissa ollut itumuotoinen kommunistinen sivistyneistö on tällä välin lopullisesti murtanut opiskelijaliikkeen rajat, on kehittynyt marxilainen *tutkijakunta* (ja taiteilijakunta, jonka olemme tässä yhteydessä joutuneet ahtamaan sulkeisiin) sekä laaja *ulkoakateeminen sivistyneistö* — mutta vailla riittävästä strategista tietoisuutta asemastaan ja tehtävistään yhtenäisen kommunistisen kokonaissivistyneistön osana. Siksi yhtenäisen kokonaissivistyneistötietoisuuden ja -strategian kehittyminen on välttämätön ehto myös sen eri sektoreiden, tässä tapauksessa opiskelijaliikkeen erityisongelmien käsittämiseksi ja ratkaisemiseksi. Yritykset opiskelijaliikkeen ”kriittisen historian” kirjoittamiseen voivat muuta tietä tuskin johtaa kovinkaan merkittäviin tuloksiin. Esimerkiksi opiskelijaliikkeen

teoreettiseen ja strategiseen kehitykseen liittyvien ongelmien syitä ei voi käsittää pelkästään opiskelijaliikkeen ominaisuuksina: sekä opiskelijaliikkeelle asettuvat teoreettiset vaatimukset että myös näiden edellyttämä teoreettinen potentiaali ovat käsitettävissä vain kokonaissivistyneistön tasolla, ts. ongelmia ei voida käsittää ja ratkaista tarkastelematta opiskelijoiden sekä tutkijoiden ja muun ammatillisen sivistyneistön välisten suhteiden, kollektiivisuuden jne. kehittymättömyyden ja sen voittamisen ehtoja. Samaten esimerkiksi Soihdun kehityksessä esiintyneitä ongelmia ei voida käsittää ja ratkaista tarkastelematta niitä reaalisia prosesseja, joiden seurauksena opiskelijaliikkeen lehti *objektiivisesti väistämättä*, mutta tätä väistämättömyyttä kenties riittävästi tiedostamatta, on menettänyt asemaansa kokonaissivistyneistön lehtenä. Edelleen liitossanne käsitellyt ongelmat kuten taistelun ja opiskelun välinen ristiriita sekä eri taistelu ”lohkojen” keskinäisyhteys edellyttävät ratkaisultaan kokonaissivistyneistöperspektiiviä ja -strategiaa, kuten edellä on osoitettu.

Sallinette, että esitän edellä sanotun perusteella eräitä käytännön toimenpiteitä, jotka toteuttamalla SOL voisi aktiivisesti vaikuttaa marxilaisen kokonaissivistyneistön muodostumiseen ja sen osana oman strategiansa kehitykseen:

1. Erittäin hyödyllistä saattaisi olla SOL:n taisteluohjelman ottaminen opiskelun ja keskustelun kohteeksi. Tavoitteena voisi olla uuden, ajanmukaisen ja teoreettiselta tasoltaan kokonaissivistyneistön tasoa ja resursseja vastaavan laitoksen valmistaminen. Tuskinpa olisi tehokkaampaa tapaa yhtenäisen, offensiivisen strategisen linjan ja sitä koskevan tietoisuuden kehittämiseksi.

2. On vaikea nähdä, miten tieteen- ja ammattialoitain sekä paikallisesti hyvin eriytyneen kommunistisen ja demokraattisen kokonaissivistyneistön yhteisen tie-

toisuuden muodostuminen voi onnistua ilman sivistyneistölehteä. Kuitenkin tällaisen yhteisen tietoisuuden muodostuminen on tällä hetkellä mitä ajankohtaisinta ja tärkein kysymys. Se on välttämätöntä kommunistisen sivistyneistön itseymmärrystä vastaan suuntautuvien voimakkaiden rapauttavien tendenssien ja pyrkimysten torjumiseksi, mutta ennen kaikkea tämän sivistyneistön valtaviin, mutta tällä hetkellä vasta kehkeytymässä olevien tai jopa kesannolle joutuneiden poliittisten resurssien kirvoittamiseksi. Epäilemättä tällaisella lehdellä olisi merkitystä myös koko kommunistisen liikkeen ideologisen työn kehittymiselle. Kun te keskustelte Soihdun kehittämisestä, olisi erittäin ansiokasta ja kaukonäköistä mikäli myös tätä näkökohtaa vakavasti harkittaisiin. Tällöinhän tavoitteen ei olisi jonkinlainen paneelihaiden mielipidekuu, vaan systemaattisen ja pitkäjänteisen teoreettisen ja organisatorisen työn väline, niin korkeatasoinen kuin kommunistisen kokonaissivistyneistön resurssit ja tarpeet edellyttävät. Keskustelu ja

itsenäinen teoreettinen työ eivät ylipäänsä ole toistensa vastakohtia vaan edellytyksiä. Mutta vastakohtiksi ne muuttuvat, jos keskustelu — tarkoitan tässä keskustelua vaativassa merkityksessä, demokraattista liikettä kehittävänä ja yhteistä oppimisprosessina — ajatellaan mahdolliseksi vailla vakavaa teoreettista työtä kommunistien taholta tai jopa tällaisen korvaavana.

3. Eräänä sivistyneistöliikkeemme kokeneimpana ja järjestyneimpänä osastona SOL:lla saattaisi olla merkittävä aloitteellinen panos sivistyneistön eri sektoreiden: opiskelijoiden, tutkijoiden (taiteilijoiden) ja muun ammatillisen sivistyneistön demokraattisen ammattikäytännön orientaatioon perustuvien yhteisten tapaamisten, keskustelujen, seminaarien, kongressien, julkaisujen jne. aikaansaamisessa koko sivistyneistön mitassa ja tieteen- ja ammattialoittain, valtakunnallisesti ja paikallisesti, kommunistien ja mahdollisimman laajojen piirien kuten ylioppilaskuntien, SYL:n ammattijärjestöjen jne. yhteisinä tilaisuuksina.

Eriaikaisesta sivistyneistöstä

ESA SIRONEN

Sivistyneistön tärkein tehtävä ei varmaan ole oman asemansa analysointi, mutta aika ajoin tulee esiin, kuinka pinnallinen tietoisuus ja epävarmuus suhteesta omaan työhön muodostuu sivistyneistön oman tuotantovoiman kahleeksi. Tällöin juuri itseanalyysin syventäminen on kaiken muun etenemisen edellytys. En ole voinut välttää ajatukselta, että eräiden tietoisuutta hallitsevien lamaanuttavien elementtien tiedostavalla purkamisella olisi juuri saatavissa sitä voimallista, jota tarvitaan pitämään nykyisen akateemisen sivistyneistöliikkeen perinne katkeamattomana.

Otan puheenvuorossani esiin viimeaikaisista keskusteluista erään puolen, joka varmasti on ihan tuttu mutta sikäli kiinnostava, että siitä näyttää yhä tai pitäisikö sanoa jälleen vallitsevan erimielisyyksiä. Nimittäin kysymys siitä sivistyneistön osasta, niistä elementeistä ja rakenteista, jotka sivistyneistöä kohdanneessa polarisaatiossa *eivät* ole, niin kuin sanotaan, proletarisoituneet. Siis siitä sivistyneistön osasta, joka on säilyttänyt omassa työssään jossain määrin henkisen itsenäisyytensä ja joitakin etuoikeuksia. Perinteisesti näitä ihmisiä on usein pidetty porvariston omina poikina ja jos tuotantovoimien ja -suhteiden ke-

hitys heitä nyt murjoo, niin työväenliike voi tämän ajattelutavan mukaan rauhallisesti katsella syrjästä ja odottaa näiden ihmisten pitkällä tähtäimellä putoavan sen omaan helmaan tai ainakin neutralisoituvan. Tällaisia tulkintoja¹ tavannee useammin kuin vastakohtaansa, joka toki on sekin olemassa. Kyseessä on eräs työväenliikkeen ja siihen liittyneen sivistyneistön arkiajattelun muoto.

Olen pitkään halunnut terävöittää tätä käsitystä.

Sille tavalle, josta haluaisin tätä ongelmaa lähestyä, on ollut tärkeä se vihje, jonka voimme lukea eräästä 1930-luvulla ilmestyneestä kriittisestä puheenvuorosta. Siinä arvostellaan eräitä saksalaisen työväenliikkeen strategisia puutteita, jotka — mikäli arvio on oikea — myöhemmin osaltaan helpottivat kansallissosialistien valtaannousua. Kirjoittaja on tunnustuksellinen marxisti Ernst Bloch, kirja on nimeltään *Erbschaft dieser Zeit*² ja keskeisenä siinä on luku, joka on tässäkin yhteydessä mielenkiintoinen. Luvun otsikko kuuluu: Eriaikaisuus ja uskollisuus sen dialektiikalle. Kyseinen luku alkaa näin:

”Eivät kaikki ole läsnä samassa nykhetkessä. He ovat sitä vain ulkoisesti, siten että heidät voidaan tänään nähdä.

Mutta täten he eivät silti vielä elä toisten kanssa samaa aikaa.

Pikemminkin he kantavat aikaisempaa mukanaan, se on sekoittunut heihin" (mt., 104).

Tällä Bloch haluaa sanoa, ettei nykytodellisuus koostu vain kapitalismin "homogeenisesta kentästä", työn ja pääoman luokkataistelusta ja sitä vastaavista tietoisuuden muodoista. Todellisuuteen kuuluu myös edellisen suhteen "eriaikaisia" elementtejä, kuten jäänteitä aikaisemmista, esim. talonpoikaisista ajattelumuodoista. Blochin mukaan aina kyseessä "ei ole vain jälkeenjääneisyys, vaan toisinaan myös aito 'eriaikaisuus', nimittäin taloudellisi-deologinen jäännös varhaisemmilta ajoilta. Tänäpäin palvelevat tämän eriaikaisuuden ristiriidat — Bloch kirjoittaa edelleen — yksinomaan taantumusta; mutta tässä... on samalla erityinen marxilainen ongelma" (mt., 16). Nimittäin tässä virittyy kysymys eriaikaisten kerrosten ristiriitojen mobilisoimisesta kapitalismia vastaan, sosialistisella perspektiivillä.

Se ryhmä, minkä tämä näkökulma tällä hetkellä aktualisoi, on kai ennen muuta nuoriso, porvarillinen nuoriso ilman porvarillista näköalaa tai edes työtä, valmiina romanttiseen kapinaan. Tapahtuuko se oikealta vai vasemmalta, sitä tullaan kysymään. Mutta tässä yhteydessä en halua puhua tästä nuorison kapinasta rationaalisuutta vastaan, vaan käytän Blochin käsitteitä sivistyneistöstrategian tarpeisiin.

On helppo nähdä, että sivistyneistö, ennen kaikkea perinteinen porvarillinen sivistyneistö on muodostamassa eriaikaisuuden elementtiä kapitalismin homogeenisoituvassa kentässä. Sen työtapana on usein vielä yksilöllistä puolitaiteellista käsityötä — tässä suhteessa se elää lähes keskiaikaa. Sen tapa ajatella ja toimia on tuotannon ja sujuvan hallinnon kannalta helposti ei vain turhaa ja yllleistä, vaan

jopa jarruttavaa. Koska yhteiskunnan kehityksen logiikka on myöhäisporvarillisella (jälkiliberalistisella) kaudellaan tälläkin tavalla noussut omia poikiaan vastaan ja radikalisoimassa näitä, niin kysymys tästä antikapitalistisesta potentiaalista on asetettava terävästi. Voimme ehkä auttaa tätä ryhmää (tai itseämme) olemalla uskollinen sen eriaikaisuuden dialektiikalle. Niinpä on kysyttävä mitä aitoa eriaikaisuutta — Blochin termiä käyttäen — mitä "elävää eilistä" (mt., 111) liittyy perinteiseen sivistyneistöön, sen työtapaan ja tietoisuuteen ja miten niitä tulisi arvioida.

Yhtä mieltä ollaan varmasti siitä, että jos tämän sivistyneistön osan tuottamat ajattelumuodot ovat kovin abstraktisti eriaikaisia tai ajattomia, yksinomaan sitä, se määrittää silloin itsensä yhteiskunnalliseen voimattomuuteen, museotilaan. Siten nykyaikaisen yliopiston, sanottakoon sitä sitten vaikka sivistysyliopistoksi, *peruslause on, että sen tulee perustua tai kytä tämän nykyajan immanenttiin kritiikkiin, tuottamaan siitä oikeaa tietoisuutta*. Tämä ajatus ei mielestäni sulje ns. ammattikäytäntöjä ulkopuolelleen, silloin ei tuotettaisi oikeaa tietoisuutta. Se päinvastoin vetää nämä ammattikäytännötkin tarkastelun piiriin, sillä tällaisen yliopiston tulee varustaa opiskelijat käsittevälineistöllä, joka mahdollistaa niin henkisen kuin aineellisenkin kulttuurin pitävän ja läpikotaisen kritiikin.³ Kuten sanoin tämä on myös nykyaikaisen sivistysyliopiston peruslause, sen tulee rakentua immanentille kritiikille, ei esim. kulturelleille yleisopinnoille, joita on liikakin korostettu tässä yhteydessä.

Mutta tämä peruslause on vasta peruslause — se ei sellaisenaan riitä. Esitän siihen kahta lisäystä tai tarkennusta.

Esittämäni peruslause koski sivistyneistön *ajattelumuotoa* ja sen sisältöä. Teen eron ajattelumuodon ja olemisestävän välillä, tietoisuuden ja yhteiskunnallisen olemisen välillä ja kysyn: miten tulee sitten

suhtautua perinteiselle sivistyneistölle ominaiseen *olemisentapaan* ja sitä kannattaviin rakenteisiin. Tämä on ensimmäinen tarkennuskysymys. Perinteinen sivistyneistö on pitkään saanut nauttia suhteellisen suojatusta ja etuoikeutetusta olemassaolosta kulttuurin suojeluilla, transsendenteilla alueilla, ylärakenteen kulturelleissa eriaikaisuuksissa. Mutta toisaalta kapitalismin logiikkaan kuuluu tendenssi palauttaa ylärakenteen muodostumat kapitalismin homogeeniseen kenttään. Esi- ja eikapitalistiset elementit ovat systemaattisesti murenemassa.

Sivistyneistön kannalta tärkeän, ehkä tärkeimmänkin ylärakenteen eriaikaisuuden muodostaa (yhä) yliopisto — se hän tarjoaa sivistyneistölle jonkinasteisen teoreettisen koulutuksen. Kuinka meidän tulisi edellä sanotusta peruslauseesta lähtien arvioida tätä yliopiston transsendenttia, eriaikaista, jossain määrin suojattua luonnetta? Eräs vastaus sisältyy siihen, että tällainen laitos on toiminut sen sisällä oleville voimille usein eräänlaisena ”pakodimensiona”. Tähän liittyy Suomessa historiallista dialektiikkaa. Toisen maailmansodan jälkeen yliopisto oli pakodimensio kulttuurikon-servatiiveille. Se oli alue, jota poliittisen voimasuhteen muutos ei juuri koskettanut.

Entä tällä hetkellä? Kuinka laajasti yliopisto tänään koetaan pakopaikaksi nykyistä järjestystä vastustavalle oppositiolle, itseensä vakavasti suhtautuvalle yliopistomarxismille? Ehkä jossain määrin, ja siinä määrin ehdotan ensimmäisenä tarkennuksena esittämäni peruslauseeseen arviota, *että yliopistoa ja eräitä muita porvarillisen kulttuurin luomia eriaikaisuuden elementtejä on turvattava paikoina, joista käsin voi rangaistuksesta harjoittaa vallitsevan aineellisen ja henkisen kulttuurin immanenttia kritiikkiä*. Tai Kantin sanoin ”järjen julkista käyttöä”. Voi helposti kuvitella tilanteita ja asioita,

joiden kohdalla tieteellinen ja pureutuva kritiikki on niin vierasta ja jopa destruktivistista, että vallitsevan taloudellisen ja poliittisen valtarakenteen on sitä vaikea sietää. Tietenkään autonominen yliopisto ei ole ainoa paikka harjoittaa radikaalia tieteellistä kritiikkiä. Luonnollisesti tällaista kritiikkiä voidaan harjoittaa myös yksityisesti — vapaa-aikana, työttömänä tai boheemina tai sitten omassa yksityisissä yrityksissä — kuten aikoinaan Frankfurtin instituutissa tai nykyisin esim. Argument-Verlagissa.

Tämä oli ensimmäinen tarkennus. Sivistyneistön tulee kyetä nykyhetken immanenttiin kritiikkiin tai muuten se ei ole mitään. Silti sen tässä painotuksestaan ei tule olla välinpitämätön kulttuurin eriaikaisille, transsendenteille *ajatusmuodoille ja -sisällöille*. Tämä on toinen tarkennukseni.

Eriakaisilla ajattelumuodoilla ja -sisällöillä tarkoitan mm. eurooppalaisen tiede- ja kulttuuriperinnön eräitä elementtejä, tämän perinnön eri tavalla itsenäistyneitä teorielementtejä, ajattelumalleja, arvoja, normeja ja esineitä. Jos meidän on vaikea mielessämme kuvitella millaisista elementeistä oikein on kysymys, se on vain eräs merkki näiden elementtien eriaikaisuudesta.

Mutta miten voisimme arvioida näitä ja näiden merkitystä? Edellä on sanottu, että perinteisen sivistyneistön työtapana on yhä keskiaikainen siinä määrin kuin se on yhä yksilöllistä puolitaiteellista käsityötä, leikin ja työn suhteellista harmoniaa. Täältä tasolta saamme arviointimallin. Onhan Marxilla juuri tätä selventävää työn luonteen analyysia. Marx on monien muiden ohella havainnut kuinka alkupe-
räinen kasautuminen ja kapitalistinen tehdasjärjestelmä hävittää puolitaiteellisen käsityöläisämmin, jossa tärkeää osaa esittää mestarin taide. Tällainen vapaan käsityöläisen työ on kuitenkin

ylempänä paitsi sitä edeltänyttä alkukantaista orjuutta myös seurannutta teknisesti edistynyttä hiotusjärjestelmää. Siksi Marx siihen viittaa — hän on niin paljon idealisti, että ajattelee työn pitkälle voivan muodostua tällaiseksi ”yksilön itsensä toteuttamiseksi”⁴ tulevaisuuden yhteiskunnassa; ainakin ns. ”vapauden valtakunnan” alueella, kuten hän arvioi Pääoman kolmannessa osassa.⁵ Grundrissessa hän oli ilmeisesti vieläkin rohkeampi.

Mitä nyt sitten on luonteeltaan yksityisen tiedemiehen (ja vielä selvemmin taiteilijan⁶ yksilöllinen käsityömainen työtapa? Onko se vain jäänne esikapitalistisilta ajoilta vai onko se myös, kuten esittämässäni Marx-tulkinnassa, kapitalismin jälkeisen tilan antisipaatio, ennakointi?

Samanlainen kysymys voidaan tehdä myös kulttuuriperinnön — ennen kaikkea porvarillisen perinnön arvoista, normeista ja erilaisista esineistä. Mikä näitä luonnehtii? Mielestäni on tärkeää se, että näille elementeille on ominaista tietty itsenäisyys taloudellisesta perustasta, siis autonomia. Ne muodostivat ”pakodimension” — pakodimension sellaisille inhimillisille tarpeille ja toiveille, jotka porvarillisessa arkipäivässä eivät saaneet tyydytystä, jotka aineellisen tuotantoprosessin askeettisessa piirissä oli jopa julistettu laittomiksi.⁷ Tämä dynamiikka, jossa kulttuurin eriaikaisuuden suojassa muodostuu toista ulottuvuutta ja vaihtoehtoa sille mikä muuten on, ei tietenkään rajoitu vain kulttuuriperinnön alueelle, vaan se toimii koko ajan, tälläkin hetkellä sekä tieteen että taiteen alueella.

Toinen tarkennukseni on tämä: *radikaalin tieteellisen sivistyneistön ei tule olla välinpitämätön kulttuurin eriaikaisia muotoja ja sisältöjä kohtaan, sillä nämä voivat merkitä tulevan yhteiskunnan antisipaatiota ja samalla potentiaalista vastarinnan elementtiä vallitsevan yhteiskunnan suuntaan.*

Tosin on nähtävä, että onnistuttaessaan tällaisella kulturellilla subjektiivisella tekijällä ei vielä muuteta yhteiskunnallista olemassaoloa. On tehtävä tarkka ero kulttuurivallankumouksen ja yhteiskunnallisen muutoksen välillä. Silti eräissä oloissa tietoisuuden muutos voi olla yhteiskunnallisen muutoksen alku. Se voi merkitä aineellista muuttamista edeltävää valistamisen ja kasvattamisen vaihetta, kuten Marcuse on asian ilmaissut.⁸

Aamupäivällä joku luonnehti Marcusea vieraantuneeksi intellektuelliksi. Tähän yhteyteen sopii todeta, että Marcuselle oli tärkeä ”toisen vieraantumisen” käsite. Se tarkoittaa vieraantumista, jolla vieraannutaan jo vieraantuneesta mutta tutusta todellisuudesta eikä koeta sitä enää luonnollisena. Taide — sikäli kuin se autonomisena tai avantgardistisena edustaa aitoa eriaikaisuutta — merkitsee juuri tällaista toista vieraantumista. Samalla prosessilla on merkitystä myös tieteen alueella, tiedostamisen eräänä ehtona.

Nämä sivistyneistöstrategian elementit, niin voimattomia kuin ne tietoisuuden tasolla toimiessaan ovatkin, vastustavat kuitenkin omalla tavallaan sitä yhteiskunnallista tendenssiä, joka uhkaa painaa inhimillisen subjektiviteetin, mukaanlukien työväenliikkeen tietynlaiseen ”historialliseen kompromissiin”. Historiallisella kompromissilla en tarkoita tässä sen päivänpoliittista, vaan syvempää merkitystä. Sitä hidasta prosessia, jossa kriittisen yhteiskuntateorian tilalle (eriaikainen jäänne viime vuosisadalta?) on astumassa byrokratia, valistuksen ja kasvattamisen tilalle huoli olemassaolevan päivittäisestä toiminnasta. Sitä kompromissia, jossa ihmisten sosiaalisen ja poliittisen vapautumisen tilalle astuu heidän elämänsä yhä yksityiskohtaisempi ennalta sääteily.⁹

Olen ehdottanut eräitä sivistyneistöstrategian elementtejä. On kai sanottava suoraan, etteivät nämä ajatukset ole edustaneet marxilaisessa liikkeessä ennen eikä

nytkään valtalinjaa, vaan eräiden yksittäisten ajattelijoiden tapaa ajatella. Näitä käsityksiä on myös arvosteltu. Eräs vastakommentti, joka tätä mallia vastaan on esitetty, on valittelu sen rajoittuneisuudesta. Onhan sanottu sen koskettavan vain sivistyneistön perinteistä ja yhä pienenevää osaa. Tällainen ajatus ei pidä paikkaansa — se toimii vain sivistyneistön oman tuotantovoiman kahleena. Itse ajattelen, että tässä esitetty eriaikaisuuden problematiikka tulee ulottaa koskettamaan vähintäänkin koko sitä ihmisryhmää, jota eri määritelmien kutsutaan ylipäänsä sivistyneistöksi.¹⁰ Se on tämän keskustelun potentiaalinen kohderyhmä, vaikka onkin niin, että tämän onnistumisen kannalta on tärkeää miten käy sivistyneistön perinteiselle osalle ennen kaikkea yliopistossa.

Tällaisen puheenvuoron pitäminen tuntuu minusta miltei toivottoman myöhästyneeltä. Sen perspektiivi on paraikaa kaavamassa. Tutkinnonuudistus, mikä vaarantaa perinteisen sivistyneistön asemaa yliopistossa, on laajalti hyväksytty välttämättömänä. En olisi kuitenkaan tullut tänne ellei olisi jotain toivoa pitämällä tähtäimellä, että tällaisellakin puhe-tavalla voi vastustaa sitä köyhäinkeittoa,

jota virallisen koulutuspolitiikan nimissä usein tarjotaan.

VIITTEET

1. Lenin kirjoitti 1899, että sivistyneistöllä "on omalaatuinen asemansa muiden luokkien joukossa, osaksi se liittyy yhteyksiensä, katsomustensa ym. kannalta läheisesti porvaristoon, osaksi taas palkkatyöläisiin sitä mukaa, kuin kapitalismi yhä enemmän ja enemmän riistää intelligentiltä itsenäisen aseman, tekee hänet riippuvaiseksi palkkalaiseksi ja uhkaa hänen elintasoaan" (Klassikot sivistyneistöstä ja opiskelijoista. SOL — Punaiset vihkot 21. Helsinki 1979, 17). Tällaiseen näkemykseen tulen esittämään joitakin varauksia.
2. Ernst Bloch: *Erbschaft dieser Zeit. Erweiterte Ausgabe.* Frankfurt/M 1962.
3. Herbert Marcuse: *Ihmisen vapautuksesta.* (Suom. Markku Lahtela). Tapiola 1971, 74.
4. Karl Marx: *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie.* Frankfurt/M ja Wien, ei vl., 505.
5. Karl Marx: *Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua,* kolmas osa. (Suom. Antero Tiusanen). Helsinki 1975, 807—808.
6. Chris Bezzel, Peter Brückner ym.: *Das Unvermögen der Realität. Beiträge zu einer anderen materialistischen Ästhetik.* Berlin 1974.
7. Jürgen Habermas: *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus.* Frankfurt/M 1973, 110.
8. Herbert Marcuse, mt., 66—67.
9. Ks. esim. Max Horkheimer: *Kritische Theorie. Eine Dokumentation.* Frankfurt/M 1968, Vorwort ja Leo Kofler: *Der proletarische Bürger. Marxistischer oder ethischer Sozialismus?* Wien 1964, Vorwort.
10. En näe esim. mitään syytä ajatella Kantin tavoin, että järjen julkinen käyttö ei saisi olla sallittua myös ammatissa.

Mitä on politiikka?

SEPPÖ TOIVIAINEN

Esitykseni aiheena on kysymys: mitä on politiikka? Tausta tämän aiheen käsittelyn välttämättömyydelle on, että sivistyneistön ja opiskelijoiden keskuudessa politiikan käsite on tullut entistä problemaattisemmaksi. Politiikka mielletään nyt laajasti lähinnä kurjana pelinä tai vastenmielisenä kähmintänä, mahdollisimman harmaana tai likaisena elämänalueena. Hyvin erilaisia poliittisia järjestöjä kohtaan esitetään samansuuntaista kritiikkiä. Kaikki puolueet saavat osakseen ankaraa arvostelua, ja vaaditaan jopa, että vallankumouksellisten on täydelleen uudelleenarvioitava suhtautumisensa poliittiseen järjestäytyneisyyteen.

Mitä siis on politiikka? Ennen kaikkea: millainen on marxilainen, vallankumouksellinen käsitys politiikasta?

Politiikan pinta

Lähtökohtana haluaisin korostaa, ettei politiikan käsitettä voida redusoida sen empiiriseen ilmenemismuotoon. Arkielämässä politiikalla tarkoitetaan sitä, mikä esiintyy "politiikan" nimellä parlamentin parketeilla, television kuvaruudussa tai Helsingin Sanomissa. Tämä kaikki on

kuitenkin vasta politiikan empiiristä ilmiöpintaa, politiikkaa sellaisena kuin se näytetään meille jokapäiväisessä elämässämme. Mutta tässä ei ole vielä politiikan todellinen olemus, puhumattakaan sen vallankumouksellisesta, radikaalista, juuriin saakka tunkeutuvasta käsittämisestä.

Mitä tämän pinnan alla sitten on? Siellä on tietysti etutaistelua ja enemmän tai vähemmän reaalisia eturistiriitoja, mutta tällainenkin käsitys politiikasta on vielä varsin pinnallinen. Jos esim. sanotaan, että työväenluokka ajaa omia etujaan politiikan kautta, ei vielä ole sanottu paljon mitään. Tässä on vasta kysymys jonkinlaisesta intressentiteoriasta.

Vallankumouksellinen, marxilainen käsitys politiikasta luotaa syvemmältä. Työväenluokan tavoitteena ei ole ainoastaan ajaa sellaisia intressejä, jotka ovat helposti tunnistettavissa työläisille ominaisiksi; työväenluokan tavoitteena ei ole ainoastaan saada poliittista vaikutusvaltaa, vaan loppujen lopuksi sen pyrkimyksenä on kokonaan kumota nykyinen poliittinen herruusjärjestelmä, sen muoto ja sisältö. Luokka- ja puoluekantaisesti tämän kaiken voi jopa kärjistää näin: työväenluokan järjestöt osallistuvat politiikkaan kumotakseen "politiikan".

Kun vallankumouksellinen, marxilainen käsitys politiikasta syntyi, oli se itse asiassa käänteentekevä tapahtuma. Manifestissa Marx ja Engels totesivat, että proletariaatin täytyy järjestäytyä puolueeksi, jotta se kykenisi taisteluun "demokratian valloittamiseksi". Itse asiassa tämä oli hyvin radikaali näkemys silloisessa työväenliikkeessä.

1850-luvun taitteessa spontaaniin työväenliikkeeseen levisi aivan päinvastaisia ajatuksia, nimittäin syvä epäluulo porvarillista demokratiaa ja koko politiikkaa kohtaan. Mikä teorian alalla ilmeni latteana idealismina (Proudhon), ilmeni toiminnan alalla yhtä latteana anarkismina ja syndikalismina. (On vain luonnollista, että "Filosofian kurjuus" ja Manifesti ovat rinnakkaisteoksia.) Tällainen ajattelu johtui ennen kaikkea itse yhteiskunnallisesta kehityksestä, poliittisten suhteiden kehityksestä. Mitä porvarillinen vallankumous olikaan tässä suhteessa merkinnyt? Voidaan sanoa, että vasta porvarillinen vallankumous toi politiikan piirin yhteiskunnalliseen elämään; feodaalisissa valta- ja herruussuhteissa ei ollut mitään politiikan sfääriä. Nimenomaan Ranskan vallankumouksessa kolmas sääty ja tuoloin hyvin pieni proletariaatti toivat yhdessä politiikan yhteiskunnallisten suhteiden piiriin. Mutta tilanne muuttui sen jälkeen, kun porvaristo asettui hallitsevaksi luokaksi ja osoittautui kykenemättömäksi viemään alkuperäiset vallankumoukselliset ihanteet käytäntöön. Tällöin työväenliikkeessä levisi epäluottamus politiikkaa, demokratiaa ja valtiota kohtaan. Poliittikka nähtiin yksinomaan porvariston ongelmana; työväenluokka ei ollut kiinnostunut poliittisista kysymyksistä, vaan sille tärkeimpiä olivat taloudelliset ja sosiaaliset kysymykset. Tämä näkemys meni jopa niin pitkälle, että Pariisin Kommuunin jälkeen Marxia syytettiin — ei suinkaan johdonmukaisesta vallan-

kumouksellisuudesta, vaan — porvarillisen liberalismien ajamisesta.

Politiikan kompleksisuus

Kohota pinnalta olennaiseen, tämä on ominaista marxilais-leniniläiselle metodille niin hyvin politiikan kuin muidenkin ilmiöiden kohdalla. Eikä ole sattuma, että tämä ajatus yhä uudestaan ja uudestaan toistuu Leninin teoksessa "Mitä on tehtävä", jossa Lenin vie eteenpäin marxilaisuuden käsitystä politiikasta, puolueesta ja poliittisesta taistelusta. Uuden tyyppin vallankumouksellisen työväenpuolueen suuri tehtävä on kohottaa etutaistelu todelliseksi poliittiseksi taisteluksi, joka kiteytyy kysymykseen poliittisen vallan valloittamisesta.

Tämän teoksen kaikkein tärkeimpiä kohtia on seuraava, joka valottaa hyvin marxilaista politiikan käsitettä koko rikkautensa ja vaateliaisuudessaan. "Poliittinen luokkatietoisuus voidaan tuoda työläisille vain ulkoa päin, so. taloudellisen taistelun ulkopuoliselta alueelta, työläisten ja isäntien välisten suhteiden piiriin ulkopuolelta. Ainoa alue, jossa tämä tieto voidaan luoda, ovat kaikkien luokkien ja kerrostumien suhteet valtioon ja hallitukseen, kaikkien luokkien keskinäiset suhteet."

Tämän perusteella voidaan todeta kaksi asiaa, jotka ovat ominaisia marxilaiselle politiikan käsitteelle. Ensinnäkin: poliitikassa on viime kädessä (käytän empimättä tuttua sanontaa "viime kädessä", joka tarkoittaa suomeksi "välitysten kautta") kysymys taistelusta poliittisesta vallasta, sen valloittamisesta, uudelleenmuotoilemisesta ja säilyttämisestä. Toiseksi: politiikka on kompleksinen käsite; sen piiriin kuuluvat tavalla tai toisella välittyneinä kaikki olennaiset yhteiskunnalliset suhteet.

Haluaisin sanoa, että politiikan piiriin kuuluvat lopulta kaikki ilmiöt, jotka voi-

daan ymmärtää poliittisesti. Väite voi kuulostaa tautologiselta, mutta siitä ei ole kysymys. Poliitiikan käsite muuttuu kehityksen kuluessa. Sen piiristä saattaa poistua tai vähentyä asioita, mutta ennen kaikkea sen piiriin jatkuvasti nousee ilmiöitä ja liikkeitä, jotka eivät aina aluksi näytä edes kuuluvan politiikan horisontin tälle puolen. Aito vallankumouksellinen poliitikko tarkkailee tällaisia ilmiöitä ja liikkeitä koko ajan. Marxilainen politiikan käsitteen kaksinaisuus ei ainoastaan velvoita tähän, vaan antaa periaatteessa myös aseistuksen uusien ilmiöiden ja ongelmien ratkaisemiselle.

Tämä politiikka-käsitteen kaksinaisuus (politiikka samanaikaisesti taisteluna valasta ja kaikkien poliittisesti relevanttien ongelmien ratkaisemisena) yhdistää sen, mikä on olennaista ja mikä on pintaa. Poliitiikan pintailmiöt, niin rutiininomaisilta ja jopa vastenmielisiltä kuin ne aidoista sieluista joskus saattavat tuntua, ovat osa elävää todellisuutta. Tehdävänä on rakentaa niistä välitys siihen, mikä on olennaista, jolloin myös politiikan pinta hahmottuu uudella tavalla. Poliitiikan pinta on joka tapauksessa olemassa, ja sen läpi on mentävä, aivan niin kuin sukeltajan on syvyysiin päästäkseen pakko mennä veden pinnan läpi — ja mielellään jossain vaiheessa myös palatava pinnalle.

Puolueet ja puolueuudostus

Puolueuudostus on historiallisesti porvarillisen yhteiskuntamuodon tuote. Sanan modernissa mielessä puolueet ilmaantuvat historiaan vasta kapitalismin kehityksen myötä.

Porvarillisen yhteiskuntamuodon rajoihin kuuluvat puolueet jäävät intressipelin rajoihin, politiikan pinnalle, ja ne juuri edustavat puhtaaimmin kaikkea sitä, mikä niin monia ihmisiä politiikassa harmittaa. Tämä on juuri se, joka tulee vastaan par-

lamentin parketeilla, television kuvaruudussa ja Helsingin Sanomissa.

Hyvin mielenkiintoisella tavalla puolueuudostusta ja kommunistisen puolueen erilaisuutta käsitteli Georg Lukács 1920-luvun alussa. Kirjassani ”Nuori Lukács” olen esittänyt hänen katsomustensa kritiikin ja pyrkinyt osoittamaan, miten Lukácsin oma ratkaisu ei voi toimia; siitä huolimatta nuoren Lukácsin ajatuksissa on yhtä toista varteenotettavaa. Lukács menee niin pitkälle, että hänellä puolue on aina porvarillinen käsite. Kommunistinen puolue ei ole ainoastaan radikaalisti toisenlainen järjestö, vaan jopa eräänlainen antipuolue. Lukács kirjoittaa: ”Kommunistinen puolue — sikäli kuin se ei ole oppositiossa porvarilliseen yhteiskuntaan nähden, vaan ruumiillistaa sen teoksii muuttuneen kieltämisen — ei merkitse vanhojen sosialidemokraattisten puolueiden pelkkää vastakohtaa, vaan se on pikemminkin niiden kieltämisen ja kaatoamisen alku.”

Porvarillisen tyyppien puolueiden — sosialidemokraattiset puolueet mukaanluettuina — tunnuspiirteitä ovat Lukácsilla ”kompromissi, ääntenkalastelu, halpa demagogia, pyrkyryys ja byrokratia”. Kommunistiselle puolueelle Lukács antaa jopa yli-inhimillisiä määreitä, koska tämän puolueen on määrä olla ”vapauden valtakunnan ensimmäinen ruumiillistuma”. Tämän puolueen määreitä ovat ”veljeys, todellinen solidaarisuus, uhrautuvuus ja uhrivalmiuden henki”.

Tällä kritiikillä on totisesti tiettyä ajankohtaisuutta nykyhetkellä. Nykyaikana nimenomaan puolueet edustavat ”kompromissia, ääntenkalastelua, halpaa demagogiaa, pyrkyryyttä ja byrokratiaa”. Tähän vaikuttaa koko valtiomonopolistinen herruuden järjestelmä lisääntyvine byrokrationeiden (myös puolueiden sisällä), lisääntyvine korruptioneiden ja skandaaleineen, lisääntyvine joukkotiedotuksineen, manipulaatioineen ja ”mielipide-

tutkimuksineen". Poliitiikan alkuaan ulkoiset tuntomerkit alkavat saada poliitiikan aidon tunnusmerkistön paikan. Ajatelkaamme esim. television Suurta vaalikeskustelua; on vaikea sanoa, kuuluuko tämä tietyin väliajoin toistuva poliittinen show pikemmin massakulttuurin kuin poliitiikan piiriin.

Meidän kommunistien kannattaa myös mieltä vakavasti Lukácsin kritiikin kääntöpuolta, hänen kommunistiselle puolueelle asettamiaan määreitä. Vallitseeko meidän järjestöissämme todella "veljeys, todellinen solidaarisuus, uhrautuvuus ja uhrivalmiuden henki"? Monet tämän hetken kriitikot vastaavat tähän kysymykseen varsin kieltävästi, eivätkä ainoastaan huijarit, vaan myös vilpittömät ja rehelliset ihmiset. Olen useissa tilaisuuksissa heittänyt sen enempiä ajattelematta tutun teesin, ettei meillä ole aikaa ryhtyä ensi töiksemme kasvattamaan uutta ihmistä, vaan tehtävänä on luoda ensin uusi yhteiskunta ja sitten uusi ihminen. Nykyisessä tilanteessa tämä tuntuu huonosti ajatellulta fraasilta. On tietysti totta, ettei kapitalismissa voida kasvattaa sosialistista ihmistä. Mutta siitä huolimatta ei ole oikeutettua väistää niiden ongelmien kriittistä tarkastelua, jotka vallankumouksellisen järjestön toiminnan vallankumoukselliset määreet meille asettavat. Veljeys ja todellinen solidaarisuus eivät ole ainoastaan vallankumouksellisen taistelun seuraus, vaan myös tämän taistelun menestymisen ehto.

Poliitiikan kritiikoita tarvitaan, ja myös meillä kommunisteilla on oltava rohkeutta itsekritiikkiin. Jos vallankumoukselliset järjestöt kadottavat identiteettinsä, jos ne samastuvat porvarillisten puolueiden ikäviin määreisiin, on tietysti tapahtumassa korvaamaton vahinko. Tällöin poliitiikan käsitteen kaksinaisuus katoaa, toiminta ohjautuu yksilulotteisesti poliitiikan pinnan mukaan, olennaisin jää syrjään, poliitiikka muuttuu pelkäksi intressi-

peliksi, keinot muuttuvat päämääräksi.

Poliitiikan kritiikoita tarvitaan, mutta kritiikin lopputulos ei voi olla pako poliitiikasta tai selän kääntäminen poliitiikalle. Se olisi loppu. Lopputuloksena tulee olla poliitiikan radikaali parantaminen, sen vallankumouksellistaminen, todellisen poliitiikan tuominen "poliitiikkaan".

Poliitiikka tieteenä ja taitona

Nykyisenä aikana, joka ei ole ainoastaan tieteellis-teknisen kumouksen vaan myös kapitalismin syvän kriisin ja lisääntyvän epävarmuuden aikaa, saa kysymys poliitiikasta tieteenä ja taitona erityisen pätevyyden.

Vallankumouksellinen poliitiikka on sekä tiedettä että taitoa. Olen yrittänyt aikaisemmin käsitellä tätä kysymystä kirjoituksessani "Leninismi metodina — eli poliitiikka ja dialektiikka" vuonna 1977. Tässä artikkelissa painottui tieteen momentti ja taidon momentti jäi jonkin verran vähemmälle, vaikka sitä paikoitellen, voimakkaasti korostinkin.

Tässä yhteydessä haluan korostaa, että edes sanojen vallankumouksellisimmassa merkityksessään tiede ja poliitiikka eivät voi olla identtisiä käsitteitä. Poliitiikalla on oma itsenäisyytensä, sitä ei voida suoraan johtaa tieteestä.

Väärät yhtäläisyysmerkit asetetaan tieteen ja poliitiikan välille, jos ajatellaan näin: "Ennen kuin tieteellinen poliitiikka on mahdollinen, pitää tieteen olla valmis. Vetäytykäämme siis muutamaksi vuodeksi tutkijankammioon ja palatkaamme vasta sitten poliitiikan piiriin." Tällaista ajatuskoetta ei voida pitää poliittisesti viisaana, mutta ei se ole myöskään tieteellinen. Jos näin tehdään, katoaa marxilaisen teoriakäsityksen kopernikaaninen ero kaikkiin muihin teoriakäsityksiin nähden: nimittäin käytännön lähtökohta. Käytännön ja poliitiikan välinen suhde selittää sen, miksi poliitiikka on sekä tiedettä

että taitoa, ja vieläkin tärkeämmän asian, nimittäin ettei politiikassa voida rakentaa mitään kiinanmuuria tieteen ja taidon välille.

Tämä suhde saa erityisen merkityksen kriittisissä kysymyksissä ja kriittisinä aikoina. Mainitsemassani artikkelissa kaksi vuotta sitten yritin hahmottaa asiaa näin: ”Poliittisille tilanteille ei ole ominaista ai-noastaan suuri muuttuvuus, vaan myös se, että juuri politiikassa esiintyvät luokat ja puolueet selvimmin subjekteina. Poliittisten tilanteiden erittelyssä on otettava lukuun näiden subjektien edut, aikomukset, kilpailu, liitot, taktiikka ja vastataktiikka. Poliitikassa jos missä tilanteet eivät vain ’synny’, vaan ne luodaan. Dialektiikan samanaikainen yleisyys ja kohdeherkkyys saa vallankumouksellisen luokan ja puolueen taktiikassa ilmaisunsa periaatteiden pysyvyyden ja taktisen joustavuuden vastaavuutena. Leniniläinen teesi periaatteiden pysyvyydestä ja taktiikan joustavuudesta ei ole mikään ’voluntaristinen’ lisä marxilaiseen teoriaan, vaan se seuraa suoraan dialektiikan olemuksesta. Marx ja Lenin vaativat kumpikin poliittisen realismin ja luovan uskalluksen yhtäaikaista.” (.. .) Joustavuus, rohkeus ja uskallus politiikassa eivät ole mikään epä-tieteellinen lisä dialektiikan tieteseen, vaan ne ovat ilmaus siitä, ettei dialektiikka koskaan tunnusta mitään lopullista, valmista tai ikuista.”

Ehkä näin voidaan hahmotella tieteen ja taidon yhdistymistä vallankumouksellisessa politiikassa. Klassikot olivat loistavia esikuvia tästä. Viittaan vain yhteen esimerkkiin, Leninin ”Valtioon ja vallon-

kumoukseen”. Jokainen tätä loistavaa teosta avoimesti ja antaumuksella lukeva ihminen huomaa hyvin pian, mitä politiikka tieteenä ja taitona parhaimmillaan on, ja miten radikaaleihin asettamuksiin tämän metodologisen periaatteen seuraaminen johtaa sekä teorian alalla että käytännön politiikassa. Se on elämys, jonka joka päivä pitäisi olla mielessämme.

Lopuksi

Olen käsitellyt useita asioita: politiikan käsitettä, sitä ettei politiikan käsitettä voida redusoida sen empiiriseen ilmene-mismuotoon; olen hahmotellut vallankumouksellista politiikan käsitämistä; olen käsitellyt politiikkaa taisteluna vallasta korostaen samalla politiikan käsitteen kompleksisuutta; olen käsitellyt puolue-muodostusta ja kommunistista puoluetta; olen puhunut politiikasta tieteenä ja taitona. Nämä ongelmat ovat olleet päällim-mäisinä, kun sivistyneistön ja opiskelijoi-den keskuudessa, järjestöissämme ja niiden ulkopuolella, on käyty väittelyä politiikasta.

Esitykseni on ollut nimenomaan alus-tus. En suinkaan toivo, että keskustelu ja väittely päättyisivät tähän. Toivomukseni on, että ne jatkuvat ja laajenevat aina po-sitiiviseen lopputulokseen saakka. Aitoa dialogia tarvitaan nyt epäilemättä enem-män kuin aikoihin. Suomen kulttuuri-keskustelua on pitkään vaivannut, että dialogin sijasta kuullaan kahden tai useamman monologin sarjaa. Dialogi kui-tenkin on vuoropuhelua.

Naisen asema ja äitiys

SATU HERNBERG

Naisena oleminen ja eläminen on nyky-Suomessa monella tapaa ongelmallista ja ristiriitaista. Ongelmavyöhytöistä edistyksekkäisetkin voimat ovat käsitteelliset varsin vähän on äitiyden ongelmista. Itse olen – lähinnä varmaan siitä syystä, että olen kahden pienen lapsen äiti – pohtinut naisasiaa nimenomaan tältä kannalta. Huolimatta siitä, että näkökulmani on tietysti subjektiivisesti värjätty, uskallan väittää, että äitiyden ongelma on koko naiskysymyksen kannalta hyvin keskeinen, suorastaan ydinongelma.

Naisen asema määräytyy äitiyden mukaan

Läpi koko ihmiskunnan historian, aina kapitalismin päiviin asti, naisen osuus yhteiskunnallisessa työnjaossa on määräytynyt äitiyden mukaan. Onpa elannon hankkimisen päämuoto ihmiskunnan eri kehitystasasteilla ja maapallon eri osissa ollut mikä hyvänsä, on naisten työ aina ollut pakko järjestää siten, että he muun työn ohella ovat voineet selvittää lasten hoitamisesta ja kasvattamisesta. Pääelinkeinosta riippuen naisten osuus leivän hankinnassa on ollut enemmän tai vähemmän merkittävä ja sen mukaan heidän nauttimansa yhteis-

kunnallinen arvostus suurempi tai pienempi.

Engels on kirjassaan Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä suorittanut hienon analyysin naisen yhteiskunnallisen aseman ja arvostuksen muuttumisesta sen mukaan, mikä on ollut naisen merkitys aineellisessa tuotannossa. Esimerkkinä hän vertaa maanviljelystä ja paimentolaisuudella elävää yhteisöä. Sekä maanviljelys että lastenhoito vaativat paikallaan oloa, joten maanviljelysyhteisössä naisten osuus on noussut merkittäväksi, joskus jopa tärkeämmäksi kuin miesten. Sen sijaan paimentolaisuudessa edellytetään liikkumista. Karjaa hoitivatkin miehet, naisten pysytellessä lasten kanssa enemmän paikoillaan.

Niinpä maanviljelystä harjoittavien kansojen ja väestönosien keskuudessa nainen on ollut ja on monin verroin kunnioitetumpi kuin paimentolaisuuden keskuudessa. Paimentolaiskansojen naisten alhainen asema on vielä meidän päivinämmä tullut hyvin dokumentoiduksi esimerkiksi kirgisikirjailija Tšingis Aitmatovin teoksissa Ensimmäinen opettaja ja ja Dšamilja. Vielä nykyäänkin siellä missä naisen tehtävä rajoittuu lähes pelkästään äitiyteen, on

naisen arvostus myös kaikkein kurjin.

Kirjassaan Engels osoitti myös, että naisten tehtävien ja heihin kohdistuvien asenteiden muuttuminen on paljon hitaampaa kuin tuotannon kehityssasteiden vaihtuminen. Siten naista koskevia asenteita määrää kussakin yhteisössä paitsi naisen tuotannollinen osuus, myös se, mikä tuo osuus on ollut saman yhteisön aikaisemmissa vaiheissa.

Kapitalismin kehitys on viime ja tällä vuosisadalla ensimmäistä kertaa ihmiskunnan historiassa vetänyt naiset laajassa mitassa tuotantoon kodin ulkopuolelle ja samalla mullistanut naisen roolin. Mutta asenteet ja ennakkoluulot laahaavat jäljessä ja määräytyvät kussakin maassa vielä paljolti sen mukaan, mikä on ollut naisen äitiydestä käsin määräytynyt osuus kyseisen maan lähi-menneytydessä.

Naista koskevista asenteista on selvä ero, jos verrataan esimerkiksi keski- ja etelä-eurooppalaisia maita pohjoismaihin. Vielä muutamia sukupolvia sitten meillä lähes koko kansa sai elantonsa maataloudesta, jossa naisen työpanos on ollut merkittävä. Keski- ja Etelä-Euroopassa sensijaan kaupunkien pikkuporvariston merkitys kansantaloudessa on ollut huomattava. Tämän kerroksen keskuudessa naisten osuus elannon hankkimisessa on ollut lähes olematon; naisten työ on rajoittunut pääasiassa yksityiseen kotitalouteen. Niinpä naisten arvostuskin on perinteisesti ollut paljon heikompi kuin meillä. Näin ollen ei esimerkiksi sosialismin vaikutuksesta naisen asemaan saa riittävää kuvaa vertaamalla vaikkapa Suomen ja DDR:n naisen asemaa ja rooliodotuksia. Pikemmin tulisi vertailla DDR:ää ja Liittotasavaltaa.

Menneisyydestä juurensa juontaviin ennakkoluuluihin liittyvät myös perintönä kulkevat, äitiyteen liittyvät asen-

teet. Keskiajalla naista pidettiin saastaisena olentona. Nainen oli viettelijä, joka houkutteli ansaansa syyttömän miehen. Tästä synnistä sinnytynyt lapsi sai taakakseen perisyntin, ja itse äitiys oli likainen asia.

Teologinen perustelu oli tietenkin naisen aiheuttama syntiinlankeemus, mikä muuten kummitelee nykypäivän Suomessa naispappeudesta käytävässä keskustelussa. Saastaisen äitiyden vastakohdaksi keksittiin sitten Madonnan neitseellinen äitiys. Yksityiskohtaista teologista tutkimusta suoritettiin jopa sen todistamiseksi, että Pyhä Neitsyt saattoi synnytyksessäkin säilyttää viattomuutensa tunnusmerkin.

Bebel siteeraa teoksessaan Nainen ja sosialismi Bolognan yliopiston neuvoston päätöstä vuodelta 1377: "Ja koska nainen on synnin pää, perkeleen ase, syy paratiisista karkotukseen ja vanhan lain turmelukseen saattaja ja koska sen takia kaikkea seurustelua hänen kanssaan on vältettävä, niin me kiellämme jyrkästi tuomasta ketään naista, olkoonpa kuinkakin kunniallinen, tähän laitukseen" (Painos 1904, s. 165).

Teologinen naisviha huipentui noitavainoissa, joiden uhreista valtaosa oli naisia. Vainojen teologiseksi perustelemiseksi kirjoitetuissa teoksissakin kärki suunnattiin juuri naisiin. Noitavainot ovat menneisyyttä, mutta yllättävän läheistä menneisyyttä. Viimeinen noitana tuomittu nainen kuoli Sveitsissä 1782. Ruotsi-Suomessakin kumottiin kuolemanrangaistus noituudesta vasta 200 vuotta sitten, 1779 (Aikanainen-Kvinnotid 1/78).

Äitiyden pitäminen saastaisena tuntuu nyt kovin kaukaiselta, mutta eikö samaa sukua ole esimerkiksi suomalaisien työmarkkinoiden kielteinen asenne raskauteen ja äitiyteen. Tai edelleen monien mielessä elävä ajatus raskauden hävettävyydestä tai vähintään epäes-

teettisyydestä tai vaikka penseä asenne synnytyskipujen lievittämiseen.

Bebel muuten ivasi niitä miehiä, jotka katsoivat, että raskaus on esteenä osallistumiselle julkiseen elämään, ja jotka esimerkiksi kauhistelivat sitä "epäesteettistä" mahdollisuutta, että odottava äiti esiintyisi valtiopäivien puhujalavalla. Bebel katsoi, että "nainen, joka synnyttää lapsia, tekee yhteiskunnalle vähintään yhtä suuren palveluksen kuin mies, joka henkensä kaupalla puolustaa maataan valloitus-haluista vihollista vastaan; hän synnyttää ja kasvattaa tulevaa miestä, jonka henki valitettavan usein sammuu nk. kunniakentillä. Ja sitä paitsi naisen henki on jokaisen äidiksi tuleminen aikana vaarassa. Kaikkien meidän äitimme ovat meidän syntyessämme katso-neet kuolemaa silmiin ja useat ovat kuolleet." Bebel toteaa vuosina 1816-1876 yksin lapsivuoteeseen kuol-leiden naisten määrän Preussissa suu-remmaksi kuin samaan aikaan sodissa kuol-leiden miesten määrän.

Äitiys edelleen keskeinen ongelma

Myös tämän päivän kapitalismissa äitiys muodostaa miljoonille naisille suuren ongelman. Kun kapitalistinen suurteollisuus veti viime vuosisadal-la naiset ensi kertaa historiassa tuotan-toon kodin ulkopuolelle, oli naisten työ teollisuudessa alkuaikoina huutavassa ristiriidassa äitiyden vaatimusten kans-sa. Marxin ja Engelsin kirjoituksissa on järkyttäviä kuvauksia viime vuosisadan Englannin ja USA:n työläisäitien ja las-ten oloista. Siitä huolimatta marxismin klassikot näkivät naisen teollisuustyös-sä naisen vapautumisen alun.

Työtätekevien äitien olot ovat mei-dänkin maassamme muuttuneet suures-ti siitä, mitä ne olivat viime vuosisadal-la. Mutta ristiriita naisen työssäkäyn-

nin ja äitiyden välillä on vielä suuri. Ilmeisesti tätä ongelmaa ei sosialistis-sa maissakaan ole vielä ratkaistu täy-sin, mutta siellä ollaan kuitenkin pal-jon pitemmällä kuin meillä.

Äitiys on ongelma lukemattomille naisille ainakin seuraavista syistä:

- Lasten syntyminen moninkertais-taa kaiken kotityön. Yleensä naisen asemasta puhuttaessa muistetaan mai-nita kotityöt. Tällöin ilmeisesti tarkoi-tetaan kotitöitä lapsiperheessä, sillä ko-tityöt lapsiperheessä ja lapsettomassa perheessä ovat kaksi aivan eri asiaa. Yleensä kotityön lisäys jää naisen har-teille. Se rajoittaa naisten mahdolli-suuksia itsensä kehittämiseen, harras-tuksiin ja jopa rentoutumiseen.

- Lapset sitovat. Ainakin lasten ol-lessa pieniä on vanhempien - ja käy-tännössä ennenkaikkea äidin - vaikea päästä muualle kodin ulkopuolelle kuin korkeintaan töihin.

- Lasten päivähoitoa ei ole järjestet-ty läheskään tyydyttävästi. Tässä en tarkoita pelkästään sitä, mitä päivähoi-to maksaa. Paras vaihtoehto on yleensä päiväkotit. Mutta se saattaa olla pitkän matkan päässä. Melkoinen ongelma it-selleni on ollut päiväkodin tiukka auki-oloaika. Se tekee päiväkodin käyttämi-sen hyvin vaikeaksi vuorotyötä tekevil-le - esimerkiksi sairaanhoitajille. Lisäk-si se tuottaa vaikeuksia kaikille, jotka eivät voi rajoittaa työtään tiukan auki-oloajan sisälle, esimerkiksi luovaa työtä tekeville.

Mutta yleensä ei oletetakaan, että nainen tekisi luovaa, tieteellistä tai taiteellista työtä, tai että työ ylipäänsä kiinnostaisi naista muussa kuin palkan ansaitsemisen mielessä. Mutta entäpä jos nainen sattuuikin olemaan opiskeli-ja, tutkija, toimittaja, kirjailija, esiinty-vä taitelija, lääkäri, opettaja, poliitikko tai vaikkapa pienyrittäjä? Jos lasta ei saa päiväkotiin, on onnenkauppaa,

millainen päivähoitaja löytyy. Moni äiti saa olla sydän syrjällään, kun ei tiedä, miten lasta hoidetaan, kasvattamisesta puhumattakaan.

- Vaikka kaikki muu olisikin ihan-teellisesti järjestetty, lasten syntymä merkitsee joka tapauksessa katkosta työssä (tai opiskelussa). Se vaikuttaa kaikkeen ammatilliseen etenemiseen. Tässä en tarkoita niinkään sitä, että nainen pääsisi "etenemään urallaan", vaan ennen muuta sitä, että nainen ehtisi saada työssään jotain olennaista aikaan. Katkos sattuu lisäksi aikaan, jolloin työkyky muuten olisi parhaimmillaan. Mitä useampia lapsia syntyy, sitä pitempi on äitiyslomien yhteenlaskettu aika.

Luulen, että suurin osa suomalaisista naisista pitäisi vuoden äitiyslomaa hyvänä asiana. Itse suhtaudun siihen kuitenkin hieman ristiriitaisin tuntein. En ainakaan itse haluaisi viettää vuoden "lomaa" jokaisen lapseni syntymän yhteydessä. Vanhempainloma, josta isällä olisi oikeus käyttää puolet, on jo eri asia. Sama koskee äidin (ja isän) oikeutta jäädä kotiin sairasta lasta hoitamaan. Enemmän kuin tämän oikeuden laajentamisesta, olisin kiinnostunut kunnallisten kodinhoitajien lukumäärän lisäämisestä.

- Äitiyslomien aiheuttama katkos työssä on myös työnantajien keskuudessa tiedostettu varsin hyvin, samoin lasten sairauksien aiheuttamat poissaolot. Monessa tapauksessa työnantaja suhtautuu raskauteen kuin petokseen. Lähes poikkeuksetta kysytään työhön pyrkivältä naiselta, onko hän raskaana. Yleensä jokainen työtä hakeva nuori nainen on epäilyksenalainen; erityisesti jos hänellä on takanaan pitkä koulutus ja hän pyrkii vastuulliseen ja vaativaan työhön. Suurimmillaan epäluulo on aloilla, joilla naisia on perinteisesti vähän, ja joilla äitiyslomia ei ole aikai-

semmin tarvinnut ottaa töiden järjestyssä huomioon.

Raskaana olevien naisten eliminointiin työhön otossa onkin kehitetty monia menetelmiä. Suoraviivaisin on raskaudesta. Kolmen kuukauden koeaika paljastaa suuren osan raskauksista. Onpa eräissä valtion laitoksissa otettu sellainen käytäntö, että nuoren naisen kanssa ei solmita kuutta kuukautta pitempiä työsopimuksia. Saman ajan ajavat virastotyöntekijöiden saman pituiset työsuhteet.

Sen sijaan, että kunnioitettaisiin naista, joka ammattityönsä lisäksi haluaa ottaa kannettavakseen raskauden, synnytyksen ja lastenkasvatuksen aiheuttamat rasitukset, hän saa monasti tuntea pettäneensä työnantajan luottamuksen. Ja jos hän lapsen synnyttäneen palaa töihin, riittää niitä, joiden mielestä hän on julma ja välinpitämätön äiti, joka hylkää lapsensa jättäen heidät vieraan kylmään hoivaan.

Nainen kohtaa siis edelleen vakavan ristiriidan toisaalta lasten kasvatuksen ja toisaalta oman ammatillisen ja muun kehittymisensä vaatimusten välillä. Ristiriita ei poistu, ratkaiseepa nainen elämänsä miten hyvänsä. Jos hän käy töissä ja erityisesti jos hänen työnsä on vaativaa, ja jos hän lisäksi yrittää olla yhteiskunnallisesti aktiivinen ja samalla haluaa selvittää äitiydestä kunnialla, hänellä on kannettavanaan todella läikähdyttävä taakka. Jos hän jää kotiin, hän samalla rajoittaa elämänpiirinsä kodin ja kotipiikan sisälle ja siten hän rajoittaa samalla omat kehitysmahdollisuutensa. Hän on koko ajan sidottu lapsiinsa ja on ulkomaailmaankin yhteydessä pääasiassa miehensä välityksellä.

Tällainen kotielämä on turhauttavaa ja psyykkisesti hyvin raskasta, vaikka sitä pullajauhomainoksissa ja viikko-lehtien imelissä tarinoissa kuinka ihan-

noitaisiin. Ei ole ihme, että nainen sairastaa migreeniä ja hänen miehensä pikkuhiljaa alkaa etsiä harrastuksia kodin ulkopuolelta, koska elämänsä ja ajatuksensa kotipiiriin rajoittavan vai mon seura ei tunnu kiinnostavalta.

Jos nainen keskeyttää työnsä ja opiskelunsa siksi ajaksi, kun lapset ovat pieniä, hänelle jää kuitenkin ammatissa toimimiselle paljon vähemmän aikaa kuin miehille. Hän ei monasti ehdi olla töissä edes täyden työeläkkeen edellyttämää aikaa. Eikä vähäinen ole niittenkään naisten määrä, jotka ovat saaneet tuta olevansa "liian vanhoja". Yrittäessään paluuta töihin.

Äitiys on ongelma myös niille naisille, jotka eivät ole äitejä. Työelämässä nuorta naista koskevat samat ennakkoluulot, olipa hän sitten ehtinyt äidiksi tai ei. Jos nainen päättää tietoisesti kokonaan luopua äitiydestä uransa takia, hän samalla luopuu osasta elämänsä mahdollisuuksia. Jos nainen ei syystä tai toisesta voi tulla äidiksi, hän tulee lukemattomia kertoja elämänsä varrella kohtaamaan asennoitumisen, jonka mukaan hän ei ole lainkaan täyttänyt tehtävänsä ihmisenä.

Onko valittava äitiyden ja ammatin välillä?

Nyky-Suomessa monet vahvat voimat haluavat käytännössä pakottaa naisen valitsemaan ammatin ja äitiyden välillä. Tämä on julma valinta. Ja käytännön elämä huolehtii siitä, että hänellä on ongelmia, valitsipa hän miten tahansa. Asenteellisuutta kuvaa, ettei ammatin ja isyyden välillä yleensä nähdä mitään ristiriitaa, vaikka raskaus, synnytys ja imetys tosiasiaa eivät ole se suurin ja työläin asia, vaan se on lasten hoito ja kasvatus. Siihen osallistumiselle miehellä ei ole mitään esteitä.

Omasta mielestäni sekä työ että lapset kuuluvat täyteen ihmiselämään, olipa ihminen sitten nainen tai mies. Mutta tämän toteuttaminen on naiselle monin verroin ongelmallisempaa kuin miehelle.

Edellä on käsitelty äitiyden ongelmaa lähinnä luovaa työtä tekevän (tai sitä haluavan) naisen kannalta. Voidaan tietysti sanoa, että tämä on erityiskysymys. Rinnastaisin tällaisen asenteen siihen, mitä August Bebel kirjoitti sata vuotta sitten naisten oikeudesta korkeimpaan koulutukseen. Bebel katsoi, että vaikka tämä oikeus ei suoranaisesti koskekaan työväenluokan naisia, sillä on periaatteellinen merkitys. Itse olen samaa mieltä.

Melkein kaikki ovat varmaan yhtä mieltä siitä, että jotain on vinossa, jos olosuhteet ovat sellaiset, että lahjakkaat miehet eivät tutkimusvarojen tai taideapurahojen puutteesta tai muusta syystä pääse tekemään kykyjään vastaavaa työtä. Eikö tämä sitten koske naisia? Mielestäni ainakin niiden, jotka esiintyvät työväenliikkeen nimissä pitäisi lopettaa sellaiset puheet, että naisten työssäkäynnin ainoa hyväksyttävä syy on ns. taloudellinen pakko, ja että naisten osana on ja tulee olemaan työ, joka vaatii vain sorminäppäryyttä. Työtä pitäisi sekä naisen että miehen kohdalla käsitellä ihmisoikeutena, perustarpeena.

Minua hämmästyttää, etten ole nähnyt sen paremmin suomalaisen työläisnaisliikkeen kuin suomalaisten feministienkään käsittelevän äitiyden ongelmaa. Sitä vastoin feminismiin lähtölaukauksena pidetty amerikkalainen Betty Friedmanin kirja Naisellisuuden harhat käsittelee sitä. Mielestäni kirja on erinomainen. Se käsittelee amerikkalaista kotiäiti-ihannetta ja sen todellisia vaikutuksia amerikkalaisiin naisiin ja heidän lapsiinsa. Kirja ilmestyi suomeksi

kymmenen vuotta sitten, mutta olisi nyt kenties entistä ajankohtaisempi, koska suunnilleen "öljykriisistä" lähtien oikeisto on voimakkaasti propagoinut pienten lasten äitien kotiin jäämistä.

"Naiset kotiin" -kampanjaa on viime vuosina käyty laajalti. Riittää kasvatustasiantuntijoita, jotka korostavat oman äidin läsnäolon merkitystä lapsen kehitykselle. He saavat julkisuutta, toista mieltä olevat vähemmän. Silmiini sattui viime keväänä suuren päivälehdessä arvostelu amerikkalaisen tutkijan äitiyttä käsittelevästä kirjasta. Arvostelussa kerrottiin, miten tämäkin asiantuntija korosti äidin merkitystä lapselle. Kun luin kirjan, siinä korostettiin päinvastoin sitä, ettei ole mitenkään välttämätöntä, että pienen vauvan ihmissuhteet rajoittuvat äitiin ja ettei vauvan tärkeimmän hoitajan tarvitse edes olla nainen.

Julkaistaan tieteellisesti kyseenalaisia tutkimuksia, joissa kerrotaan kuinka lapset itkevät päiväkotiin jäädessään. Viikkolehdet ja mainokset ovat pullollaan onnellisia julkisäitejä vauvoineen. Lehdet esittelevät onnellisia perheitä, jotka syövät äidin leipomaa leipää ja pullaa, mieluiten itse jauhetuista jauhoista tehtyä. Pöydällä komeilee emännän omakätisesti kirjailema pöytäliina. Lapset taapertavat äidin valmistamissa vaatteissa. Kiiltävästä kodista ei löydy pölynhiukkasta. Kukkapöytä notkuu vaikeasti hoidettavia kasveja. Onnellisella perheellä on tietysti hyvin hoidettu puutarha, jossa viljellään vähintään salaattia ja porkkanat. Perheen terveydestä huolehtiva äiti poimii luonnosta villivihannekset, marjat ja sienet ja säilöo ne talveksi. Taloudellinen äiti ehtii vielä kiertää kaikki lähiseudun kaupat ja poimia niistä erikoistarjoukset.

En väitä etteikö näissä asioissa olisi

järkeäkin. Mutta olennaista on, että viikkolehdistö markkinoi elämäntapaa, jossa mahdollisemman suuri osa varsinkin naisten ajasta ja energiasta saadaan uppoamaan kotiin.

Toinen kampanja, joka on alkanut herättää epäilyä mielessäni, on imetyskampanja. Kannatan imettämistä ja olen sen mukaan toiminut, mutta epäilen, johtuuko pelkästään lääketieteellisistä syistä, että suositeltu imetysaika on parissa vuodessa kaksinkertaistunut puolesta vuodesta vuoteen. Mahatako työvoimapolitiisilla syillä olla tekemistä asian kanssa? Huippu oli mielestäni uutinen, jonka mukaan Suomen naisjärjestöt ovat valinneet yhteiseksi lapsen vuoden teemakseen imetyksen. Voiko tuoksi teemaksi valita mitään, joka vähemmän korostaisi yhteiskunnan vastuuta lapsista ja enemmän kiinnittäisi huomiota vanhempien ja erityisesti biologisen äidin vastuuseen?

Jokapäiväisessä elämässäni olen huomannut kampanjoiden pureen hyvin. Tunnen äitejä - yksinhuoltajia - jotka tuntevat voimakasta syyllisyyttä työssäkäyntinsä takia. Sopii kysyä, tekevätkö syyllisydentunnot heistä parempia äitejä. Lisäksi olen ollut huomaavinani varsinkin miesten suhtautumisen pienten lasten äitien työssäkäyntiin muuttuneen viime vuosina.

Suomalaiset feministit ovat korostaneet aivan oikein sitä, että naisella on tukahduttava taakka, jos hän yrittää selvittää kaikkea: ammatista ja perheestä. En ole nähnyt heidän esittävän mitään ratkaisuehdotuksia. Toivottavasti he eivät puolusta vanhaa ammatin tai lasten valintaa.

Syntyyvyyden ongelma

Äitiyden ongelmaan liittyy suoraan kansallinen ongelma, nimittäin

syntyvyys. On helppo nauraa ääri-feministien kehotuksille synnytyslakosta. Tosiasiassa koko kehittyneen kapitalistisen - ja osittain sosialistisenkin - maailman naiset ovat vähintään hidastuslakossa synnyttäjinä.

Omasta mielestäni suurin ero naisten tilanteessa varrattuna siihen aikaan, jolloin Marx, Engels ja Lenin siitä kirjoittivat, on, että äitiys ei enää ole luonnonvälttämättömyys, vaan nainen voi siitä itse päättää. Suuressa osaa kehittyntä maailmaa naiset käyttävät tätä päätösvaltaa siten, etteivät synnyttä riittävästi lapsia, jotta väestörakenne pysyisi terveenä. Tätä naisten joukko-mittaista protestia voisi kutsua vaikka "pillerillä äänestämiseksi".

Koko maailmaa ajatellen liian suuri syntyvyys on suurempi ongelma, mutta siitä huolimatta on vakava ongelma kullekin kansalle, jos se on kutistumassa. Suomessa syntyy vuosittain noin 65 000 lasta. Väestötieteilijöiden mukaan väestörakenteen pysyminen terveenä edellyttäisi 75 000-80 000 lasta vuodessa eli viidenneksen lisää.

Syntyvyyden pienenemiseen on yleensä syyksi esitetty raha. Oikeisto esittää sen muodossa, että kelvottomat vanhemmat havittelevat korkeaa elintasoja, eivätkä halua lisää lapsia. Vasemmistolaiset sanovat kustannuksia niin suuriksi, ettei useimmilla vanhemmilla ole varaa hankkia kuin yksi tai korkeintaan kaksi lasta. Jälkimmäisessä näkemyksessä on paljon perää. Tutkimustuloksetkin viittaavat siihen, että monilapsisia perheitä on lähinnä ylemmissä tuloluokissa.

Mutta tärkeä syy on myös se, että lasten hoitaminen on niin rasittavaa. Sen "normaalin" rasituksen lisäksi, jonka lapset tuovat tullessaan, on pienten lasten vanhempien kannettavaksi säilytetty paljon "ylimääräistä". Edellä olen kuvannut lasten syntymän aiheut-

tamaa ristiriitatilannetta naisen elämässä. Mutta on muutakin, vaikkapa asia, josta arkkitehdit ovat viime aikoina puhuneet; kaupunkien ja asuntoalueiden suunnittelussa ei juurikaan ole otettu huomioon lapsia. Lasten ulkoiluttaminen on hankalaa. Vaatii valtavasti töitä huolehtia siitä, etteivät lapset juokse auton alle tai tee muuta hengenvaarallista. Se, joka on joutunut asioimaan kaupungilla pienten lasten kanssa, muistaa yritykset varmasti ikänsä. Harvoin asuntoalueet tarjoavat myöskään virikkeitä lapsille.

Sama pätee asuntojen suunnitteluun. Monikohan äiti on manannut sitä, että uusien asuntojen kaappien ovia ei saa lukkoon, tai sitä, että muodin vaikutuksesta on tullut ostaneeksi matalia pöytiä ja hyllyjä, joilla olevia tavaroita lapsikullat iloisesti vetelevät lattialle. Entä hampaiden kiristelyt, kun yrittää yöllä kerrostalossa tyyntytää itkevää lasta alakerran asukkaan hakatessa luudanvarrella kattoonsa.

Puhutaan myös siitä, että lähiöissä ihmiset vieraantuvat toisistaan. Kerrostalossa, jossa asuu kymmeniä perheitä, ei ole yhteisiä tiloja, joissa ihmiset luontevasti tapaisivat toisiaan ja tutustuisivat. Ihmiset eivät viihdy, muuttavat muutaman vuoden välein, eivät ehdi juurtua. Näissä oloissa on esimerkiksi naapuriavun pyytäminen vaikeaa. Ainakin pieniä lapsia hoidettaessa olisi luonteva naapuriapujärjestelmä verratton.

Nämä ovat pienten lasten vanhempia koskettavia aineellisia seikkoja. Lisäksi heihin kohdistuu paljon asenteellisia paineita. Normit, joiden mukaan heidän oletetaan elävän, ovat paljon ankarammat kuin lapsettomia koskevat.

Kun tarkastelee lapsiperheiden ja erityisesti äitien asemaa nykypäivän Suomessa, herää kysymys, onko tässä maassa ylipäänsä oikeus synnyttää ja

syntyä. Tämä on mielestäni myös lapsen vuoden pääkysymys Suomessa. Syntyvyystilastot puhuvat korutonta kieltään. Samoin aborttitilastot. Ylivoimaisesti suurin osa aborteista tehdään sosiaalisin perustein. Eikä kysymys ole siitä, että kyseessä olisi kelvottomat naiset, vaan siitä, että heidän elämäntilanteensa on sellainen, etteivät he voi ottaa lasta vastaan. Tätä osoittaa mm. se, miten suuri osa abortin hakijoista on naisia, jotka aikaisemmin ovat synnyttäneet vähintään yhden lapsen.

Samapalkkaisuudesta laajempaan keskusteluun

On valitettavaa, että keskustelu naisen asemasta on ollut niin vähäistä työväenliikkeessä kuin on ollut. Sekin vähä, mikä asiasta on puhuttu, on koskenut "julkista" puolta, esimerkiksi palkkausta. On ollut hyvin mielenkiintoista havaita, että feministit ovat lähestyneet naisen elämää monista uusista näkökulmista ja tehneet merkittäviä havaintoja naisen elämän "yksityiseltä" puolelta. Pidän hyvänä, että he yrittävät lähestyä naisen elämää kokonaisuutena, eivätkä halua jättää koskemattomaksi sitä, mitä tapahtuu suljetun oven takana, kotona.

Feministit esittävät yleisissä yhteiskunta-analyseissaan paljon sellaista, mitä en voi allekirjoittaa, mutta se ei muuta sitä, että he ovat löytäneet paljon uutta, mielenkiintoista ja totta naiseen kohdistuvista asenteista ja niiden juurista. Tätä puolta lähes kaikki kommunistitkin ovat pitäneet viime vuosi kymmeninä vähemmän tärkeinä. Itse olen toista mieltä. Jos naisen kotielämä on sellaista, ettei hän kykene kehittämään itseään kodin ulkopuolella, se ei ole sivuasias. Jos miehen työ tai yhteiskunnallinen toiminta on sellaista, että

se sitoo naisen kotiin lasten kanssa, se ei ole sivuasias. Jos naiset lapsuudenkodissaan, koulussaan, työssään ja joukkotiedotuksessa kohtaavat naiskuvan, joka lannistaa heidän itsetuntoaan, estää heidän kehitystään, estää heitä tarttumasta kykyjään vastaavaan työhön, se ei ole sivuasias. Se ei ole sen vähempää sivuasias kuin sekään, jos työväestön tai syrjäseutujen lasten on vaikea saada yhtä hyvää koulutusta ja yhteiskunnallista asemaa kuin varakkaiden kaupunkilaisperheiden lasten.

Esimerkiksi Lenin ja Bebel eivät pitäneet sivuasiana naisen kotielämää. Bebel siteeraa erästä porvaria, joka kuvaa naisen elämää seuraavasti: "Eivät järkyttävät tapaukset... tuhoa vaimon terveyttä ja voimaa, vaan nuo pienet jokapäiväiset luita ja ytimiä kalvavat huolet... Kuinka monet miljoonat kunnan perheenemännät keittävät ja paahtavat pilalle elinvoimansa, ruusuposkensa ja hymykuoppansa kotihuolien takia, kunnes heistä tulee rypyisiä, kuivettuneita muumioita. Ikuisesti uusi kysymys 'mitä tänään keittäisin', aina palaavat lakasemiset, tomutukset ja harjaamiset ovat yhä putoavia pisaroita, jotka hitaasti mutta varmasti kuluttavat sielun ja ruumiin... Sille hehkuvälle alttarille, jossa kattila porisee, uhrataan nuoruus ja terveys, kauneus ja ilo. Ja kuka tuntisi vanhassa, huolten köyristämässä kuoppasilmäisessä keittäjäntäressä keran niin kukoistavan ylvästä ja sievästi keimailevaa morsianta myrttikruunuineen? - Jo muinaisajan kansoille oli kotiliesi pyhä ja sen ääreen he asettivat kotijumalansa. Pitäkäämme mekin pyhänä liettä, jolla velvollisuutensa täyttävä saksalainen vaimo kokee hitaan uhrikuolessaan pitääkseen taloa miellyttävänä, pöytää katettuna ja perhettä terveenä".

Lenin kirjoitti: "...demokraattisim-

missakin porvarillisissa tasavalloissa he (naiset-SH) jäävät ensinnäkin epäyhtenäntarvaisiksi, sillä laki ei myönnä heille samoja oikeuksia kuin miehille; toiseksi – ja tämä on tärkeintä (korostus SH) – he ovat edelleen 'kotiorjuudessa', he ovat kaikkein arkisimman, halveksituimman, raskaimman ihmistä eniten tylsistyttävän kyökkityön ja yleensä perheen yksilöllisen kotitalouden painamia ihmisiä." Lenin luonnehti kotitaloustyötä myös: "Tämä työ on kovin pientä eikä siinä ole mitään mikä edistäisi edes hieman naisen kehitystä." Lenin näki ratkaisuna naisen osallistumisen tuotantoon ja siirtymisen pienistä talouksista yhteiseen talouteen.

Nyt naiset osallistuvat joukko-omitassa tuotantoon, mutta puhe yksityisten kotitalouksien tehtävien siirtämisestä yhteistalouksille tuntuu edelleen kovin kaukaiselta. Kuitenkin ilmeisesti yhteistalouksissa eläminen on ihmiskunnan historiassa vanhempi ilmiö kuin yksityiset kotitaloudet. Tätä kuvaa mm. Engels mainitussa kirjassaan. Myös Suomessa nykyään tyypillinen, pelkästään ydinperheen sisältävä talous on verrattain uusi ilmiö: Perinteinen suomalainen maatalousyksikkö, johon kuului ydinperheen lisäksi useampi sukupolvi ja enemmän tai vähemmän työväkeä, on kovin erilainen kuin nykyinen talous. Myös vanhemmat suomalaisen teollisuusväestön asunnot on rakennettu siten, että niissä on yhteisen pihan lisäksi muuta-kin yhteistä, usein yhteiskeittiö ja ainakin sauna.

Itse pitäisin tervetulleina kaikkia sellaisia askelia, jotka siirtäisivät nykyisen kovin yksityisen kotitalouden tehtäviä suuremmille yksiköille. Sitähän on tavallaan esimerkiksi kunnallinen päivähoito, mutta nyt sille on ominaista hyvin suuri irrallisuus

kodista. Mukavalta tuntuisi ratkaisu, jossa ydinperheen yksityinen kotitalous ja "yhteistalouden" osat, kuten päivähoito, olisivat paitsi lähellä toisiaan, myös muuten luontevasti yhteydessä keskenään.

★★★

Tunnen tarkastelevani naiskysymystä eri näkökulmasta kuin feministit, mutta silti olen hyvin kiinnostunut siitä, mitä he esittävät. Feministien julkiseen keskusteluun tuomat asiat ovat mielestäni kiinnostavinta uutta, mitä julkisuudessa on moneen vuoteen näkynyt.

Päätellen siitä, miten nopeasti feministien ajatukset ovat Suomessakin herättäneet vastakaikua, tuntuu siltä, että lukemattomat naiset ovat kyllästyneet siihen, että avioliitto on muuttunut naisten elatuslaitoksesta miehen passauslaitokseksi ja haluavat muutosta.

Mielestäni kommunistien tulisi suhtautua feministeihin avoimesti ja käydä keskusteluun heidän kanssaan. Itse en myöskään panisi pahakseni, vaikka keskustelu ravistelisi aitauksia niissä poliittisissa pilttuissa, joihin poliittisesti aktiiviset ihmiset ovat niin huolellisesti lokeroituneet. Eri asia on, että monet tapaamani feministit tuntuvat kovin ennakkoluuloisilta työväenliikkeen ja erityisesti kommunistien ja olemassaolevan sosialismin suhteen.

Feministit näyttävät näkevän hyvin puutteet työväenliikkeen järjestökäytännössä ja suhtautumisessa naisiin, mutta unohtavan sen, että kansainvälisistä poliittisista liikkeistä työväenliikkeellä ja erityisesti kommunisteilla on tässä asiassa kunniakkaimmat perinteet. Ja mitä tulee siihen, ettei sosialismikaan ole naisiin kohdistuvia ennak-

koluuloja vielä voittanut, on muistettava, että sosialismi täytti vastikään vuoksuikymmentä vuotta, kun taas naisen sorto on tuhansia vuosia vanha. Lisäksi sosialismi on jo tänä päivänä edennyt ainakin äitiyden käytännöllisessä

kunnioittamisessa verrattomasti pitemmälle kuin kapitalismi, joka kunnioittaa virallisesti äitiyttä, mutta jossa tuo kunnioitus jää usein itsensä lapsien puolesta uhraavan äitiyden hymistelyksi.

No 1.

"Pikku Jussi" 1979 linoprintti, 22,5x29,5 cm Helge Niska, s. 1981

No 2.

"Kokoa kirkkoteija" 1979 linoprintti, 29x25 cm Aaro Matileuri, s. 1954

kulttuurivihkot

Kulttuurivihkot muuttuu vuoden 1980 alusta nykyistä suuremmaksi, A4-kokoiseksi. Tämä antaa uusia mahdollisuuksia lehtemme ulkoasun kehittämiseen.

Lehtemme sisältö säilyy perussuuntaukseltaan entisellään. Lukijakuntamme sosiaalinen ja koulutuspohja on hyvin vaihteleva: tilaajistamme 12 % kuuluu työväenluokkaan, 18 % on toimihenkilöitä, 11 % taitelijoita, 22 % opiskelijoita ja 37 % sivistyneistöä. Lehden kehittäminen nykyisen linjan pohjalta on mielestämme siksi perusteltua.

Lukijakyselyn mukaan tyytyväisimpiä lehteen ovat olleet työläiset ja taitelijat. Eniten kriittisiä huomautuksia on tullut sivistyneistön taholta.

Olemme ymmärtäneet saamamme kannustavan ja kriittisen palautteen haasteeksi tarjota ensi vuonna lukijoillemme valppaan, kulttuurin koko kenttää esittelevän ja erittelevän kulttuurilehden.

Kulttuurivihkojen tilaus vuodelle 1980 maksaa 85 markkaa, ulkomaille 100 markkaa. Tukitilaus maksaa 150 markkaa ja tukitilaajat saavat lahjaksi toisen ohjeista graffikanlehdistä. Tilauksen voi tehdä joko täällä lipukkeella, puhelimitse (90 - 174 944) tai suoraan ps-tilille no 51885-1. Kulttuurivihkojen osoite: Korkeavuorenk. 45 C 15, Hkl 13.

Tilaa Kulttuurivihkot vuodeksi 1980

nimi _____
 osoite _____
 postinumero _____
 graffikka 1/2 _____

80-lukuseminaari (Avaussanat)

KIMMO SARJE

Edistysellinen sivistyneistö näkee Suomen poliittis-kulttuurisen tilanteen varsin synkkänä ja pysähtyneenä. Muutoksen ja toiminnan tarve on heräämässä. Usein muistellaan vuosikymmenen takaista kulttuuriradikalismia ja poliittista osallistumista nostalgisin sävyin ja nekin, jotka näkevät 70-luvun edistyselliset aspektit, kokevat välttämättömäksi laajan kriittisen uudelleenarvion ja demokraattisten voimien yhteisen toimintalinjan syvällisen muokkauksen.

Tällä hetkellä tärkein demokraattista liikettä yhteen kokoava voima lieenee maamme oikeistolaistumiskehitys, jonka seurauksia on etsittävä kapitalismin kriisistä ja yhteiskuntasopimuspolitiikasta. Taloudellinen ja henkinen ahdinko heijastuu myös lukeneistoon. Lisääntyvä byrokratia, virkakieltojärjestelmä ja demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien heikkeneminen ovat tunnusomaisia 80-luvun taitteen Suomelle. Osoituksia näitten trendien vaikutuksesta tiedemiesten, taiteilijoiden, tiedottajien, kasvattajien ja koko demokraattisen lukeneiston elämään ovat Tandem-jupakka, tapahtumat Taideteollisessa korkeakoulussa ja Teatterikorkea-

koulussa, Yleisradion "normalisointi" ja monet muut.

Ongelmien voittamista pohditaan. Eräs virtaus tuntuu ajattelevan, että jatkamalla nykyistä yhteiskuntasopimuksen politiikkaa avautuu vähitellen tie edistyselliseen kehitykseen. Odotetaan, että se hiljalleen vahvistaa edistysellisten voimien asemia hallituksessa ja valtiokoneistossa, ja näin antaa mahdollisuuksia kääntää politiikkaa vasemmalle. Muutos tulisi ikään kuin itseksensä.

Toinen virtaus etsii ratkaisua sivistyneistön autonomisesta, politiikasta ja puolueista irralliseksi julistautuvasta kapinasta. Ajatus lähtee siitä, että koska politiikka ei johda tuloksiin, on siitä ja samalla puolueista ja poliittisista ideologioista luovuttava.

Kärjistäen voisi sanoa, että ensimmäinen ajattelutapa absolutisoi demokraattisten voimien vaikutusmahdollisuudet, irroittaa ne harjoitetusta politiikasta. Jälkimmäinen puolestaan absolutisoi demokraattisen liikkeen tämän hetken vaikeudet. Kolmas mahdollisuus on luonnollisesti tapahtuneen yhteiskunnallisen kehityksen analysointi ja harjoitetun politiikan tarkastelu ja

kritikointi sitä taustaa vasten sekä aktiivinen muutokseen kykenevien voimien kokoaminen ja toimintalinjan määrittely. Mutta tässä suhteessa on vielä paljon tekemättä ja siinä on tämän linjan nykyinen heikkous.

Esittämäni taustaa vasten on ymmärrettävää, että viime aikaisessa keskustelussa kapitalismin kriisistä on esitetty myös näkemyksiä kapitalismin vastaisen taistelun kriisistä ja etsitty sen avainta "taistolaisuudesta". Tiedonantajalla, SOL:lla, KTL:llä ja Tutkijaliitolla on varmasti aihetta uudelleen arvioida toimintaansa ja kehittää sitä, mutta on varmaa, että haettaessa tältä taholta juurta aikamme kielteisiin piirteisiin osutaan varmasti harhaan. Juuret ovat paljon syvemmällä suomalaisen yhteiskunnan kehityksessä ja paljon syvemmällä koko suomalaisen työväen ja demokraattisen liikkeen teoreettisissa ja poliittisissa heikkouksissa.

Kuinka sitten voisimme edetä? Kuinka alkaa rakentaa kestävää, laajaa ja sisällöllisesti syvää demokraattista liikettä? Vai onko sellaisella ylipäätään reaalipohjaa? On vaadittu radikaalia kulttuurikritiikkiä, aloitteellisuutta ja rohkeita yksilöitä. Vaatimukset ovat var-

masti osuvia; oleellinen osa sivistyneistön vastuullista toimintaa on vakauksellinen ja rohkea yhteiskuntakritiikki. Kuitenkin, jos katsotaan yksilöllisen aktiviteetin korvaavan joukkojen, kansalaisjärjestöjen ja puolueiden toiminnan, ajaudutaan utopismiin. Kaikki pyrkimykset, niin hyvät kuin huonotkin, edellyttävät reaalien voiman, joka joko toteuttaa ne tai estää niitä toteutumasta.

Tällä hetkellä on olemassa suuri joukko konkreettisia ongelmia, joista varsin vähän käydään perusteellista keskustelua. Näitä ovat esimerkiksi globaalit kysymykset rauhasta, asevarustelusta, nälästä ja rajoitetuista luonnonvaroista. Suomalaista arkipäivää ovat työttömyys, taloudellinen epävarmuus ja sen aiheuttamat sosiaaliset ongelmat, demokratian kaventuminen, naisen alistettu asema ja ympäristön pilaantuminen. Näiden ongelmien positiivisen ratkaisun näköala on vain demokraattisissa voimissa, heidän aktiivisessa kamppailussaan ja yhteistyössä. Siksi on perusteltua ja ensiarvoisen tärkeää voimistaa demokraattista yhteistyötä, lisätä vilpittöntä keskustelua ja näkemysten vaihtoa ongelmien ratkaisemiseksi.

Klassisen sivistyneistön merkitys

MATTI JUNTUNEN

Sanon ensin muutaman sanan siitä, miten itse näen tilanteen tämän vuosikymmenen lopussa ja otan verrattain laajan perspektiivin siinä mielessä, että puhun pari sanaa kansainvälisestä tilanteesta ja sitten puhun läheisemmistä asioista.

Nyt varmasti monille läsnäolijoille on tuttua kuulla luonnehdittavan aikaamme kapitalistisen laman aikakaudeksi. Minä en tässä aio esittää mitään syvällistä kapitalistisen laman analyysia, vaan siirryn tarkastelemaan tämän laman kääntöpuolta, jota ei yhtä usein tarkastella meidän piireissämme, missä sitten itse kukin liikkeuikin.

Se on se, että näissä kapitalistisen laman oloissa esiintyy ikäänkuin laman kääntöpuolena toinen ilmiö, nimittäin se, että kehittyneistä kapitalistisista maista puuttuu tyystin efektiivinen vallankumouksellinen perspektiivi. Kun sanon, että se puuttuu tyystin, se tarkoittaa sitä, että näissä maissa ei esiinny mitään poliittista tai yhteiskunnallista voimaa, jolla tällainen perspektiivi olisi. Jokainen osaa sen verran logiikkaa, että tietää tämän tarkoittavan samaa kuin se, että yhdelläkään läntisen maailman kommunistisella puolueella ei ole tällaista perspektiiviä.

Tämä on puoli, jonka helposti unohtamme. Siihenhän liittyy myös ammatityhdistysliikkeen kehitys, jota voi luonnehtia sanomalla, että ammatillinen työväenliike useimmissa kapitalistisissa maissa on joutunut työläisarikokratian käsiin. Tarkoitin siis sellaisen yhteiskunnallisen kerrostuman käsiin, joka kokee olemassa olevat yhteiskunnalliset suhteet turvallisuutena ja näiden suhteiden järkkymisen sosiaalisena turvattomuutena. Tämä on myös tärkeä seikka ja sehän, kuten ainakin jotkut tietävät, koskee myös meidän yhteiskuntaamme.

Tämä ei tarkoita sitä, että kapitalistiset yhteiskunnat olisivat jollain tavalla päässeet stabiiliin ja turvalliseen vaiheeseen, jossa niiden ei tarvitsisi pelätä minkäänlaisen katastrofin uhkaa. Päinvastoin, monenlaiset katastrofit uhkaavat kapitalistista maailmaa, niinkuin maailmaa yleensäkin. Tiedämme, että osa näistä katastrofin uhkaavista aineksista liittyy ensinnäkin siihen tapaan, jolla nykyinen teknologia on suhtautunut luontoon. Toiseksi on sanottava, että kolmannen maailmansodan uhka ei mitenkään ole väistynyt maailmasta. ETYKit ja SALTit eivät mitenkään tarkoita sitä, että sotilaallisen katastro-

fin uhka olisi väistynyt. Näiden asioiden kääntöpuolena on kiihtyvä varustautuminen, kun näitä asetettuja rajoja koetetaan mahdollisimman nopeasti saavuttaa. Siis mistään stabiilin turvallisuuden aikakaudesta ei ole kysymys.

Millä tavoin sivistyneistö kansainvälisesti katsottuna on reagoanut ja reagoi parikaan tähän tilanteeseen? No, tähän minun on vaikea ottaa selvää kantaa, koska esiintyy ristiriitaisia tendenssejä. Elämme juuri kansainvälisestikin katsottuna eräänlaista murrosaikaa, jonka sivistyksellisestä luonteesta voin myöhemmässä keskustelussa jotain sanoa, jos halutaan. Mutta yksi tällainen sivistyneistön reagointiin liittyvä piirre on eskapismi, siis ongelmista pakeneminen. Eräältä kannalta katsottuna elämme jonkinlaista luopumisen aikaa, kuten Suomessakin olemme voineet huomata. Toisaalta esiintyy useitakin merkittäviä, vakavasti otettavia pyrkimyksiä uuteen positioon, uuden näkökulman ottamiseen. Sivistyneistön parissa tämä näkyy ainakin jossain määrin Euroopassa ja myös Yhdysvalloissa sekä taiteen että yhteiskunnallisen kritiikin piirissä. Mitä siitä kehkeytyy, sitä on tässä mahdoton sanoa.

Mitä meillä sitten tapahtuu? Esitän siitä oman kantani. Ensinnäkin yhteiskunnallista logiikkaa, jonka keskellä ja kurimuksessa elämme, voisi luonnehtia lyhyesti siten, että elämme demokratian rappeutumisessa byrokraatiaksi. Tällaisen sanominen edellyttää, että meillä siis olisi joku demokratia, joka voisi rappeutua joksikin. Nyt monet etevät marxilaiset tietävät, ettei meillä mitään todellista demokratiaa täällä ole koskaan ollutkaan, ei muuta kuin porvariston luokkadiktaturia demokratian varjolla. Asia ei tietysti aivan näin ole, sillä niin kutsuttu porvarillinen demokratia sisältää tietysti aitoja demokraattisia elementtejä ja aineksia, joita

on väärin luonnehtia sanomalla, että ne ovat juuri porvarillisen demokratian elementtejä. Ne ovat demokratian elementtejä porvarillisessa valtiossa. Näin ollen rappeutumisesta siis on kysymys.

No, minkälaisia rappeutumisilmiöitä tällä saralla sitten on esiintynyt? Otan vain yhden esimerkin ja se on siinä suhteessa hyvä ja osuva, että kyse on ilmiöstä, jota meillä jatkuvasti kommentoidaan ja josta keskustellaan nurinkurisella tavalla, nimittäin ilmiöstä, jota kutsutaan virkakoneiston ja yleensä yhteiskuntaelämän politisoitumiseksi.

Usein esitetään ajatus, että ongelmat pitkälti johtuvat tai ainakin osaksi syntyvät siitä, että yhteiskunnan hallinto on politisoitunut. Poliittiset puolueet saavat mandaateillaan miehiä, mikä puolue mihinkin tehtävään, aina kommunisteja myöten. Mielestäni kuitenkin tämä asia nähdään nurinkurisesti silloin, kun nähdään asia poliittisuuden tunkeutumisena virkakoneistoon. Todellinen ilmiö on nimittäin täysin vastakkainen: kyse on politiikan byrokraatisoitumisesta, siis virkakoneiston tunkeutumisesta politiikkaan. Se tarkoittaa toisin sanoen sitä, että poliittiset puolueet ovat menettämässä sen kieltämättä demokraattisen funktionsa, joka niillä aikaisemmin on saattanut olla. Tämä näkyy sillä tavalla, että todelliset erot niiden väliltä hupenevat pois. Niin että voidaan melkein sanoa poliittisten puolueiden erojen muodostuvan erilaisista keinoista sopeuttaa ihmisiä yhteen ja samaan yhteiskuntajärjestelmään; että poliittisten puolueiden funktio on nyt se, että niiden täytyy sopeuttaa samaan järjestelmään eri väestökerroksia, eri arvomaailmoita omaavia väestöpiirejä.

Tässä suhteessa byrokraatia, erityisesti valtiollinen byrokraatia, esiintyy verrattain itsenäisenä mahtina, josta leikillisesti voisi sanoa, että sillä on inhimilli-

siä piirteitä. Ei se tietysti ihminen ole, mutta jollain tavalla samoin ajatteleva. Sillä on tietty tekninen rationaalisuus ja joskus sillä näyttää olevan myös tunteita. Se voi suuttua, kiihtyä, kiivastua ja ennen kaikkea kosta. Voin mainita, että tämän päivän lehdestä luin, että laitoksemme on saanut tällaisen kostonmuistutuksen valtionhallinnolta; nimittäin filosofian lehtorin virka, joka meille piti tulla on vaihdettu erään valtionhallinnon likaisen työn tekijän vaki-naistamiseen.

Byrokratia on kuitenkin, tai sen filosofinen ja looginen olemus on, mielenkiintoinen ongelma, jonka takia Max Weberiä ja Herbert Marcusea kannattaa lukea yhä uudestaan ja uudestaan vielä meidänkin aikanamme.

Tässä tilanteessa, jonka peruslogiikan näen synkkänä, on minusta erityinen merkitys klassisen sivistyneistön säilymisellä. Sen sivistyneistön, jota Seppo Toiviainen nurinkurisen osuvasti luonnehtii loismaiseksi sivistyneistöksi, säilyminen on tärkeä radikaalin sivistyneistön säilymisen edellytys tässä nykyisessä tilanteessa. Tämä ei koske vain Suomea, vaan koko maailmaa, mutta nyt se koskee erityisesti meitä.

Miksi klassisen sivistyneistön säilyminen on tärkeää radikaalin sivistyneistön olemassaololle, siis sellaiselle sivistyneistölle, joka ymmärtää erityiseksi tehtäväksi suunnata laadullista kritiikkiä yhteiskunnan perusteisiin? Voidaan sanoa, että klassinen sivistyneistö periaatteessa merkitsee sitä keskustelun avaruutta, jossa yhteiskuntakritiikki meillä voisi kehittyä ja uusintaa itsensä. Se siis merkitsee sitä julkisuutta, jota tarvitaan, jotta radikaali sivistyneistö ylipäänsä voisi olla olemassa. Tämä voi monesta poliittisesta aktivistista kuulostaa omituiselta; miksi tarvitaan tällainen anarkonistinen sivistyneistö radikaalin sivistyneistön julki-

suudeksi, miksei siihen kelpaa poliittinen puolue tai poliittiset järjestöt, mikseivät ne voisi korvata tätä klassisen sivistyneistön julkisuutta. Näin minusta kuitenkin on. Yhteiskunnan kehitys on ajanut tilanteen siihen, että mitään muuta vaihtoehtoa ei mielestäni tällä hetkellä ole olemassa.

Poliittiset organisaatiot voisivat parhaassa tapauksessa olla instrumentteja, joiden kautta radikaali yhteiskuntakritiikki voisi ja joiden kautta sen tulisi murtautua klassisen sivistyneistön julkisuuden ulkopuolelle. Tämä murtautuminen on kuitenkin juuri nykyisessä Suomessa sangen vaikea ja ongelmallinen asia. Korostan vielä, että riippumatta siitä, kuinka hyvin tällainen murtautuminen voisi tapahtua, on se, jos klassinen sivistyneistö voi säilyä, ehdottomasti nykyisen kehitystrendin vastainen asia. Siis klassinen sivistyneistö on vieras elementti nykyiselle demokratian rappeutumiselle byrokratiaksi. Siksi klassisen sivistyneistön täytyy hävitä, mutta juuri siksi radikaalin sivistyneistön täytyy taistella klassisen sivistyneistön säilymisen puolesta.

Miten tämä haaste on otettu vastaan sanokaamme vasemmistointellektuellien tai vasemmiston lukeneiston piirissä ja mitä perspektiivejä on tulevaisuudessa? Nykytilanteessa varottaisiin ajattelemaasta vasemmistolaista lukeneistoa niillä käsitteillä, joilla olemme sen totuneet tekemään, esim. tiettyjen puolueiden välityksellä ja vieläpä tiettyjen puolueiden tiettyjen osien välityksellä. Se on todella jotakin, joka on anarkonistinen aines ajattelussamme, se pitäisi pyyhkäistä kokonaan pois. Ne ovat sellaisia eroja, joista voisi sanoa kuten Hegel, että ne ovat kyllä olemassa, mutta ne eivät ole todellisia eroja. Todelliset erot ovat toisentyyppejä. Esittämättä mitään syvempää analyysia,

esitän vain tentatiivisesti, kokeellisesti uuden luokittelun.

Sen sijaan, että puhuttaisiin perinteisillä termeillä, vasemmistolainen lukeneisto voidaan mielestäni meidän aikamme jakaa kolmeen ryhmään, eikä mikään näistä ryhmistä vastaa mitään puoluetta tai minkään puolueen erityistä osaa. Voitaisiin sanoa, että vasemmistolainen lukeneisto koostuu byrokraateista, dogmaatikoista ja kriitikoista. Ilmeisesti byrokraatteja löytyy enemmän jostain puolueesta kuin jostain toisesta ja jonkin puolueen jostakin osasta enemmän kuin toisesta, mutta heitä löytyy kaikista näistä ryhmistä. Sama koskee dogmaatikkoja.

Byrokraateilla tarkoitan niitä, jotka samastavat itsensä valtionhallinnon intresseihin tavalla tai toisella, tapahtuukoon se sitten vetoamalla historialliseen materialismiin tai muuhun sellaiseen oppiin. Dogmaatikolla tarkoitan sellaista ajattelutapaa, joka sen sijaan, että se tarttuisi tämän murrosajan analyysiin riittävän ennakkoluulottomasti, kuvittelee voivansa soveltaa jonkin valmiin analyysin tähän tilanteeseen sellaisenaan. Kriitikoilla – tämä on tosin epämääräinen termi, mutta parempaakaan en keksinyt – on taipumuksena nousta näiden kahden ryhmittymän yläpuolelle ja etsiä totuutta aikakaudestamme.

Yleisökysymys: Oliko Portugalin kommunistisella puolueella mielestäsi efektiivinen strategia vuoden 1977 vallankumouksessa?

Matti Juntunen: Huomaan ensin, että yritin korostaa kehittyneiden kapitalististen maiden tilannetta ja suljin Portugalin ja Espanjan ulkopuolelle. Espanjaan tämä kyllä sopisi, Portugalin

osalta en osaa sanoa miten oli.

Efektiivisellä vallankumouksellisella perspektiivillä tarkoitan sellaista perspektiiviä, sellaista vallankumouksellista päämäärää, joka on ilmeisenä elementtinä puolueiden harjoittamassa politiikassa, siis siinä, mitä puolueet päättävät, mitä ne tekevät, miten ne osallistuvat jokapäiväisessä politiikassa yhteiskunnan toimintaan. Vallankumouksellisen perspektiivin efektiivisyys on mielestäni siinä, että voimme esimerkiksi selvästi erottaa tämän perspektiivin sellaisesta politiikasta, joka on tyypillisesti sosialidemokraattista politiikkaa.

Ja mitä tulee sivistyneistön jaotteluuni, korostan, että jako on alustava. Jäsennän vasemmiston lukeneiston mielessäni näin, että se jakautuu kolmeen. Toisinaan esiintyy taipumusta liittoutumisiin niiden välillä. Toisinaan liittoutuvat byrokraatit ja dogmaatikot runtaamaan kriitikoita, mutta on ollut myös kriitikkojen hakeutumista dogmaatikkojen suojaan byrokraattien nujertamiseksi. Mutta minun on vaikea kuvitella byrokraattien liittoutumista kriitikoiden kanssa, vaikka en tiedä onko se loogisesti mahdotonta. Tämä ei ole tieteellinen jaottelu, vaan tapa jäsentää voimia vasemmistolaisessa lukeneistossa.

Kommunistien vaihtoehdosta

SEPPO TOIVIAINEN

Aluksi haluaisin sanoa, että pidin kovasti Matti Juntusen terävästä puheenvuorosta ja hämmästyin samalla myös sitä, että omassa puheenvuorossani tulee esille samantyyppisiä ajatuksia. Ehkä käsittelemme aihetta jonkin verran eri tavalla, mutta joka tapauksessa tietty ongelmien yhtäläisyys on olemassa.

Seminaarin aiheena on 80-luku. Jos pitäisi arvailla, millainen 80-luku tulee olemaan, niin melkoisella varmuudella voidaan sanoa, että se tulee olemaan kriisien ja epävarmuuden vuosikymmen.

Tarkoitin tällä sitä, että kehittyneissä kapitalistisissa maissa 70-luvun puolivälissä puhjennut kriisi on osoittautunut varsin syväksi, sitkeäksi ja tuskalliseksi, ja tämä kriisi tulee antamaan leimansa vähintäänkin 80-luvun alkuvuosille. Tämän hetken suuret ongelmat — joukkotyöttömyys, inflaatio, sosiaalisen turvallisuuden heikkeneminen, elämän epävarmuuden lisääntyminen — ovat pysyviä ongelmia. Pysyviksi ovat osoittautuneet myös sellaiset rakenteelliset kriisit, kuten energia-, raaka-aine- ja ympäristökriisit. Marxilaiset tutkijat ja poliitikot ovat olleet aika varovaisia, kun he ovat ennustelleet, lähivuosia ja kapitalismin 80-lukua, eikä se välttämättä johdu siitä, että tutkijat ja po-

liitikot olisivat kykenemättömiä, vaan pikemminkin siitä, että kapitalismin kehityksessä eräät anarkistiset piirteet ovat erittäin voimakkaasti korostuneet. Sen vuoksi ennustaminen on vaikeaa.

Tutkijoiden ja ennustajien keskuudessa on jonkin verran erilaisia kantoja. On sellainen kanta, että 70-luvun puolivälissä olisi puhjennut jonkinlainen pitkä aalto, pitkä lama, pitkä kriisi. Olen tähän mennessä ollut itse aika lähellä tätä kantaa. Sitten on sellainen kanta, ettei lähestyvä uusi lama tulisi olemaan kovin syvä, vaan että 80-luvulle kapitalistisissa maissa antaa leimaa hidas kasvu sekä eräiden rakenteellisten ongelmien kärjistyminen. Joka tapauksessa laaja yksimielisyys valitsee siitä, ettei mitään nopeaa ulospääsyä kriisistä ole olemassa, että kaikki ongelmat säilyvät ja mahdollisesti jopa kärjistyvät.

Näin ollen näyttää oikeutetulta sanoa, että 80-luvun alku tulee merkitsemään kriisien ja epävarmuuden aikaa.

Kun ajattelemme kuluneita vuosia, voisimme ehkä leikkiä naiivia ja ihmetellä sitä mitä on tapahtunut. Voisimme kuvitella, että vasemmiston ja ennen kaikkea kommunistien olisi pitänyt mennä kohteeksi eteenpäin; meidän olemme koko

ajan varoittaneet kriisistä ja korostaneet, että kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä alkaa olla elänyt yli aikansa. Voisimme ajatella naiivisti — ikään kuin ennustella taaksepäin —, että tässä tilanteessa ihmiset olisivat tulleet meidän luoksemme lakki kourassa ja sanoneet, että te olette koko ajan olleet oikeassa, tässä on äänemme. On helppo kuvitella, että näissä olosuhteissa kommunistien ja yleensä vasemmiston ja demokraattisten voimien kannatus olisi lisääntynyt. Me tiedämme kuitenkin liiankin hyvin, että näin ei ole käynyt, vaan asiat ovat kehittyneet aivan toisin päin: oikeisto on edennyt koko läntisessä Euroopassa.

Tässä oikeistoaallossa on kaiken lisäksi eräitä hyvin huolestuttavia piirteitä. Oikeisto on useissa yhteyksissä edennyt nimenomaan varsin taantumuksellisilla tunnuksilla; ajatelkaamme esim. Thatcherin linjaa ”sosiaalipummit kuriin”, tai sitä että Straussista on nyt tullut liittotasavalan liittokansleriehdokas, mitä en itse ainakaan 4—5 vuotta sitten olisi millään uskonut. Tietysti täytyy todeta myös asian kääntöpuoli, nimittäin että vasemmiston kannatus Länsi-Euroopassa on säilynyt suhteellisen vakaana, että mitään suuria lohkeamia ei ole tapahtunut. Ei olekaan tapahtunut, mutta ei ole myöskään tullut uutta voimaa. Kaikissa Länsi-Euroopan maissa politiikan virta on vienyt oikealla, myös Italiassa, vaikka IKP äskettäin sanoikin, että Italia on ainoa poikkeus tästä oikeistotrendistä koko Länsi-Euroopassa — se tuskin pitää paikkansa.

Suomi ei ainakaan ole poikkeus. Meillä oikeisto on edennyt oikein mukavasti niin taloudellisella, poliittisella kuin henkiseläkin alueella. Oikeiston itsevarmuus on myös kovasti kasvanut, mikä näkyy sellaisten ideologioiden kuin Tyyrin, Brotheruksen tai Paavonsalon työskentelyssä. Joskus tulee mieleen — ja erityisesti viime aikoina on tullut mieleen —, että meidän maassamme on tiettyjä edellytyksiä jon-

kinlaisen uusoikeistolaisen ideologian syntymiselle, ja jos sellainen syntyy, niin sitä varmasti palkitaan runsaasti porvarillisessa julkisuudessa.

Kapitalismin kriisi on siis vaikeuttanut kapitalismia vastaan käytävää luokkataistelua. Miksi?

Keskeinen tekijä on kriisin mukanaan tuoma epävarmuus. Hyvin monet ihmiset tuntevat valtavaa huolta työpaikastaan, tulevaisuudestaan ja lastensa tulevaisuudesta; pysyväistyöttömien määrä on kasvanut huikealle tasolle; nuorison keskuuteen on muodostumassa sellainen kategoria tai ryhmä kuin koulutetut nuoret, jotka eivät vielä koskaan ole olleet työssä... Edelleen, tämän kriisin olosuhteissa on tapahtunut eräänlaista deklassoitumista, luokista suistumista ja jopa luokkien ulkopuolelle jäämistä. Näistä tekijöistä juontuu sellainen, ahtaasti ajatellen jopa ällistyttävältä tuntuva ilmiö, että monet vaikeuksissa olevat ihmiset eivät siirry vasemmalle, vaan ajautuvat oikealle. Tätä ilmiötä ranskalaiset kommunistit kutsuvat sattuvasti ”muutoksen peloksi”. Ihmiset, joiden kaiken järjen mukaan pitäisi kannattaa vasemmistoa, liukuvat oikealle. Tämän ilmiön kanssa täytyy olla rehellinen ja tunnustaa tapahtuneet tosiasiat. Takavuosina, hyvissä olosuhteissa, virta vei vasemmalle, mutta nyt kriisin olosuhteissa tämä ”muutoksen pelko” passivoi erittäin suuria ihmisryhmiä ja jopa ajaa heitä oikeiston leiriin.

Tästä tullaan ratkaisevaan kysymykseen, nimittäin siihen, mikä on vaihtoehto tälle nykyiselle elämänmenolle — ja samalla kysymykseen siitä, tiedostavatko ihmiset tällaisen vaihtoehdon olemassaolon.

Vielä pikkuisen kärjistäen: onko tällaista reaalista vaihtoehtoa — efektiivistä vaihtoehtoa, käyttäkseni Matti Juntusen kategorioita — todella olemassa?

Hyvin suuret ihmisjoukot lännessä ajattelevat, ettei vasemmalla ole todellista vaihtoehtoa, vaikka kapitalismi olisi kuin-

ka mätänemässä. Eikä ole ihme, jos nimenomaan Suomessa monet ihmiset ajattelevat näin, sillä meidän kansallinen erityispiirteemme viime vuosien näköalattoman hallituspolitiikan seurauksena on, että vaihtoehdot ovat perin juurin hämartyneet ihmisten tietoisuudessa. Vaikka tyytymättömyys on suurta, ei se automaattisesti radikaliso i ihmisiä. Vasemmalla ei nähdä vaihtoehtoa, tai ehkä nähdäänkin, mutta ei uskalleta ottaa riskiä ja lähteä toteuttamaan tätä vaihtoehtoa.

Näihin ongelmiin täytyy suhtautua täydellä vakavuudella. Näkemykseni on, että kysymys vaihtoehdosta on kaikkein ratkaisevin. Tämä kysymys ratkaisee Suomen demokraattisen ja vallankumouksellisen kehityksen kohtalon.

Suurten joukkojen keskuudessa tyytymättömyys ja jopa ahdistus on hyvin suurta. Työätekevien ja alistettujen ihmisten keskuudessa kaivataan ikään kuin spontaanisti vaihtoehtoa nykyiselle elämänmenolle, kaivataan toisenlaista elämää. Tämä toisenlaisen elämän kaipuu ei kuitenkaan ole noussut luokkatietoisuuden tasolle; ja kääntäen, toisinaan ilmenee, että luokkatietoisuudesta tapahtuu vetäytymistä "toisenlaisen elämän" kaipaamiseen.

Ei ole ihme, että vaihtoehdon kaipuu kaikkein herkimmin saa ilmaisunsa sivistyneistön ja opiskelijoiden keskuudessa. Kaikkein tyypillisimpiä osoituksia tästä koko Länsi-Euroopassa on Saksan liittotasavallan ns. sponti-liike. Tässä liikkeessä "alternativ" on kaikkein tärkein tunnus ja iskulause. On vaihtoehdoista asumista, vaihtoehdoista koulua, on vaihtoehtoisia lastentarhoja, vaihtoehtoisia leipomoita ja vieläpä vaihtoehtoisia auto-korjaamoitakin. Spontit sikseen, mutta kysymys ei ole vain pienen vähemmistön eriskummallisista haaveista, vaan paljon suurempien joukkojen aiheellisista haaveista. Myös meillä Suomessa on sivistyneistön ja opiskelijoiden piirissä runsaan

vuoden aikana voimakkaana noussut esille kysymys vaihtoehtoisesta elämäntavasta. Ns. uusien liikkeiden suurin yhteinen nimittäjä on se, että ne ovat vaihtoehtoliikkeitä.

En tiedä, onko kovin dogmaattista muistuttaa siitä, millainen logiikka useiden vaihtoehtoliikkeiden kaipaamilla vastakulttuureilla helposti on. Ne saattavat aluksi näyttää jonkinlaisilta pienoispärtiöiltä, mutta hyvin pian saattaa osoittautua, että ne ovatkin ghettoja. Tässä suhteessa olisi ehkä hyväksi, että puolin ja toisin syvennyttäisiin siihen dialektiikkaan, joka vallitsee uuden yhteiskunnan ja uuden ihmisen luomisen välillä. Eikä olisi pahitteeksi, jos syvenyisimme siihen yhdessä, kaikki byrokraatit, dogmaatikot ja kriitikot.

Palaan itse teemaan. Vaihtoehtoa siis kaivataan sekä suuremmassa että pienemässä määrin. Onko sitä sitten olemassa? Tämä oli kysymys, jonka jo pariin kertaan olen asettanut, ilman että olisiin siihen vastannut.

Sanoisin näin, että vaihtoehto sekä on olemassa että ei ole olemassa. Se on siinä mielessä olemassa, että meillä marxilaisilla, meillä kommunisteilla on demokraattisen käänteen vaihtoehto-ohjelmamme, jonka sisältö monille tässä salissa oleville on pääpiirteissään tuttu. Mutta vaihtoehtoa ei kuitenkaan ole olemassa siinä mielessä, että varmastikaan hahmottelemaamme vaihtoehtoa ei ole kyetty viemään niin syvälle ja niin pitkälle kuin olisi välttämätöntä.

Kun viime viikolla keskustelin erään suuresti arvostamani neuvostoliittolaisen tutkijan kanssa, niin hän sanoi vasemmiston strategiasta Länsi-Euroopassa aika kategorisesti, että vasemmiston strategia oli laadittu sellaisia taloudellisia ja yhteiskunnallisia olosuhteita varten, joita ei enää ole. Nykyistä tilannetta ja 80-luvun ennakoitavissa olevaa tilannetta vastaavaa strategiaa ei vielä ole kehitetty.

En missään tapauksessa yhdy sellaisiin puheisiin, että kyse olisi jostain globaalista kriisistä, nähdäkseni ajatus "marxilaisuuden kriisistä" on käytännössä täysin kestävä. Ei tarvitse kuin katsella maailmankarttaa tai ajatella niitä mutkikkaita vaiheita, joiden kautta työväenluokan kansainvälinen vallankumouksellinen liike on muotoutunut nykyiselle tasolleen, niin vakuuttuu helposti siitä, että puheita marxilaisuuden tai kommunismin kriisistä pitäisi miettiä ainakin kaksi kertaa.

Siitä huolimatta, nykyistä tilannetta reaalisesti ja todellisesti vastaavan vaihtoehdon kehittämisessä on vielä suuri työ. Tarvitaan sellainen vaihtoehto, joka todella ilmaisee suurten joukkojen tämänhetkisiä etuja ja toiveita, sellainen vaihtoehto, jonka laajat ihmisjoukot sisäisesti voivat tuntea toimintansa johtotähtenä. Tarvitaan sellainen vaihtoehto, jonka puolesta ihmiset eivät ainoastaan uskalla ryhtyä taisteluun, vaan ennen kaikkea haluavat palavasti taistella. Jos lähdemme siitä, että kommunistien esittämät ohjelmat ovat peruslähtökohdiltaan oikeita, nousee tietysti kysymys, millä tavoin niitä pitäisi kehittää ja parantaa. Tämä on suuri ja vaatelias tehtävä. Minun on tässä pakko vähän latistaa sitä. Esitän kolme näkökulmaa, kolme sellaista tehtävää, jotka pitäisi toteuttaa paljon nykyistä paremmin tämän vaihtoehdon kehittämisessä. Jos nämä teesit tuntuvat kovin itsestäänselviltä ja latteilta, on se vain osoitus siitä, että niiden toteuttamisella on tulenpalava kiire.

Ensiksi: vaihtoehdon tulee olla kokonaisvaltainen. On tietysti tärkeitä ja välttämättömiä ottaa huomioon eri väestöryhmien elämäntilanne ja välittömät edut, mutta ei sellainen ole vielä mikään vaihtoehto, että kootaan nämä asiat pitkäksi luetteloksi. Vaihtoehdon kokonaisuus, hahmo, on kaikkein tärkein. Kun olen itse jonkin verran osallistunut SKP:n ohjelmatyöskentelyyn, niin saanen itsekkriittisesti

todeta, että meillä on ollut sellaista vikaa, että tahdomme tehdä ohjelmista ja asiakirjoista luetteloita vaihtoehdon sijasta. Tällöin jää helposti puuttumaan totaliteetti, punainen lanka, suuri linja, hahmo — millä nimellä sitä halutaankin kutsua. Tämä kokonaisvaltaisen hahmon olemassaolo on tärkeä kysymys; sen haeskelu on juuri sitä Leninin kuuluisan "oikean renkaan" etsimistä. Täysin varmaa on, että "oikeaan renkaaseen" on jollain tavalla kirjoitettu sana demokratia, mutta millä tavalla, siinä on varmasti vielä paljon tutkimista ja miettimistä.

Toiseksi: vaihtoehdon pitää olla mahdollisimman ajankohtainen. Tässä suhteessa voidaan tunnustaa, että tiettyä inertiaa on ollut olemassa, on reagoitu liian hitaasti uusiin ilmiöihin ja uusiin liikkeisiin. Tarkoiton ympäristöliikettä, nuorisoliikettä, naisliikettä jne. Olisi kovin latteata sanoa, että nämä liikkeet täytyy "osata ottaa huomioon". Sillä tavoin vastaa poliittinen peluri, eikä ihminen joka on aidosti kiinnostunut todellisuuden kehityksestä. Uusilla liikkeillä on oma reaalinen syntyperustansa — se jos mikä täytyy "osata ottaa huomioon".

Tämä on vakava ja vastuullinen tehtävä. Ajatelkaamme esimerkiksi ympäristöliikettä. Jos ajatellaan tämän liikkeen syntyperustaa, saatetaan tulla, kun asiaa tarpeeksi tutkitaan, vaikkapa sellaiseen johtopäätökseen, että ihmisen ja luonnon tai yhteiskunnan ja luonnon välinen suhde on asettunut laadullisesti uuteen vaiheeseen ihmiskunnan historiassa. Jos tällainen tulos on aiheellinen, se on myös hyvin vakava johtopäätös. Se edellyttää syvällistä teoreettista selvitystyötä ja poliittisten synteisien tekoa. Tällainen vakavan ja vastuullisen arvioinnin vaatimus koskee kaikkia ns. uusia liikkeitä.

Kolmanneksi: vaihtoehdon täytyy olla muodoltaan inhimillinen. Tätä asiaa ei voi liiaksi korostaa. Byrokratia vai huma-

ka mätänemässä. Eikä ole ihme, jos nimenomaan Suomessa monet ihmiset ajattelevat näin, sillä meidän kansallinen erityispiirteemme viime vuosien näköalattoman hallituspolitiikan seurauksena on, että vaihtoehdot ovat perin juurin hämärtyneet ihmisten tietoisuudessa. Vaikka tyytymättömyys on suurta, ei se automaattisesti radikalisoi ihmisiä. Vasemmalla ei nähdä vaihtoehtoa, tai ehkä nähdäänkin, mutta ei uskalleta ottaa riskiä ja lähteä toteuttamaan tätä vaihtoehtoa.

Näihin ongelmiin täytyy suhtautua täydellä vakavuudella. Näkemykseni on, että kysymys vaihtoehdosta on kaikkein ratkaisevin. Tämä kysymys ratkaisee Suomen demokraattisen ja vallankumouksellisen kehityksen kohtalon.

Suurten joukkojen keskuudessa tyytymättömyys ja jopa ahdistus on hyvin suurta. Työätekevien ja alistettujen ihmisten keskuudessa kaivataan ikään kuin spontaanisti vaihtoehtoa nykyiselle elämänmenolle, kaivataan toisenlaista elämää. Tämä toisenlaisen elämän kaipuu ei kuitenkaan ole noussut luokkatietoisuuden tasolle; ja kääntäen, toisinaan ilmenee, että luokkatietoisuudesta tapahtuu vetäytymistä "toisenlaisen elämän" kaipaamiseen.

Ei ole ihme, että vaihtoehdon kaipuu kaikkein herkimmin saa ilmaisunsa sivistyneistön ja opiskelijoiden keskuudessa. Kaikkein tyypillisimpiä osoituksia tästä koko Länsi-Euroopassa on Saksan liittotasavallan ns. sponti-liike. Tässä liikkeessä "alternativ" on kaikkein tärkein tunnus ja iskulause. On vaihtoehdoista asumista, vaihtoehdoista koulua, on vaihtoehtoisia lastentarhoja, vaihtoehtoisia leipomoita ja vieläpä vaihtoehtoisia auto-
korjaamotakin. Spontit sikseen, mutta kysymys ei ole vain pienen vähemmistön eriskummallisista haaveista, vaan paljon suurempien joukkojen aiheellisista haaveista. Myös meillä Suomessa on sivistyneistön ja opiskelijoiden piirissä runsaan

vuoden aikana voimakkaana noussut esille kysymys vaihtoehtoisesta elämäntavasta. Ns. uusien liikkeiden suurin yhteinen nimittäjä on se, että ne ovat vaihtoehtoliikkeitä.

En tiedä, onko kovin dogmaattista muistuttaa siitä, millainen logiikka useiden vaihtoehtoliikkeiden kaipaamilla vastakulttuureilla helposti on. Ne saattavat aluksi näyttää jonkinlaisilta pienoispärlöistä, mutta hyvin pian saattaa osoittautua, että ne ovatkin ghettoja. Tässä suhteessa olisi ehkä hyväksi, että puolin ja toisin syvennyttäisiin siihen dialektiikkaan, joka vallitsee uuden yhteiskunnan ja uuden ihmisen luomisen välillä. Eikä olisi pahitteeksi, jos syvenyisimme siihen yhdessä, kaikki byrokraatit, dogmaatikot ja kriitikot.

Palaan itse teemaan. Vaihtoehtoa siis kaivataan sekä suuremmassa että pienemässä määrin. Onko sitä sitten olemassa? Tämä oli kysymys, jonka jo pariin kertaan olen asettanut, ilman että olisi siihen vastannut.

Sanoisin näin, että vaihtoehto sekä on olemassa että ei ole olemassa. Se on siinä mielessä olemassa, että meillä marxilaisilla, meillä kommunisteilla on demokraattisen käänteen vaihtoehto-ohjelmamme, jonka sisältö monille tässä salissa oleville on pääpiirteissään tuttu. Mutta vaihtoehtoa ei kuitenkaan ole olemassa siinä mielessä, että varmastikaan hahmottelemaamme vaihtoehtoa ei ole kyetty viemään niin syvälle ja niin pitkälle kuin olisi välttämätöntä.

Kun viime viikolla keskustelin erään suuresti arvostamani neuvostoliittolaisen tutkijan kanssa, niin hän sanoi vasemmiston strategiasta Länsi-Euroopassa aika kategorisesti, että vasemmiston strategia oli laadittu sellaisia taloudellisia ja yhteiskunnallisia olosuhteita varten, joita ei enää ole. Nykyistä tilannetta ja 80-luvun ennakoitavissa olevaa tilannetta vastavaa strategiaa ei vielä ole kehitetty.

En missään tapauksessa yhdy sellaisiin puheisiin, että kyse olisi jostain globaalistaa kriisistä, nähdäkseni ajatus "marxilaisuuden kriisistä" on käytännössä täysin kestämaton. Ei tarvitse kuin katsella maailmankarttaa tai ajatella niitä mutkikkaita vaiheita, joiden kautta työväenluokan kansainvälinen vallankumouksellinen liike on muotoutunut nykyiselle tasolleen, niin vakuuttuu helposti siitä, että puheita marxilaisuuden tai kommunismin kriisistä pitäisi miettiä ainakin kaksi kertaa.

Siitä huolimatta, nykyistä tilannetta reaalisesti ja todellisesti vastaavan vaihtoehdon kehittämisessä on vielä suuri työ. Tarvitaan sellainen vaihtoehto, joka todella ilmaisee suurten joukkojen tämänhetkisiä etuja ja toiveita, sellainen vaihtoehto, jonka laajat ihmisjoukot sisäisesti voivat tuntea toimintansa johtotähteksi. Tarvitaan sellainen vaihtoehto, jonka puolesta ihmiset eivät ainoastaan uskalla ryhtyä taisteluun, vaan ennen kaikkea haluavat palavasti taistella. Jos lähdemme siitä, että kommunistien esittämät ohjelmat ovat peruslähtökohdiltaan oikeita, nousee tietysti kysymys, millä tavoin niitä pitäisi kehittää ja parantaa. Tämä on suuri ja vaatelias tehtävä. Minun on tässä pakko vähän latistaa sitä. Esitän kolme näkökulmaa, kolme sellaista tehtävää, jotka pitäisi toteuttaa paljon nykyistä paremmin tämän vaihtoehdon kehittämisessä. Jos nämä teesit tuntuvat kovin itsestäänselviltä ja latteilta, on se vain osoitus siitä, että niiden toteuttamisella on tulenpalava kiire.

Ensiksi: vaihtoehdon tulee olla kokonaisvaltainen. On tietysti tärkeää ja välttämätöntä ottaa huomioon eri väestöryhmien elämäntilanne ja välittömät edut, mutta ei sellainen ole vielä mikään vaihtoehto, että kootaan nämä asiat pitkäksi luetteloksi. Vaihtoehdon kokonaisuus, hahmo, on kaikkein tärkein. Kun olen itse jonkin verran osallistunut SKP:n ohjelmatyöskentelyyn, niin saanen itsekritiikistä

todeta, että meillä on ollut sellaista vikaa, että tahdomme tehdä ohjelmista ja asiakirjoista luetteloita vaihtoehdon sijasta. Tällöin jää helposti puuttumaan totaliteetti, punainen lanka, suuri linja, hahmo — millä nimellä sitä halutaankin kutsua. Tämä kokonaisvaltaisen hahmon olemassaolo on tärkeä kysymys; sen haaskelu on juuri sitä Leninin kuuluisan "oikean renkaan" etsimistä. Täysin varmaa on, että "oikeaan renkaaseen" on jollain tavalla kirjoitettu sana demokratia, mutta millä tavalla, siinä on varmasti vielä paljon tutkimista ja miettimistä.

Toiseksi: vaihtoehdon pitää olla mahdollisimman ajankohtainen. Tässä suhteessa voidaan tunnustaa, että tiettyä inertiaa on ollut olemassa, on reagoitu liian hitaasti uusiin ilmiöihin ja uusiin liikkeisiin. Tarkoiton ympäristöliikettä, nuorisoliikettä, naisliikettä jne. Olisi kovin latteata sanoa, että nämä liikkeet täytyy "osata ottaa huomioon". Sillä tavoin vastaa poliittinen peluri, eikä ihminen joka on aidosti kiinnostunut todellisuuden kehityksestä. Uusilla liikkeillä on oma reaalinen syntyperustansa — se jos mikä täytyy "osata ottaa huomioon".

Tämä on vakava ja vastuullinen tehtävä. Ajatelkaamme esimerkiksi ympäristöliikettä. Jos ajatellaan tämän liikkeen syn-typerustaa, saatetaan tulla, kun asiaa tarpeeksi tutkitaan, vaikkapa sellaiseen johtopäätökseen, että ihmisen ja luonnon tai yhteiskunnan ja luonnon välinen suhde on asettunut laadullisesti uuteen vaiheeseen ihmiskunnan historiassa. Jos tällainen tulos on aiheellinen, se on myös hyvin vakava johtopäätös. Se edellyttää syvällistä teoreettista selvitystyötä ja poliittisten synteisien tekoa. Tällainen vakavan ja vastuullisen arvioinnin vaatimus koskee kaikkia ns. uusia liikkeitä.

Kolmanneksi: vaihtoehdon täytyy olla muodoltaan inhimillinen. Tätä asiaa ei voi liiaksi korostaa. Byrokratia vai huma-

nismi? Se on kaikkea muuta kuin lattea kysymys.

Tällä hetkellä ennen kaikkea sivistyneistön ja opiskelijoiden keskuudessa on noussut keskustelun piiriin subjektiviteetti, arkielämä ja yksityiselämä sekä tähän liittyen kysymys ihmisten välisestä solidaarisuudesta ja solidaarisuuden uusista muodoista. Tämä keskustelu on ollut mielenkiintoista ja tärkeää, niin alussa kuin se vielä onkin ollut.

Rohkenen sanoa, että kommunistien toiminnassa on viime vuosina liaksi tai väärin korostunut asioiden julkinen ja poliittinen puoli, ja vastaavasti asioiden yksityinen, inhimillinen puoli on jäänyt liian vähälle. Vaihtoehtoa kehitettäessä täytyy ymmärtää, ettei ihminen ole ainoastaan poliittinen toimija, vaan hän on varsin kokonaisvaltainen olento, lihaa ja verta, eikä ihminen aina edes toimi niin rationaalisesti kuin Hegel oletti. Luulen, että inhimillisuus vaihtoehdon kehittämisessä on lopulta kaikkein ratkaisevin tekijä. Se poliittinen voima voittaa, joka pääsee vaihtoehdollaan ihmisten sieluun.

Tähän lopetan puheenvuoroni. Nykyisellä menolla 80-luvusta on tulemassa kriisien ja epävarmuuden vuosikymmen. Mutta on olemassa myös toisenlainen 80-luku, vaihtoehtoinen 80-luku. Se häämöttää edessämme, mutta meidän pitäisi nopeasti ja kaikin voimin paneutua siihen, miten teemme tämän näköalan entistä selvemmäksi, kirikkaammaksi ja inhimillisemmäksi.

Pekka Kosonen: Nykyisissä ohjelmissa on mielestäni ollut eräänä vikana, että ne on laadittu suhteellisen pienellä porukalla ilman riittävää edeltävää tutkimusta ja keskustelua. Esitit varsin kriittisiä kannanottoja nykyisistä ohjelmista ja katsoit tarpeelliseksi paremmat

ohjelmat, jotka mm. sisältäisivät uusien liikkeiden esille tuomia elementtejä. Katsoisin kuitenkin, että samalla olisi välttämätöntä liittää ohjelmalliseen uudistustyöhön laaja ja perusteellinen pohjustava keskustelu, jossa myös eksplikoitaisiin analyysiä, jolle ohjelmaa pyritään rakentamaan. Näin ehkä ei olisi yhdentekevää hyväksymmekö jonkin ohjelman vai emmekö, koska sitä olisi edeltänyt laaja keskustelu, jossa vaihtoehdot vähitellen olisivat hahmottuneet.

Seppo Toiviainen: Olen samaa mieltä. Jos ajatellaan SKP:n ohjelmallista työtä, on siinä viime vuosina ollut kaksi perusheikkoutta. Ensinnäkin täysin riittämätön joukkokäsittely, joka on anteeksiantamatonta ja, jonka syyt ollee kaikkien tiedossa. Ohjelmathan on yleensä saatu valmiiksi vain muutama päivä ennen edustajakokousta. Toiseksi ei varmasti ole tehty liikaa analyysia. Tuure Lehen sanoi kerran, että SKP on puolue, jota ei ole koskaan voitu syyttää liiasta teoretisoinnista. Tässä mielessä energiaa on mennyt aivan liikaa keskinäiseen riiteluyn ja pilkkujen ja pisteiden asetteluun. Pian ilmestyvä Suomalainen kapitalismi-teos, jonka luomisessa juuri Kososella on ollut keskeinen panos, antaa varmasti uutta ainesta syventää analyysia ja keskustelua.

Matti Juntunen: "Kommunismiin kriisi-käsitteellä voidaan tietysti ymmärtää eri asioita, mutta eräässä merkityksessä kommunistiset puolueet ovat olleet jo kauan kriisissä, eikä sitä voida millään kartanluvulla eliminoida pois. Kyllähän kommunistinen puolue on jonkinlaisessa kriisissä, jos se ei yrittää tiedä millainen olisi se vallankumous, jota varten puolue on perustettu. Jos puolue muuttaisi nimensä vasemmistososialidemokraattiseksi puolueeksi, ei se enää olisi kriisissä.

Seppo Toiviainen: "Kommunismien kriisi" tarkoittaa sinulla varmasti aivan eri asiaa kuin porvarillisessa aikakauslehdissä. Itse vastaisin lähinnä siihen, kuinka tuota käsitettä käytetään porvarillisessa julkisudessa.

On tietysti kova kärjistyys väittää, ettei mikään Länsi-Euroopan kommunistisista puolueista tiedä, mitä se tahtoo ja mikä sen vallankumous on. Itse sanoisin lievemmin, että strategian ja politiikan kysymyksistä on ilmeisesti syntyneessä uudelleen hyvin vilkasta keskustelua. Onpa esimerkiksi olemassa tutkijoita, jotka asettavat koko antimonopolistisen demokratian käsitteen kyseenalaiseksi.

Toffy Tigerstedt: Yksityinen ihminen on ehkä jäänyt kommunistien politiikassa liian vähälle huomiolle. Onkohan

tällä hetkellä kylliksi tietoa siitä, kuinka yksityinen ihminen alistetaan pääomalle? Nämä alistamisen mekanismit todennäköisesti muuttuvat jatkuvasti ja jollemme tunne niitä, en usko, että voimme luoda pätevää poliittista ohjelmaa.

Miten tämä sitten liittyy politiikan ja privaatin yhdistämiseen, ts. kokonaisvaltaiseen ihmiskäsitykseen? Uskoisin, että nykyisin pääoman alistamissuhde koskettaa yhä enemmän privaattia. Siksi perinteinen talouspoliittinen analyysi on mielestäni riittämätön.

Seppo Toiviainen: Yksityiselämän repressioanalyysi on perin uutta ja sillä varmaankin on annettavaa kehitettävässä kommunistien strategiaa. Mutta on muistettava, ettei uutta hakiessa tule kääntää selkää vanhalle.

TIEDON- ANTAJA

- ☐ kommunistinen sanomalehti
- ☐ SKP:n puoluejärjestön äänenkannattaja
- ☐ ilmestyy neljä kertaa viikossa
- ☐ välttämätön maailman menoa ja työväenluokan taistelua seuraavalle
- ☐ vuosikerta 135 mk ja opiskelijahintaan 94,50 mk, 6 kk 75 mk ja 3 kk 45 mk
- ☐ ps-tili 38143-1

Radikaalin keskustalaisen kansanliikkeen mahdollisuus

ALPO RUSI

Aluksi muutama sana siitä, mitä tarkoitan radikaalikeskustalaisuudella. Mikä on sen päämäärä? Ensinnäkin on syytä todeta, että eräissä länsieurooppalaisissa maissa on viime vuosina elpynyt – tai syntynyt – keskustelu ihanneyhteiskunnista. Tässä ei sinänsä ole mitään ihmeteltävää: Thomas Moren utopia on yli 500 vuotta vanha ja sosialistiset teoreetikot ovat sen jälkeen rakentaneet monenlaisia utopioita. Olen naista on, että nyt ovat työntyneet esille lähinnä keskustalaisiksi luokiteltavat ihanneyhteiskuntapohdiskelut. Tunnetuahan on, että kapitalistisissa maissa eivät konservatiivit vieläkaan tunne kiinnostusta kysymykseen. Mutta – kuten totesin – siellä täällä on pulpahtanut esille keskustalaisia ihanneyhteiskunnan rakentajia: SLT:ssä, Ranskassa ja esimerkiksi Tanskassa.

Millainen on olemukseltaan keskustalainen ihanneyhteiskunnan idea? Pari vuotta sitten Tanskassa ilmestyi suurta huomiota herättänyt teos ”Kapina keskustasta”. Siinä hahmoteltu ihanneyhteiskunta oli melkoisen jäsentelemätön, eikä kirjassa pyrittykään piirtämään kuvaa mistään ”päätepestestä”; luotu kuva oli jatkuvan tiedostamisen proses-

si, kehitys. Tavoite ei ollut oikeastaan muu kuin se, että kulloisessakin tilanteessa kyettäisiin estämään ”suurimman vaaran” toteutuminen. Määrittely kehityksen tie oli kuitenkin eräänlainen ideologinen keskitie liberalismiin ja marxismiin välissä, demokraattinen tie, josta olisi yhtä pitkä matka diktatuuriin kuin anarkiaankin. Mutta kiinnittäisin huomiota siihen, että tällaisten utopiakirjasten syntyminen on yleensä ennakkointia jonkin jäsennellymmän suuntauksen alulle: tällä kertaa suuntaukselle, joka on identifioitavissa ainoastaan keskustalaiseksi.

Keskustalaisen kansanliikkeen käsite on aika vahvasti samaan ilmiöön liittyvä, mitä tarkoitan esittämäni keskustalaisten utopiakirjasten synnyllä. On liian aikaista mennä täsmällisesti määrittelemään jonkinlaista päätepestettä, lopullista kansanliikkeen ”ilmettä”. Kyse on vaihtoehdon jäsentämisestä olemassaolevien kielteisten ilmiöiden tiedostamisen kautta. – Elämme Suomessa toisen tasavallan myöhäiskautta. Tämän ajanjakson kymmenen ensimmäistä vuotta olivat jälleenrakentamisen aikaa. Punamultayhteistyön ohjelma oli erilaisten tilannetekijöiden, ku-

ten pulan ja velanmaksun, sanelema. Vasta oikeastaan 1960-luvun puolessa välissä maassamme voitiin, poikkeuksena 1950-luvulla tehdyt aluepoliittiset avaukset, tehdä tietoista ohjelmallista politiikkaa: ryhdyttiin toteuttamaan toisen tasavallan ideologisia ydintarkoituksia. Tavoitteet luotiin ns. empiristis-positivistisen reformismin perustalta lähes rajoittamattomaan taloudelliseen kasvuun luottaen. Ylimmäiseksi nostettiin aineellisen hyvinvoinnin tavoittelu – ja pitkälle mm. alueellisen eriarvoisuuden kustannuksella. Unohdettiin sellaiset käsitteet kuin ihmisen henkiset tarpeet, ihmisen inhimillistäminen jne.

Eräs esimerkki tuolta ajalta. Pohjoisen-lehti esitti vuonna 1968 ministeri Jussi Linnamolle kysymyksen: "Te ajattelette tavattoman matemaattisesti. Merkitsekö ihminen teille konetta, joka sijoitetaan sinne, missä se tuottaa parhaiten?" Linnamo: "Mikä on toinen vaihtoehto? Minua ärsyttävät erilaiset kvasihumoristit, jotka esittävät idealisoituja käsityksiä ja ratkaisuja, mitkä eivät ole toteutettavissa."

Linnamolle voidaan vastata, että on olemassa toinen ja toisia vaihtoehtoja. 1960-luvun lopulla tätä ei ehkä kyetty tiedostamaan, mutta vuosikymmen myöhemmin tajutaan, että juuri tuon toisen tai toisten vaihtoehtojen piiristä kykenemme löytämään lääkkeitä sekä vallitsevan henkisen laman poistamiseksi että myös aineellisesti terveemmän kehityksen luomiseksi.

Kun myös keskustalaisuus samaistui nk. kekkoslaisuuteen, nautta kuitenkin – ja tämä on olennaista – sosialidemokraattisten teknokraattien luomaan empiristis-positivistiseen reformismiin, se samalla aatteena "irtaantui" perusolemuksestaan. Katson, että juuri aitokeskustalaisuudessa voimakkaana vaikuttava antimaterialistinen perusfilosofia on kasvamassa vaihtoehdoksi, kolman-

nen tasavallan ydinaatteeksi.

Tuleva vuosikymmen tulee olemaan siirtymävaihe: Toinen tasavalta päättyy ja edessä on uusi. Jo muutenkin oligarkinen demokratiamme jää aluksi yhä harvempien hallintaan. Samalla kuitenkin erilaiset kansalaisliikeddinnät voimistuvat.

Yhdyn Kimmo Sarjen näkemyskeen siitä, että tärkein kansanvaltaisia voimia yhteenkokoava voima saattaa olla yleinen oikeistolaistumiskehitys, joka todellakin on osaltaan kansainvälisen kapitalistisen taantuman syytä. Mutta esitän eräitä huomautuksia. Eräiltä osin perinteinen vasemmisto-oikeisto jako ei näytä tarjoavan pohjaa yhteisille näkemyksille. On asioita, joissa vasemmiston piirissä on jääty jähmettyneisiin aseisiin. Jo vuosia sitten olisi pitänyt tajuta, että ihmisten arvomaailmassa oli eräin osin tapahtumassa tärkeä muutos. Sänkiahoa siteeratakseni: "materiaalisista arvoista oltiin suuntautumassa sosiaalsiin arvoihin". Itse sanoisin niin, että oli unohdettu ihmisen olevan olemukseltaan ennen muuta henkinen olento. Esimerkiksi kysymys ydinvoiman vastaisesta toiminnasta ei ole ymmärrettävää, mikäli tämä unohdetaan. Ilmeisesti ydinvoiman vastainen kansalaistoiminta tulee voimistumaan kaikkien, myös vasemmistopuolueiden, johtoeliitin oh. Ketkä tässä kysymyksessä ovat edistykseen asialla? Miten edistys mitataan? Toisin sanoen kansanvaltaiset voimat ovat osaksi hajallaan myös siksi, että olemme eri mieltä eräistä uusista haasteista.

Myös kapitalismin kriisin syistä valitsee todennäköisesti eriäviä käsityksiä. Osaksi kysymys on itse järjestelmän kriisistä. Olemme antikapitalistinen liike. On mielestäni selvää, että myös sosialismi on kriisissä, osin samoista syistä kuin kapitalismikin; energian hinnan nousu, kehitysmaiden asettamat haas-

teet, ympäristöongelmien aiheuttamat lisäkustannukset jne. Olemme tekemisissä globaalisten kriisitekijöiden kanssa, emme pääse niitä karkuun vaikka siirryisimme täältä 700 km itään.

Olisin valmis väittämään, että juuri tällä hetkellä pääongelma ei ole siinä toteutummeko sosialismia vai kapitalismia tai kurinalaisempaa kapitalismia. Pääongelma on ensinnäkin siinä, että emme tiedosta suurimpia olemassaolomme vaarantavia tekijöitä samansuuntaisesti. Keskustalainen kansanliike on osa kansanvaltaisten voimien yhteistyötä, mikäli lähentymistä pääongelmien tiedostamisessa tapahtuu; nyt näyttää löytyvän monia eroja.

Mitkä ovat ns. pääongelmia. Ensinnäkin on katkaistava teknokraattien johdolla tapahtuva antidemokraattinen kehitys. Suurten ja rikkaiden joukkoorganisaatioiden sisään rakentunut epäkansanvaltaisuus voimistuu. Kansaneduskunta on jäämässä kumileimasimeksi. Hallitus ei kykene johtamaan kehitystä, vaan on yksi pyöreän pöydän monista osallistujista. Nykyisin autoritaarisesti johdetusta keskustapuolueesta tulee 80-luvun kuluessa keskustalaisen kansanliikkeen osa, ehkä sen "sielu".

Toiseksi aitokeskustalainen perusfilosofia nousee kehittyneenä myös kansallisella tasolla muutostahdon suunnan näyttäjäksi. Kielteisilmiöiden tiedostaminen on mahdollista vasta kun uuskeskustalainen tietoisuus on saanut riittävän kypsyyden.

Kolmanneksi uuskeskustalaisen muutostahdon voima syrjäyttää taloudellisten tutkimuslaitosten ennusteet. Perustetaan mm. uudentyypisiä osuustiloja ja kehitysalueiden viljelemätön maa saadaan elämään. Luodaan "uusi moraali" yrittäjille – moraali, joka on ei-sosialistisen tuotantomuodon

säilymisen edellytys – ja näin työttömyys saadaan poistetuksi.

Arto Noro: Mistä johtuu, että korostat populismissasi niin paljon henkisiä arvoja ja ajattelun muutosta? Vastavissa keski-eurooppalaisissa liikkeissä sen sijaan korostetaan enemmän ihmisten välitöntä elämää ja sen ongelmia. Miksi tämä sinun oppisi on niin henkistynyttä?

Alpo Rusi: En ainakaan ole mikään antroposofi. Päinvastoin pidän itseäni tyylihuhtana kristittyä, tosin en luterilaisessa mielessä, omat juureni ovat karismaattisessa herätysliikkeessä... Norolle haluan huomauttaa, että vaikka edustamani liike on antikapitalistinen, niin se ei kuitenkaan ole populistinen, vaan nojaa vankkoihin henkisiin arvoihin. Aateellista uudistumista tarvitaan...

Kapitalismianalyysi ja 80-luvun perspektiivit

PEKKA KOSONEN

Keskustelu 80-luvun perspektiiveistä on paikallaan, sillä rohkeiden perspektiivien hahmottelua tarvitaan todella. Tosin kalenterivuoden vaihtuminen ei vielä merkitse mitään yhteiskunnallista muutosta *automaattisesti*, vaan muutos voi toteutua vain tietoisien toiminnan tuloksena. Mutta lisäksi yhteiskunnallinen kehitys ei suuresti muutu siitä, että nykytilan vastapainoksi esitetään jokin täysin toinen tila, ilman että kyetään esittämään näiden kahden tilan *välitystä* eli niitä resursseja ja liikevoimia joiden avulla uusi tila mahdollistuu. Keskustelussa voi olla vaarana sivuuttaa tällaisten välitysprosessien erittely. Tämän vuoksi kohdennan puheenvuoroni vain erääseen teemaan, objektiivisen kapitalismianalyysin merkitykseen perspektiivien taustana. Korostan sitä, että kapitalismi on varsin monimutkainen järjestelmä, jonka analyysi on nähtävä ongelmana; tätä analyysia ei voi esimerkiksi supistaa johonkin yhteen tekijään kuten työläisten kurjistumiseen tai monopolien vallan kasvuun. Vaaditaan siis hyvin eriytynyttä otetta.

Konkreettisesti edellä sanottu merkitsee sitä, että Suomen 80-luvun perspektiivien pohjana on oltava analyysi suomalaisen kapitalismin kehityksestä ja ominaispiirteistä. Toisin sanoen on tutkittava sitä kapitalistisen tuotannon

kehäliikettä, jonka tulokset nyt ovat nähtävillä. Tätä varten joudun tekemään pienen hypyn taaksepäin.

Pääoman kasaantuminen ja sitä tukeva talouspolitiikka loivat suhteellisen suotuisat edellytykset pääoman arvonlisäykselle 60-luvulla ja 70-luvun alkupuolella – pääoman kannattavuus näyttää tänä aikana parantuneen. Varsin ratkaisevana voi pitää sitä suunnanmääritystä, että Suomi 1950 ja 60-lukujen taitteessa meni mukaan kapitalistiseen integraatioon. Tämä edellytti talouden sopeuttamista yhä koveenevaan kansainväliseen kilpailuun, ja sopeuttamista riittikin, olihan Suomi vielä 50-luvun lopulla varsin maatalousvaltainen maa, jolla oli yksipuolinen vientiteollisuus. Työvoimaa oli nopeassa tahdissa vapautettava maataloudesta ja saatava teollisuus- tai palveluammatteihin. Lisäksi sopeuttaminen merkitsi vientiteollisuuden rahoituksen lisäämistä ja monipuolistamista, esimerkiksi yritysverotuksen keventämistä ja suurinvestointien luototusjärjestelmien synnyttämistä. Tähän yhteyteen liittyy myös tulopolitiikkaan siirtymisen vuonna 1968, sillä palkkojen tiukka sääntely on oleellista Suomen teollisuudelle kansainvälisessä kilpailussa, kun tuottavuus ja tuotannon monipuolisuus eivät vastaa kilpailijamaiden tasoa.

Kun vienti ja kasaantuminen kasvivat lähes jatkuvasti, talous kehittyi määrällisesti 60-luvulla ja 70-luvun alkupuolella. Myös työläisten asema parani, jos sitä mitataan esimerkiksi reaali-palkalla, työajalla tai tulonsiirroilla. On huonoa kapitalismikritiikkiä todistella päinvastaista. Mutta jo tuotannon kasvun aikana ilmeni monia säröjä. Tuotantoa lisättiin paitsi tekniikkaa parantamalla myös työvauhtia kiristämällä, mikä osaltaan vaikutti siihen, että työtapaturmat lisääntyivät ja yhä useampi joutui työkyvyttömyyseläkkeelle. Samalla ympäristön saastuminen on lisääntynyt: on pilattu vesiä ja ilmaa. Ja eräs kivulloisimmista prosesseista on ollut tuotannon rakennemuutoksen vaatima muuttoliike, joka on tapahtunut aina monta askelta edellä siitä, mihin rakentamisessa tai palveluja luotaessa on varauduttu.

70-luvun puolivälissä myös tuotannon määrällisen lisäämisen edellytykset heikentyivät, missä taustalla oli välittömästi kasvanut riippuvuus kapitalistisen maailmantalouden vaihteluista. Mutta samalla talouspolitiikka ja Suomelle ominaiset rakenteelliset ongelmat (yleinen työllistämisen vaikeus) syvensivät lamaa ja työttömyysongelmaa. Kaikkiaan voi sanoa, että nykyisen tilanteen ovat tuottaneet pääoman arvonalistuksen ja sille alistetun politiikan liikevoimat. Tämä kehitysprosessi on ollut monien toisiinsa liittyvien ratkaisujen ja tuotannon ominaisuuksien tulos, eikä sitä voi palauttaa yhteen tekijään. Toiselta puolen tämä merkitsee, ettei vaihtoehtoista kehityssuuntaakaan voi tiivistää yhteen ainoaan tekijään, vaan kyse on monimutkaisten vuorovaikutusten uudelleen jäsentämisestä.

Hahmottelieni prosessien pohjalta tulisi nähdäkseni tarkastella myös esimerkiksi poliittista järjestelmää tai ka-

pitalismin ihmissuhteita, vaikka niihin vaikuttavat myös omat logiikkansa.

Poliittisessa järjestelmässä 60- ja 70-lukujen rakennemuutokset ja tuotannon sopeuttaminen ovat merkinneet valtiollisen sääntelyn kasvua ja sen perustana taas on tarvittu poliittisen integroinnin tiivistymistä. Paitsi talouspolitiikka, monet ulkomaantaloudelliset ja sosiaalipoliittiset ratkaisut ovat vaatineet laajaa poliittista pohjaa. Tämä on lisännyt painetta integroida eri puolueet ja järjestöt harjoittavan politiikan taakse. Samalla politiikka on keskittynyt entistä selvemmin puolueille ja niiden johdolle, kun taas erilaiset kansalaisjärjestöt on pyritty lakien ja rahoituksen avulla valtiollistamaan. Tämä kehitys on siis yhteydessä suomalaisen kapitalismin rakenteellisiin muutoksiin; sen nimittäminen yhteiskuntasopimuspolitiikaksi on yksipuolista, koska tällöin peittyvät näkyvistä objektiivinen yhteiskunnallinen muutos ja sen sijasta korostuu ajatus jonkinlaisesta ovelasta salaliitosta.

Myös kapitalismin ihmissuhteita rakenteellinen muutos on leimannut, vaikkei ehkä kovin suoraviivaisesti. Esimerkkinä käyköön perheen aseman muuttuminen. Aiemmin se oli usein sekä tuotanto-että kulutusyksikkö, tai ainakin palkkatyössä kävi vain toinen vanhemmista. Nyt perustana on kaksinkertainen palkkatyö ja perhesuhteet ovat muuttuneet. Kuitenkin palkkatyöläisen on edelleen uusinnettava työvoimansa vapaa-aikana ja perheen piirissä; toisaalta siellä usein kompensoidaan työelämän turhautumia, mikä aiheuttaa ristiriitoja ja ehkä lisää perheen hajoamista.

Kun nyt näen suomalaisen kapitalismin muutoksen edenneen 1960- ja 1970-luvuilla tietynlaista uraa myöten, kuvaa voi jatkaa myös 80-luvulle. Silloin kauppaesteet Suomen ja EEC:n

välisessä kaupassa ovat poistuneet, ja olemme todella mukana kansainvälisessä kapitalistisessa kilpailussa, jossa Suomen teollisuus kuitenkin on edelleen jäljessä kilpailijamaista. Kun muutenkin kilpailu on pakottanut eri valtiot lisäämään yritysten ylläpitämistä, Suomessa tämä paine voi olla erityisen kova. Myös kansainvälisen kapitalismin kriisit tuntuvat herkästi Suomessa. Tuotannon rakenteeseen liittyy suuri työllistämisen vaikeus, ja työttömyyden taso uhkaa suhdannevaihteluista huolimatta jäädä pysyvästi aiempaa korkeammalle. Tämä kaikki ei merkitse, etteikö tuotanto edelleen kasvaisi metsäteollisuuden vientituotteiden kysynnän kasvaessa määrällistä kasvua, ajoittain nopeakin, on odotettavissa. Aiempaa selvemmin vain nähdään, että määrällisen kasvunkin oloissa monet yhteiskunnalliset ristiriidat lisääntyvät. Esimerkiksi edellä kuvaamani paineet poliittista järjestelmää ja ihmissuhteita kohtaan jatkuvat ja voimistuvat tämän kuvauksen toteutuessa.

Esittämistäni näkymistä voidaan keskustella, enkä ole tarkoittanut niitä täysin kirjaimellisesti otettaviksi. Mutta yleislinjatkin riittävät osoittamaan, että vastapainoksi tarvitaan uusi, vaihtoehtoinen perspektiivi.

Viime aikoina on yleistynyt kritiikki, jonka mukaan vaihtoehtoinen suuntaus ei ole pystynyt esittämään vaatimuksiaan kyllin uskottavassa muodossa. Tämä pitää varmaan paikkansa. Eräs syy on ollut asioiden liiallinen kaventaminen ja yksinkertaistaminen. Niinpä julkisuudessa esitetyt vaatimukset näytävät käytännössä keskittyvän vain sinänsä tärkeään tulonjakokysymykseen. Tätä on yleensä perusteltu vain vetoamalla työtekevien tarpeisiin, ei osoittamalla tulonjaon muutoksen merkitystä talouden kokonaisprosessissa; myös työläisten tarpeista on näin annettu

varsin suppea kuva. Lisäksi vaikuttaa siltä kuin taloutta usein ajateltaisiin eräänlaisena tulonjaollisena nollasummapelinä ja sivuutetaan se kapitalismin hyvin monimutkainen kehitysdialektiikka, johon olen aiemmin viitanut.

Juuri tällaiset ovat lisänneet vaihtoehtoon epäuskottavuutta. Viimeaikaisessa lainehtivassa keskustelussa eräs reaktio tätä vastaan on ollut vaihtoehtoon mahdollisuuden kieltäminen, alistuminen yhteiskunnalliseen hiljaiseloon. Tällainen alistuminen on varma tae sille, että aiemman kehitysuran mukaiset näkymät toteutuvat.

Vaihtoehtoista perspektiiviä siis tarvitaan, ja sen on myös oltava uskottava. Mutta kysymys ei ole vain siitä, etteikö jotain valmista ohjelmaa olisi pystytty esittämään uskottavassa muodossa, kysymys on itse tämän perspektiivin olemassaolosta. Vaikeus on nähdäkseni siinä, että nyt toteutunut kehitys on ollut hyvin monimutkainen prosessi, jolla on omat lainalaisuutensa. Nyt on pystyttävä tavallaan esittämään *kokonaan vaihtoehtoinen kehitysprosessi*, joka noudattaa omia lainomaisuuksiaan. Sen on otettava täysin huomioon nykyiset resurssit, mutta samalla tartuttava perustaviin liikevoimiin ja pyrittävä muuttamaan niiden suntaa, yksittäisiin, erillisiin seurausilmiöihin reagointi ei riitä. Tässä yhteydessä nousee esiin myös kysymys realismista. Realismia tarvitaan siinä mielessä, että ei ole mitään järkeä luvata propagandistisesti kansalle kerralla kaikkea hyvää. Toisaalta ei tule juuttua sellaiseen parlamentaariseen realismiin, joka perustuu nykyisiin puoluepoliittisiin aselmiin. Päinvastoin tulisi esittää rohkeitakin vetoja, antaa ihmisille kokonaan vaihtoehtoinen tulevaisuudenkuva, jotta kävisi selväksi ettei nykytila ole ainoa mahdollinen. Ei tulisi esimer-

kiksi pelätä asettamasta kysymystä työorganisaation perustavasta muuttamisesta ja perustason suorasta määräysvallasta tai muista perustavista uudistuksista. On turha myös pelätä olemassaolevien sosialististen maiden ratkaisujen arviointia, koska ne joka tapauksessa ovat keskustelussa esillä.

Tällaisen perspektiivin hahmottumisen voi nähdäkseni onnistua vain laajan tutkimuksen ja keskustelun kautta. Tehtävänä ei ole yhden tietyn ohjelman kirjoittaminen, vaan laaja yhteiskunnallisen kehityksen arviointi. Kun nyt olen puheenvuorossani tähdentänyt objektiivisen kapitalismin analyysin merkitystä, on selvää että *sivistyneistöllä* on tässä keskustelussa varsin tärkeä rooli. Sille ei riitä tiiviiden aforismien esittäminen, vaan sen on käytettävä tietoa ja mahdollisuuksiaan nykytilan ja tulevaisuuden analysointiin. Sivistyneistö ei voi ottaa kuten viime vuosina on paljolti tapahtunut jotain vaihtoehtoa valmiina ja vain "soveltaa" sitä "omalle toiminta-alueelleen", vaan sen on jatkuvasti tuotava uusia perspektiivejä ja näköaloja keskusteluun.

Yleisökysymys: Mikä on Matti Juntusen sivistyneistön ja sen fantasian merkitys luotaessa demokraattista vaihtoehtoa?

Matti Juntunen: Oliko tämä minulle? Kysytäänkö klassisen sivistyneistökäsitteen suhdetta fantasiakysymykseen? Toivon ainakin, että parin vuoden kuluttua ei olisi sellainen tilanne, että itse tämä klassinen sivistyneistö on pelkkää fantasiaa, mikä kyllä uhkaa melko deterministisellä voimalla tapahtua. Mutta nähdäkseni kyllä niinkin voidaan sanoa tehden samalla oikeutta menneille sukupolville –, että klassisen sivistyneistön eräs keskeinen funktio on

ollut yhteiskunnallisten fantasioiden ja utopioiden luominen. Kuitenkin täytyy vielä muistuttaa, että vaikka Engels niin voimakkaasti kritikoikin juuri utopistista sosialismia ja kommunismia verrattuna siihen mitä hän Marxin kanssa uskoi edustavansa, ei se tietenkään tarkoita, etteikö Marxin ajattelun, immanentisti ja erottamattomasti, liittyisi utopiaa aivan klassisen filosofian merkityksessä. Se, etteivät he katsooneet edustavansa utopismia, johtui taas siitä, että he uskoivat löytäneensä sen välityksen, josta tässä äskeisessäkin puheenvuorossa oli kyse, siis välityksen utopian ja reaalisen todellisuuden välillä. Näin siis Marxkin omalla työllään, tosin aivan erityisen radikaalilla tavalla, toteutti klassisen sivistyneistön tehtävää.

Kyllä vielä meidän aikanamme tilanne on sama yhteiskunnassamme, joka ainakin näyttää muuttuvan yhä yksilulotteisemmaksi, Marcusen termiä käyttäakseni. Tässä tilanteessa on toki tiedettävä, onko olemassa reaalisia vaihtoehtoja ja mitkä ovat mahdollisuudet niiden toteuttamiseen. Silloinkin, kun näyttää todella vaikealta löytää välityksiä todellisuuden ja utopian välille, niin tekisi mieleni sanoa, on sivistyneistön traagisena tehtävänä, siinä huolimatta konstruoida jonkinlaisia vaihtoehtoja.

Seppo Toiviainen: Termi "klassinen sivistyneistö" on mielestäni monimielinen. Renessanssista vuosisatamme alkuun se vaikuttaa minusta käyvältä. Juuri tuona aikana muotoutuu kategoria "klassinen sivistyneistö". Siitä voidaan tehdä ihanne, mutta en tiedä, kuinka hyvin se kuvaa nykykapitalismia. Mielestäni on sivistyneistöanalyysiin tuotava tavalla tai toisella mukaan luokkanäkökanta, on mielekästä puhua edistyksestä ja taantumuksesta sivistyneistöstä.

Miljööajattelu ja uudet liikkeet

OTTO DONNER

Täällä on puhuttu niin lennokkaasti, että olen tuntenut itseni vieraaksi lavan tällä puolella. On pohdittu tärkeitä asioita, mutta välillä on tuntunut, että olis kiva, kun tulis konkreettinen elementti mukaan. Aionkin yrittää sitä. Haluan puhua käsitteestä, joka on tullut yhä suosituimmaksi varsinkin sosiaalidemokraattien keskusteluissa, nimittäin vapaa-aikapoliitikasta. Ja sen sivussa vähän asiasta, jonka tunnen paremmin, eli taidepolitiikasta.

Se, että vapaa-aikapoliitiikan käsite on viime vuosina nostettu esiin, perustuu tietysti siihen, että ennakoidaan kehitystä, jossa ihmisten vapaa-aika lisääntyy. Tähän haluaisin lisätä asian, joka on usein täällä mainittu, nimittäin työttömyyden. Minusta on hyvin vaarallista, että vaikka se on meillä hyvin laajaa, sitä on alettu pitää itsestään selvyytenä. Viimeksi tämä asenne tuli esiin kun budjettia esiteltiin TV:ssä.

On siis myös tällaista ei-haluttua vapaa-aikaa, joka synnyttää yhteiskunnassa frustraatiotilanteita ja paineita, joita on tällaisessa yhteiskunnassa, jossa elämme, pakko lievittää erilaisin sääntelyin. Sen vuoksi vapaa-aikapoliitikka tulee yhä tärkeämmäksi.

Toisaalta on nähtävissä, että Suomessa on syntynyt taiteilijakunta, joka koostumukseltaan ja määrältään on paljon laajempi kuin mitä se Suomen itsenäisyyden aikana on koskaan ollut. Taiteilijakunnassa esiintyy sekä nollapalkkaisuutta, alipalkkaisuutta että suoranaista työttömyyttä. Yhteiskunnan kannalta samoin kuin taiteilijakunnan kannalta on kai tärkeää, että tämä koulutettu henkinen kapasiteetti voitaisiin jotenkin käyttää hyväksi. Tämän takia olemme viime vuosina nähneet erilaisia kulttuuripoliittisia osauudistuksia, jotka ovat tähänneet taiteilijakunnan työllistämiseen tai aktiiviseen ohjaamiseen hyödyllisiin tehtäviin – ehkä tossa vois käyttää hieman lainausmerkkejäkin.

Tässä yhteydessä haluan tuoda esiin käsitteen, joka tuntuu tärkeältä. Se on miljöökäsite. Tiedämme kaikki, että arkkitehtuurissa ja miljöösuunnittelussa puhutaan miljööstä, asumisen laadusta ja sen sisällöstä. Mutta kuten Seppo Toiviainen tässä aikaisemmin suuremmassa mittakaavassa toi esille, tässäkin on esitettävä kokonaisvaltaisuuden vaatimus. Ei voida puhua miljööstä pelkästään fyysisenä ulottuvuutena, vaan

miljööseen kuuluu myös henkiseen elämään liittyviä tekijöitä. Se sisältää siis myös taiteen harjoittamisen ja taiteeseen liittyvän harrastustoiminnan.

Nyt tällaisen miljöön luomisessa voidaan minusta nähdä kaksi rinnakkain kulkevaa ongelmakenttää. Ensimmäinen on ehkä se, miten voidaan olemassaoleville taide- ja harrastusyhteisöille luoda riittävät toimintamahdollisuudet, jotta ne toimisivat mahdollisimman hyvin sekä taiteilijoiden oman luomistyön että yhteiskunnan kannalta, siis tavalla joka hedelmöittäisi koko yhteiskunnallista elämää. Toinen on se – ja tässä tulee lievästi aluepoliittinen aspekti mukaan – miten voidaan luoda tällaista miljöötä sellaisiin yhteisöihin, joissa tätä henkistä elämää on hyvin vähän tai ei ollenkaan.

Jo äsken viittasin tiettyihin kulttuuripoliittisiin ratkaisuihin ja uudistuksiin, joita 70-luvulla on tehty. Voisin antaa tästä jälkimmäisestäkin esimerkin, jotta ymmärtäisitte mistä puhun. Suomeen perustettiin nykyinen läänintaiteilijajärjestelmä 60- ja 70-lukujen vaihteessa. Sen välityksellä on pyritty sijoittamaan sellonsoittaja sinne, elokuvaaja tänne ja kirjailija Kotkaan. Se on lähtenyt olettamuksesta, että saapuesaan paikkakunnalle tällainen henkilö voi saada aikaan harrastustoimintaa, taideohjausta ja muuta vastaavaa, joka tavallaan sysää taiteellisen toiminnan ja henkisen elämän käyntiin paikkakunnalla. En halua väittää, että tämä oletamus on ollut väärä, mutta väitän, että on pikemminkin sattuma, milloin oikea henkilö sattuu oikealle paikkakunnalle oikeaan aikaan ja tapaa oikeat ihmiset, kuin että käy päinvastoin, siis että väärä ihminen tulee väärälle paikkakunnalle ja saa aikaan vain hämmennystä ja häipyä sieltä pikku hiljaa.

Jos puhutaan mainitusta ensimmäisestä probleemasta ensin, koska se tai-

depoliittisessa etutaistelussa on jatkuvasti enemmän tapetilla siksi, että se niin läheisesti liittyy taiteilijoiden työllisyyteen. Meidän taiteilija- ja harrastajakunnassa on monia pieniä ryhmittymiä ja koulukuntia, jotka ainakin josain määrin toimivat omista toimintaedellytyksistään lähtien. Traditionaalisesti minä itse olen ollut tekemässä tällaista 60- ja 70-luvuilla.

Kun nyt sitten pyritään edistämään esimerkiksi jazzmuusikoiden asemaa, niin usein väitetään, että se musiikki, jota jazzmuusikko soittaa on aivan yhtä arvokasta kuin Beethovenin sinfonia, jota orkesteri soittaa Finlandia-talolla. Mutta näin tehdään virhe tekemällä vertailu, jolla ei ole mitään relevanssia. Tähän liittyen on sitten pyritty väittämään, että tämä henkilö on yhtä tärkeä kuin se, joka soittaa klassista musiikkia. On siis pyritty korottamaan eri taidelajien edustajia samalle vesirajalle, vertaamaan heitä samassa vertailussa, jotta tällä tavalla voitaisiin myös jazzmuusikoille saada apurahoja ja sosiaalista tukea jne.

Haluaisin väittää, että huolimatta siitä, että tällainen kamppailu on tuottanut tuloksia ja toimintaedellytyksiä, niin se ajattelu on virheellinen. Siinä on lähdetty vertailemaan keskenään sekä taidetuloksia, jotka eivät ole yhteismitallisia että ihmisiä ja ihmisten elintapaa, heidän taiteen tekemiseensä liittyviä sosiaalisia аспекteja tavalla, jota ei voi tehdä. Sanoisin, että jos jazzmuusikko toimii tietyllä tavalla, hänen ajankäsitöksensä toimii toisella tavalla kuin esimerkiksi teatterissa toimivan aikakäsitys. Hänen sosiaalinen elämänsä on toisenlaista kuin konserttimuusikon. Tämä on hyväksyttävä ja sen on oltava lähtökohtana silloin, kun luodaan tukimutoja erilaisille taiteen tekijöille ja harrastajille. Vasta sen jälkeen voi syntyä sellainen taidelajien

välinen liikkuvuus, joka minusta on kaiken taiteen tekemisen päämäärä.

Tilanteessa, jossa tänään elämme, on syntynyt konkreettinen osoitus siitä, että edellä kuvaamani miljööajattelu on syntynyt. Taiteilijoiden työttömyys ja se, että niin monet taiteen harrastajat tunsivat, ettei heillä ole mahdollisuutta tuottaa taidetta omilla ehdoillaan synnyttivät vähän yli vuosi sitten Elmun. Haluan tässä korjata erään väärinkäsityksen, joka on päässyt syntymään. Kehitys ei suinkaan kulkenut niin, että ensin syntyi Elmu ja sitten syntyi pikkuelmuja ympäri maata, vaan samanaikaisesti ja osittain ennen Elmua syntyi bändiyhdistyksiä ja konserttitoimintaa järjestäviä yhdistyksiä. Näkisin tämän heijastuksena siitä yhteiskunnallisesta tilanteesta, jossa taiteilijat olivat ja niistä asioista, joita tässä edellisessä puheeni osassa yritin selittää.

Mistä sitten johtuu, että tällainen liike voi saada erittäin suuren menestyksen? Elmun jäsenmäärä on kasvanut huimaavalla vauhdilla, joskin kehitys on tasaantumassa. Mistä johtuu, että niin suuri osa nuorista suuntaa kulttuurienergiansa musiikin tekemiseen? Siihen on vaikea antaa selityksiä, mutta yksi ajatus, jonka tuon esiin tässä yhteydessä, on se, että kun nuorisotyöttömyys on saavuttanut sellaiset mitat kuin on saavuttanut, kun kaikki institutionaalistuneet tiet on ikäänkuin tukossa, frustraatio on hyvin voimakas, sisältyy musiikin tekemiseen vanhanlainen tähdeksi tuleminen idea. Jospa voisikin keksiä hittilevyn ja päästä niihin paikkoihin, jotka nyt on tukossa. Tämä kuulostaa ehkä naiivilta selitykseltä, mutta minusta nuorten keskuudessa on tällainen viimeinen mahdollisuus esillä.

Elmu on pyrkinyt toiminnallaan osoittamaan, että on olemassa konkreettinen vaihtoehto. Se ei ole asetta-

nut mitään poliittista ohjelmaa toiminnalleen, se on ainoastaan ilmituonut yhden poliittisella tasolla olevan asian, sen, että se on rauhan puolesta fasismia vastaan. Sen sijaan se on konkreettisilla kampanjoilla ja teoilla pyrkinyt johtamaan nuorisossa olevaa energiaa konkreettisiin kohteisiin. Mä haluan korostaa uskoani siihen, että tällaisissa harrastajaliikkeissä ja taiteilijakunnassa voidaan saavuttaa tuloksia, jos askel askeleelta asetetaan päämäärät siten, että ne ovat toteutettavissa. Silloin voitaan se frustraatio, mikä nuorisossa on nähtävissä. Tulokset synnyttävät uusia tuloksia.

Hieman vielä pohdiskelua siitä toisesta miljööajattelun ongelmasta. Mainitsin, että läänintaiteilijajärjestelmä on tapa, jolla on yritetty synnyttää kulttuuritoimintaa sellaisiin paikkoihin, missä sitä ei vielä ole ja mainitsin, että jossain se on onnistunut paremmin kuin toisaalla. – Valtiollahan on muitakin tapoja keinotekoisesti ylläpitää kulttuuria siellä missä sitä ei muuten olisi. Malliesimerkki tällaisesta on tuki, jota annetaan eri sinfoniaorkestereille Suomen maaseutukaupungeissa.

Käsitykseni on, että tätäkin kysymystä, kuten kaikkia kulttuuripoliittisia kysymyksiä tulisi lähestyä huomattavasti kokonaisvaltaisemmin. Pitäisi oivaltaa, ettei jazzmiljöötä synny Poriin siten, että sinne palkataan pasuunansoittaja. Se syntyy vasta sitten, kun riittävä määrä tämän alan harrastajia ja tämän alan tietämystä saadaan kasaan siihen paikkaan. Samoin tulee mieleen, että jazzmuusikko, jonka työpaikka olisi Porissa, ei viihdy siellä, ellei siellä ole sitä miljöötä, jossa hän voi harjoittaa musisointiaan; eikä hänelle myöskään synny kontaktia muihin taiteen harrastajiin ja tekijöihin luonnollisella tavalla sellaisessa paikassa. Ylipäätään mulle on

masta, voisiko sanoa kehityksestä, on lepakkoteatterin synty. Ihan niistä läh-
tökohdista, mitä lepakkoluolassa oli -
ne seinät, paska ja oksennus seinillä -
syntyi tälle porukalle tarve siivota ja
tehdä sitä siivousta tunnetuksi kaupun-
gilla. Siitä on pikkuhiljaa syntymässä
oma teatteriryhmä, joka kiertelee eri ti-
laisuuksissa ja tuo nuorten tervehdyk-
sen suoraan lepakkoluolasta. Porukka
on innostunut hommasta. Toisin sanoi-
en, kun on jotain päämääriä, niin
nämä päämäärät omaksutaan todella
sielukkaasti ja niitä halutaan toteuttaa.
Toisaalta tämä toteuttaminen luo koko
toiminnalle sielun ja kielen.

Jos nyt hyppään joihinkin opiskelija-
liikkeen tehtäviin. Minä haluaisin lä-
hinnä asettaa tehtäväksi luoda kaikin
mahdollisin keinoin sivistyneistön ja
työväenluokan liittoa. Meidän ei pidä
unohtaa varsinaista työväenliikettä. Se
on se voima tässäkin maassa, joka lop-
pujen lopuksi tämän vallankumouksen
ratkaisee. Meidän olisi löydettävä niitä
konkreettisia toimintamuotoja, jotka
vie meitä lähemmäs työväenliikettä,
toimintamuotoja, joiden avulla opiske-
lijaliike sisäistää työväenluokan maail-
mankatsomuksen. Sieltä sitten avautu-
vat tunnetut mahdollisuudet tämän yh-
teiskunnan muuttamiseksi.

80-lukua silmällä pitäen pitäisi ehkä
ottaa huomioon ne, mistä on puhuttu-
kin, eli elämäntavasta nousevat kysy-
mykset; miten eletään tästä eteenpäin,
nouseeko alkoholi- ja huumausaineon-
gelmat yhä enemmän pinnalle. Jos nyt
pidettäisiin sellainen äänestys tässä sa-
lissa, että kuka oli eilen illalla dokaa-
massa tai menee tänä iltana dokaa-
maan... Voidaanhan me se pitää. (Pi-
dettiin. Tulos: vähemmistö ei ollut tai
aikonut mennä - Toim.) - Näkisin,
että alkoholi ja sen käyttö varmasti
kuuluu niihin asioihin, joista pitäis
aloittaa keskustelu. Enkä toivois, että

keskustelua käytäisiin jossain ravinto-
lassa. Ei mulla 80-luvusta nyt enem-
pää.

Otto Donner: Teemun puheenvuo-
rosta voi saada käsityksen, että lepak-
koliike olisi jonkinlaista valtausfio-
sofiaa. Kyllä kai sentään ollaan realis-
teja, otetaan se mikä on mahdollista.
Toiseksi haluaisin korostaa ajatusta,
että lepakkoliikkeen ja Elmun piirissä
on pyritty toteuttamaan kaksipiippuista
strategiaa: toisaalta on käytetty valtaa-
mista, toisaalta on edetty byrokratian
tietä.

Vallankäyttö yhtiöissä ja puolueissa

ESKO SEPPÄNEN

Nuorison keskuudessa tuntuvat nyt menevän hyvin kaupaksi sellaiset populistiset virtaukset, joiden edustajat kirkastuksen saatuaan väittävät muiden elämän olevan painajaista. Tällaiset uusprofeetat puhuvat paljon; itse asiassa kaiken minkä tietävät. He julistavat, luulevat ja jotain luovatkin, mutta siinä kaikki. Heidän kanssaan on vallankumouksen jälkeisten olojen vakiinnuttamisesta vaikeampi sopia kuin uuden kokoomusjohdon kanssa.

Vähän vanhemman, jo keskiikäistyneen ja entistä elitistisemmän sivistyneistön ongelmat näyttävät olevan toisenlaisia. Heillä on tietoa, koska monet heistä ovat tiedemiehiä. Hekin puhuvat paljon. Heidän kielensä on kuitenkin yhtä vaikeaselkoista kuin uusprofeettain kieli ja niin kaikki nämä vaikeatkin filosofit on helppo niputtaa yhteen. Kun ulkopuoliset eivät ymmärrä, on aivan yhdentekevää kenen puhetta ei ymmärrä. Vallankumouksen jälkeen etevien tohtoreiden ja lisenssiaattien on varmasti helppo selittää, mitä tapahtui ja miksi. Niin heille löytyy kyllä käyttöarvoa vallankumouksen jälkeen – mutta vasta jälkeen.

Siirtyminen 1970-luvulta seuraaval-

le vuosikymmenelle tapahtuu yhdessä hetkessä – kello 12 yöllä. Yhteiskunnan muuttamista jatketaan kuitenkin uudella vuosikymmenellä siitä ja nimenomaan siitä, mihin kaikilla edellisillä vuosikymmenillä – yhteensä – on jääty. Siksi yhteiskunnan muuttumisesta ja uudistamisesta ei pidä nyt puhua sen vaikeammalla tavalla kuin aikaisemminkaan.

Siirryttäessä 1980-luvulle on puhuttava edelleen siitä epätasa-arvosta, joka vain kapitalistisessa yhteiskunnassa on mahdollista: tuotantovälineiden yksityisomistuksesta ja sen vaikutuksista. 1980-luvulla on puhuttava niin kuin ennenkin tulojen ja varallisuuden epätasaisesta jakautumisesta, vaikka se ei uusprofeettoja kiinnostaisikaan. He tuskin tietävät, mitä tulojen ja varallisuuden epätasaisella jakautumisella tarkoitetaan. Heidän mielestään muiden elämä on painajaista, mutta heitä ei kiinnosta, miksi elämä on painajaista.

Tulo- ja varallisuuserot

Suomessa pienituloisin viidennes kotitalouksista saa käytettävissä olevasta tulosta noin seitsemän prosenttia ja

suurituloisin viidennes noin 40 prosenttia. Näin ollen tulot jakautuvat Suomessa suurin piirtein yhtä epätasaisesti kuin Yhdysvalloissa.

Pääomatulot jakautuvat Suomessa vielä epätasaisemmin kuin työtulot. Esimerkiksi vuoden 1977 tietojen mukaan 1,2 % kansalaisista saa noin 45 % kaikista osinkotuloista.

Noin 10 000 kansalaista eli alle promille suomalaisista omistaa noin 11 % kansakunnan veronalaisesta varallisuudesta. Puolitoista prosenttia kansalaisista omistaa varallisuudesta kolmanneksen. Näiden tietojen perusteella Suomen varallisuuserot kuuluvat Länsi-Euroopan suurimpiin.

Jos Suomessa ei jostakin syystä haluta 1980-luvulla taloudellista kasvua, jakokysymykset ovat sitäkin tärkeimpiä.

Pääomien uusintaminen

Työvoiman myyjät myyvät työvoimattavaraa, ja he maksavat tulostaan verot. Keskiluokka maksaa suurimman osan yhteiskunnan veroista, vaikka se on heille painajaismaista.

Sen sijaan pääoman omistajat voivat jättää osan tuloistaan jakamattomina voittoina yrityksiinsä. Itse asiassa heidän kannattaa menetellä juuri niin. He eivät voi syödä tai juoda enemmän kuin suureen vatsaan mahtuu, eivätkä he voi asua paremmin tai huvitella perusteellisemmin kuin mitä he tuloiltaan jo tänä päivänä pystyvät tekemään. Heidän kannattaa pitää voittonsa yrityksissä, koska maamme verolait kannustavat heitä niin tekemään.

Näillä verottomilla voitoilla uusintetaan yksityisomistajain pääomia eli rahoitetaan suurin osa uusista investoinneista.

Investoinnit

Investoinnit ovat tulevan taloudelli-

sen kasvun välttämätön edellytys. Vaikka kasvu asetettaisiinkin kyseena-laiseksi, investointeja tarvitaan sittenkin. Tekniikan kehittyessä tehottomat tuotantomenetelmät pitää korvata tehokkailla.

Investoinnit, joiden välittömään rahoittamiseen tarvitaan työn tuloksia eli voittoja tai yhteisiä säästöjä, ovat avainsana puhuttaessa 1980-luvun taloudellisesta tasa-arvosta. Tasa-arvoa ei saavuteta ilman taloudellisen kasvun tai tehokkaamman tuotannon välineiden saamista yhteiseen kontrolliin.

Viime vuosina yritysten omistajat eivät ole rahoittaneet yritysten uusia investointeja omista rahoistaan. Kuitenkin he ovat saaneet omistukseensa kaiken yrityksiin hankitun kiinteän omaisuuden. Jos yksityisomistus olisi heille painajaismaista, he olisivat varmaankin valmiita luopumaan valtansa välineistä.

Varallisuuden uusjako

Muutoksia yhteiskunnan materiaallisen perustan jakautumiseen ja myös hallitsemistapaan on vaadittu useimmissa Länsi-Euroopan maissa. Muualla vaatimukset ovat olleet äänekkäämpiä kuin Suomessa.

Suomessa varallisuuden uusjakoa ei ole jätetty äänekkäästi vaatimatta siksi, että jossakin olisi tehty tietoinen päätös uusjakovaatimusten esittämättä jättämisestä. Uusjakoa ei vaan ole vaadittu siksi, että poliittisessa työväenliikkeessä tai ammattiyhdistysliikkeessä ei ole tehty tietoista päätöstä uusjaon vaatimisesta. Sellaiset päätökset eivät kuitenkaan olisi olleet puolueiden tai ay-liikkeen ohjelmien vastaisia vaan niiden mukaisia.

Yhteiskuntajärjestelmän muuttumisen uhallakin 1980-luvulla on vaadittava tulojen ja varallisuuden uusjakoa.

Kaikkihan tietävät, että mikään ei muutu, jos mitään ei muuteta.

Vaikka uusprofeetat julistavat muuta, nämä yksinkertaiset ja ihmisten tajuuttavissa olevat asiat ovat sittenkin yhteiskuntapolitiikan tärkeimpiä kysymyksiä kaikilla niillä edessä olevilla vuosikymmenillä ja vuosituhansilla, jolloin materia uhkaa salvata hengen yksiltä ja sallia luovuuden toisille tulojen ja varallisuuden jakautumisen perusteella.

Puolueet pettävät

Kysymys siitä, oikeuttaako omistus valtaan ei ole kovin olennainen. Tietenkin omistus oikeuttaa valtaan!

Suuryrityksissä harvat käyttävät valtaa, koska yhteiskunnassa sallitaan harvojen käyttää valtaa. Porvaristo tukee yksityisomistukseen perustuvaa harvainvaltaa, eivätkä monet poliittisesti välinpitämättömät ihmiset pidä sitä sen huononpää vallankäytön muotona kuin poliittistakaan harvainvaltaa (ns. kansanvaltaista päätöksentekoa).

Nyt 1980-luvun aattona näyttää siltä, että poliittiset puolueet – myös työväenpuolueet – ovat pettäneet kansalaisten luottamuksen. Näin uusprofeetatkin sanovat. He sanovat sen siksi, että heidän mielestään kaikki pettävät kaikkia.

Tänä päivänä kaikki suuret puolueet – kokoomus mukaanluettuna – lienevät epädemokraattisia. Vivahde-eroja vallankäyttäjien röyhkeydessä ja luottamuselinten kontrollin laadussa on, mutta yleensä ottaen puoluehierarkioita edustavien ihmisten edut näyttävät olevan samanlaiset.

Erityisen huolestuttavia demokratian laiminlyönnit ovat työväenpuolueissa; porvarillisten puolueiden kuvaan epä-

demokraattinen päätöksenteko sopii jotenkin paremmin.

SKDL:ssä ja SKP:ssä toimitsijavalta, jäsenidemokratian laiminlyönnit sekä nurja suhtautuminen pikkuisenkin toisella tavalla ajatteleviin tovereihin on yleistä. Puoluetoiminta näyttää tehotomalta. Ainakin se heijastaa tehottomasti muutosvaatimuksia kentästä puolue-elinten kautta kansalliseen päätöksentekoon.

Kommunistisen puolueen kahtiajako on epäterve. Siitä huolimatta se jatkuu. Kahtiajako on johtanut siihen, että samoinajattelevan toverin toiminta siunataan silloinkin, kun hän on menetellyt virheellisesti, demokraattisten perinteiden tai marxilais-leninilaisten periaatteiden vastaisesti.

Samat henkilöt, jotka puhuvat kollektiivisesta politiikasta, ajavat henkilöpolitiikkaa ikään kuin se olisi maailman luonnollisin asia. Ne kommunistit, jotka pitävät tarkasti kirjaa epädemokraattisesta vallankäytöstä suuryhtiöissä, tulevat kummallisella tavalla sokeiksi sille mitä tapahtuu omassa ympäristössä. Indoktrinaation kannalta kiitollisinta rahvasta taitaa olla se, joka päivällä näkee sitä harjoitettavan porvarillisessa yhteiskunnassa ja sen paljastaa, mutta joka ei enää illalla pysty sitä näkemään saati torjumaan toveripiirissä.

Olisiko niin, että toiminnan rahoituksen suhteellinen helppous on tehnyt puoluetoimitsijat – myös eri puolueiden tai osapuolten valtaryhmittymät – entistä riippumattommiksi kenttäväestä? Kenttäväki, joka kaikesta huolimatta yrittää roikkua mukana puolueen toiminnassa, on joukko lampaita; se on alistunut tilanteeseen. Olikohan tässä tilanteessa mahdollista jakaa nykyinen porvarillisen yhteiskunnan puoluetuki perusjärjestöille? On helppo uskoa, että kenttäväki ei

ylläpitäisi gangstereita puolueiden palkkalistoilla, niin kuin nyt gangsterit ylläpitävät toisiaan.

Puolueet 1980-luvulla

Lähivuosina on tärkeää se, mikä on ollut tärkeää kapitalistisessa yhteiskunnassa ennenkin: yhteiskunnan materiaalista perustaa on vahvistettava mutta myös tasattava. Omaisuus ilmentää epätasa-arvoa vielä paremmin kuin tulot. Omaisuus antaa valtaa, ja se valta puuttuu kansalta.

Sen ohella puolueiden – mieluiten tietenkin työväenluokan puolueiden – on oltava vakuuttavampia ja uskottavampia. Siihen ei auta deodorantti, sillä jos se auttaisi, kansalaiset uskoisivat jo nyt työväenpuolueiden ajavan omaa asiaansa.

Vallankäytössä on tapahduttava muitakin muutoksia kuin vain vallankäyttäjien vaihtamista. Kun vallankumous on tehty, yhteiskunnassa johto ja kontrolli pitää järjestää uudella tavalla, eikä vain vaihtamalla ehnroothit koi-vistoihin. Eli jos Valco olisi ollut yksityinen yhtiö, sen vallankäyttäjiksi ei olisi ollut kovinkaan houkuttelevaa vaihtaa nykyistä hallintoneuvostoa edustipa se miten puhdasta kansanvaltaa tahansa. Huonompikin ei kannata huonojakaan vaihtaa, eivätkä tiedot, taidot ja koulutus voi olla ihmiselle negatiivista pääomaa.

Automaatio, ydinvoima ja luonnon-suojelu voivat olla ihmisten tärkeiksi kokemia asioita 1980-luvulla. Puolueiden on oltava näissäkin kysymyksissä uskottavampia kuin tähän asti, jos ne aikovat toimia vilpittömien ihmisten kanavana yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa. Näyttää siltä, että vireät ihmiset eivät enää 1980-luvulla syö puolue-toimitsijan kädestä.

Yleisökysymys: Puoluerahoitusta tarkasteltaessa tulisi minusta kiinnittää huomiota esimerkiksi sosialidemokraattisen puolueen suhteeseen työväen liiketoimintaan ja siihen, miten se mahdollisesti vaikuttaa tämän puolueen linjaan. Saako se näin valtaa liike-elämässä vai saako liike-elämä valtaa siinä itsessään?

Esko Seppänen: Kysymyksen asettelu ei mielestäni ole oikein hyvä, sillä eiväthän sosialidemokraatit tai kansandemokraatit ole mukana sen tyyppisessä liiketoiminnassa, joka varsinaisesti liittyisi suurpääomaan. Eli rahoitus, jota työväen liiketoiminnasta epäilemättä saadaan, ei ole alistettu samoille päämäärille, kuin porvaripuolueiden suurpääomalta saama rahoitus.

Pääkysymys on mielestäni siinä, että rahallinen tuki, jota saadaan näin tai ammattiyhdistysliikkeeltä, ei niinkään vaikuta puolueiden linjaan, vaan sen merkitys on suurin ylläpidettäessä tiettyä henkilöhierarkiaa, sen merkitys on suurin puolueiden sisäisessä taistelussa. Jos esimerkiksi ajatellaan vaaleja, joiden yhteydessä virtaa eniten rahaa vasemmistopuolueille, niin se raha ei suinkaan tule puolueiden käyttöön siinänsä, vaan se tulee puolueissa tiettyjen henkilöryhmien käyttöön, jotka voivat tehdä näillä rahoilla haluamaansa politiikkaa. Tältä osin rahoitus on hyvin epädemokraattista.

Radikaali demokratia ja uudet liikkeet

ARTO NORO:

1.

Taustana näille ajatuksille on sellainen asia, että kapitalismi on todella struktuuri ja se on todella varsin syvälinen struktuuri. Se ei ole mikään viallinen pieni kuori joka heitetään pois: meillä on 'jumalaiset' tuotantovoimat ja sitten pieni kuori, joka vain heitetään pois. Eikä se läheskään ole vain sellainen empiirinen, pinnallinen asia kuin monopolien ja valtion yhteenkietoutuma, jota se varmaan myös on. Kapitalismi on paljon kovempi asia. Tämä myös talouden ja politiikan suhteen. Mutta kapitalismi on sellainen asia, joka ulottuu todella koko ihmisten arkipäivään ja strukturoi sitä, jopa siis ihmissuhteita ja menisin niin pitkälle, että jopa psyykeen asti. Myös marxismille se on näin vakava asia. Marxistit puhuvat paljon tänään arkipäivästä, ja silloin puhutaan subjektiviteetista kapitalismissa. Mutta tässä ei ole mitään suurta hyppyä inhimilliseen tai suurta hyppyä sieluun, niin kuin eilen keskustelussa uumoiltiin, ei mitään suurta hyppyä edes sielun tutkimiseen. Vaan sen mielenkiinto kyllä on siinä kapitalismissa ja mitä se myös sielulle tekee.

2.

Sitten toinen seikka on se, että tällä kapitalismilla on myös historiansa, että se ei ole pysähtynyt mihinkään, eikä se ole esim. missään staattisessa mätänemisen tilassa, niin kuin joskus sanotaan, vaan – voidaan jopa esittää niin hurjasti, että kapitalismi seisoo yhä lujemmin omilla jaloillaan. Tietysti on olemassa erilaisia kansallisia systeemejä ja myös maailmanjärjestelmät jne. Mutta sisäisesti kapitalismi voi yhä enemmän seistä omilla perustoillaan. Tämä on ilmiö, joka Suomessa on tärkeä: reaalihistoriallisesti Suomelle tärkeä ja varmaan 80-luvulla 'suuren muuton' jälkeen kova asia, kun kapitalismi meillä seisoo enemmän omilla jaloillaan. Ja se tarkoittaa sitä, että sellaiset esikapitalistiset kitit, joista on ollut ihmisille paljon turvaa ja jotka ovat kapitalismin kittinä toimineet, yhä enemmän häviävät: sukulaisuudet ja kyläyhteisöllisyydet ja sen sellaiset. Kulttuurin puolella tämä on kova asia, koska se saattaa koskea ns. työväenkulttuuria, joka saattaa olla hyvin varhaiskapitalistista: se voi seistä jopa osittain esikapitalistisella pohjalla tai varhaisen kapitalismin vastaisessa taistelussa muodos-

tuneena. Nyt kun kapitalismi seisoo omilla koivillaan ja jos ei työväenkulttuuri nouse tästä kehittyneestä kapitalismista itsestään (sen luomista tarpeista) niin se varmaan häipyä tavaramaailmaan. Kapitalismin historiallisella omajalkaisella kehityksellä tarkoitetaan sellaisia asioita kuin palkkatyöläistymistä, joka tietysti jatkuu: yhä uudet työprosessit tuotannossa alistetaan pääomalle ja yhä uudet ihmisryhmät muodostuvat palkkatyöläisiksi, esim. valtion palkkalaiset. Ja silloin niiden työvoiman arvo alkaa määriytyä samalla tavoin kuin palkkatyöläisten ytimessäkin. Eikä vain tätä, vaan kehitys voi olla myös palkkatyöläistymisen yhdenmukaistumista, eli työprosessien tasolla niiden vaatima kvalifikaatio (tai dequalifikaatio) yhdenmukaistuu. Ja sitten tietysti on se, mihinkä eilenkin viitattiin, erikoinen ilmiö, että koko ajan myös ei-palkkatyöläiset ryhmänä kasvavat, siis suuret ryhmät, joilla ei ole mitään suoraa tekemistä palkkatyön kanssa. Siinä meillä sitten on se suuri asia 80-luvulla, ja suuri vaikea asia ammatihdistyksille on näiden ei-palkkatyöläisten ryhmien nousu. Kapitalismi on tällainen hyvin eriaikainen prosessi.

3.

Nämä asiat eivät koske vain tuotantoa. Tuotannossa tapahtuu koko ajan siis muutoksia ja mahdollisesta dequalifikaatiosta on keskustelua: esimerkiksi merkitseekö automaatio suurta työvoiman dequalifikaatiota tai polarisoitumista. Mutta se mitä haluaisin korostaa nyt on tuotannon ulkopuolella, ns. reproduktiossa, jossa me nyt sitten usinamme tätä työvoimaamme tai ainakin ne meistä, jotka ovat palkkatyöläisiä. Täällä tapahtuu muutoksia ja siihen liittyvät erilaiset sosiaaliset uusintamis-

instanssit ja sosialisatioapparaatit, tarkoitan nyt perhettä, kasvatusta jne. Pointtihan on se, että nämä alueet ovat vapaa-aikaa, muttei mitään vapaata aluetta, vaan yhä enemmän kapitalismissa nämäkin ovat välillisesti kapitalistisesti strukturoituja. Nämä pyhät vapaa-ajat säädellään ja niin syntyy vapaa-ajan politiikkakin. Se tarkoittaa mm. sitä, että kehittyneessä kapitalismissa nämä alueet, perheet ja muut, ne ovat myös valtiollisia. Tietysti Suomessa on erityinen historiallinen juttu, että meillä tapahtuu yhtä aikaa tällaista kapitalistisille suhteille alistamista ja samalla valtiollistumista. Uudet alueet tulevat valtiollisen säätelyn kohteiksi. Kun joku sanoo, että privaatti on poliittista, niin ei se mitään huuhaapuhetta ole, sillä se on jo poliittista, makuuhuoneessa saattaa olla jo perheneuvoja, eikä välttämättä kirkon palvelija, vaan valtion. Tällainen säätely kasvaa ja on suuri ongelma miten suhtautua tällaiseen koneistoon, miten suhtautua tällaisiin auttajiin, jotka tulevat meitä auttamaan metatasolla ja jotka meitä vain hoitelevat. Tiedän hyvin, että joku voi ajatella että tämä on vaan sellaista porvarien kriisiajan ajattelua: pois kaikki valtion apparaatit. Minusta on kuitenkin todellinen ongelma tämä terapeuttinen yhteiskunta, jossa muut hoitavat meidän asioitamme.

4.

Sitten tietysti tähän reproduktioon ja itse tuotantoon liittyy se, että kapitalismi on sellainen strukturi, joka uhkaa omaa luonnon perustaansa, tai kuten Marx sanoi kerran, maata ja työläistä, tai kuten nykyään sanotaan, ulkoista ja sisäistä luontoa. Näistä asioista tällä hetkellä tapellaan ja varmaan näistä tapellaan 80-luvulla: ympäristöstä. Mutta ympäristöstä pitää heittää se klassi-

nen huuli, että ihminen on itse osa tätä ympäristöään. Sen ympäristö-sanan täytyy sisältää ihminen, muuten se on mielestäni huonoa kontemplatiivista filosofiaa. Nyt tulen vähitellen itse päivän asiaan. Tuotannossa tapahtuvan lisätyön pumppaamiseen eli taloudelliseen riistoon, liittyy kamppailua, eikä sekään voi 80-luvulla loppua. Ja tämä traditionaalinen reproduktiokamppailu tietysti tapahtuu palkkataistelun muodossa kuten ennenkin. Mutta mielenkiintoinen seikka on se, mitä muita kamppailuja se saa rinnalleen. Ja nämä kamppailut ovat ne, mitkä mielestäni tulevat 80-luvulla lisääntymään. Sellaiset termit kuin repressio, valta, luonnon tuhoaminen, tai niin kuin yksi si- taatti jostain hyvin kuvaa: "meidän tarpeitamme, intohimojamme ja fantasi- aamme on repressoitu", ovat 80-luvun terminologiaa. Ja minusta olisi, ainakin edistyksellisessä väessä, täydellinen sil- mälappulinja todeta, että tällaiset vas- tarinnat ovat vain jotain peikkää uutta anarkismia tai huonoa spontanismia. Koska tässähän voi olla kyse siitä, että pitkällä perspektiivillä koko edistyskel- lisen liikkeen (joku uskalikko voisi sa- noa jopa vallankumouksellisen liike- keen) tila laajenee näitten uusien kamppailujen takia. Käyttäisin tässä jopa Ernst Blochin käsitettä "vallan- kumouksellisen tilan laajenemisesta". Todella ihmiset haluavat parempaa, toisenlaista elämää. Se pointti on näh- däkseen siinä, että ihmiset todella ha- luavat määrätä omasta elämästään, olla oman elämänsä subjekteja. Ja varmaan on, että nämä uudet tarpeet ovat todel- la kapitalismin itsensä tuottamia ja luomia. Mutta tiedämme jo että tämän- tyyppisessä kamppailussa on vaarana tarttua johonkin vanhaan idylliin, puo- lustaa jotain mennyttä ja taistella sen avulla: kritisoida kapitalismia jonkun vanhan idyllin pohjalla. Tietysti monet

uudet liikkeet saattavat olla sellaisia että, niissä voi selvästi näkyä tällaisia anti-industrialistisia tendenssejä, joissa ne ovat ikäänkuin laajasti yhteiskun- nallistuneesta tuotannosta jäljessä. Joku on sanonut, että ne ovat tässä mielessä "struktuuraisesti konservatiivisia". Silti tämän ei pidä hätkähdyttää, sillä sym- ptomina tämä "uusi" sivilisaatiokritiikki problematisoi kauniin teorian neitseel- lisistä tuotantovoimista, joiden kanssa kapitalismilla ei ole mitään tekemistä, ja jotka vain puhkuu ja uhkuu kohti vallankumousta. Nämä uudet ongelmat ja liikkeet ovat kyllä tämän futuristisen marxismin käytännössä kumonneet.

5.

No, ihmiset siis haluavat päättää itse elämästään, ja meillä on uusia alueita edistykselliselle tappelulle. Silloin mei- dän pitäisi miettiä myös demokratiakä- sitettä. Saattaa olla, että meidän tulisi uudelleen määritellä demokratiaa – tietysti tiedetään mikä inflaatio tällä demokratiakäsitteellä on, sitähan käyte- tään virkakieltoja tehtäessä jne. – mutta edistyksellisellä puolella pitäisi ehkä funtsata uudelleen, mikä todella on ra- dikaalia demokratiaa. Radikaalin de- mokratian haaste on kaikesta huolimatta se, mikä 80-luvulla leijuu ilmassa, ja tietysti silloin ei voi olla demokratia vain yleistä: valistusporvarin yleisiä kansalaisoikeuksia, siis kokoontumisoi- keutta, äänioikeutta vaalipörssissä, mielipideoikeutta – nämä ovat sellaisia, joista kukaan vasemmistolainen ei voi luopua teoreettisestikaan, mutta ne ei- vät tietenkään ole kaiken lähtökohta. Mutta se mitä ajan takaa, on radikaali demokratia, johon liittyy ihmisten itse- määrääminen ja tietysti silloin se ei voi olla demokratiaa vain yleisenä valtio- kansalaisjuttuna, vaan siihen liittyy

kaikesta herruudesta vapaan ihmisen kaikinpuolinen kehitys jne, jonka täytyy siis sisältyä tähän demokratian käsitteeseen. Silloin se koskee myös itse ihmisten välitöntä elämää ja työtä. Porvarillisen valtion kansalaisoikeudet eivät ole koskaan koskeneet suoraan työtä ja esimerkiksi sosiaalisaa tiota. Mutta uusi tendenssi on, että vaaditaan demokratia koskemaan myös näitä alueita ja tietysti silloin paljastuu monille, että demokratia ei todellakaan ole pelkkää parlamentarismia. Tässä on sitten marxisteille ja poliittiselle vasemmistolle, sosialisteille ja kommunisteille ongelma, että kun näin tapahtuu (jos näin tapahtuu) että tällainen demokratia-käsite ja siihen liittyvä toiminta, joka ei ole pelkästään yleistä, vaan konkreettisesti yleistä, jos ja kun se yleistyy, niin monia asioita ei voi enää kahlita tulevaisuuteen. Tarkoitin, että ei voi luvata, että "sosialismissa sitten teemme tämän, sosialismissa sitten ratkomme miehen ja naisen suhteen ja ympäristön ja kaikki vaikeat ongelmat". Tällainen asioiden vempaaminen vasta sosialismin kysymyksiksi ei tule onnistumaan. Ihmisethän eivät tähän teoreettiseen alistamiseen tyydy, vaan vaativat näistä ongelmista kamppailua tässä ja nyt. Ja tämä tulee käsittääkseni merkitsemään edistyskellisen kamppailun orientaation muutosta. Mutta silti sen ei tarvitse eikä se voikaan olla mitään klassista reformismia.

6.

Tällainen radikaali-demokraattinen tappelu, josta nyt on ilmiöitä Suomessa ja muualla, on tullut osaksi joidenkin ihmisten elämää. Ja tietysti meidän tulee nähdä, että jotkut ihmiset on lähinnä palkasta riippuvaa sivistyneistöä ja sitten kokonaan palkkatyön ulkopuolella olevaa porukkaa: ei niinkään pal-

jon traditionaalista palkkatyöläistöä. Tietysti tästä on kansainvälisesti poikkeuksia ja kovia poikkeuksia onkin, kun tuotantolaitoksissa on ruvettu vaatimaan toisenlaista tuotantoa kehittyneissä kapitalistisissa maissa. Kukaan ei voi mennä väittämään että se olisi vain palkasta riippuvaa sivistyneistöä, joka siellä on jotakin vaatinut. En puhu tänään sitten siitä vaikeasta asiasta, mikä voisi olla ammattiyhdistysliikkeen ja vasemmistopuolueiden suhde, kun tapahtuu niin, että monet asiat tulevat poliittisiksi ja voi olla niin, että ammattiyhdistysten pitää ottaa politiikka sisäänsä kehittyneissä kapitalistisissa maissa. Näihin aiheisiin en aio tässä puuttua. Puhuin että tällä reproduktio-prosessin puolella on uusia ristiriitoja ja tappeluja ja että privaatti on todella poliittista, niin se siis tarkoittaa että kehittynyt kapitalismi myös reagoi monenlaisiin asioihin. Viittasin aikaisemmin tähän terapeuttien eri kerroksiin ja terapeuttiseen yhteiskuntaan, mutta tämä koskee myös esim. tutkimusta, yhteiskuntatiedettä ja myös ns. hyvinvointitutkimusta. Se hyvinvointitutkimus on todella uusi asia, jossa on siitä kysymys, että reproduktio ei enää pelkästään tapahdu kehittyneessä kapitalismissa siten, että saa palkkapussin kouraan ja menee ostoksille, vaan monella tavoin valtio tulee mukaan tähän prosessiin ja silloin prosessi (ja sen tulos) ei ole mitattavissa sillä palkkapussilla. Ja hyvinvointivaltio tarvitsee neuvoja ja hyvinvointitutkijat sitten yrittävät esittää normaalitiloja hyvinvoinnille ja ennen kaikkea tutkia poikkeuksia normaalitilasta. Hyvinvointitutkimus on ihan uusi kehittyneen kapitalistisen valtion systeemi. Myös osa ns. elämäntapatutkimusta on juuri tätä. On virhe luulla, että elämäntapatutkimus on vain joku edistyskellisten ihmisten uusi oma ase, kyllä se on myös ihan pää-

oman omaa mielenkiintoa ihmisten elämään. Ja monet asiat pääoma on jo huomannut – hyvinvointitutkija on myös terapeutin teoreetikko. Sitten tietysti tulee tämä taloudellinen kriisi ja on selvää, että tässä vaiheessa monet ilmiöt eivät ole mitään uusia liikkeitä vaan ihan sitä, että kriisiaikana on tärkeää kerätä sieniä ja syödä rehuja ja pieni on kaunista. Tarkoitin, että pitää olla selvillä, mikä on tätä kriisijuttua ja mikä todella uusia liikkeitä, mikä radikaalin demokratian haamua.

7.

Kehittynyt kapitalismi on sellaista, että siinä on liikkumavaraa, varsinkin uusilla palkasta riippuvilla keskikerroksilla, jos tällaista termiä halutaan käyttää. On mahdollisuuksia muodostaa aika vahvoja alakulttuureita jne. Vaikka puhun siitä että kapitalismi seisoo yhä enemmän omilla jaloillaan ja esikapitalistiset kitit romahtaa, niin se ei tarkoita sitä, etteikö kapitalismiin sisältyisi myös väljyyttä erilaisille kulttuureille ja varsinkin yksilöllisen reproduktion puolella mahdollisuuksia viettää omia yksityisiä juhlia.

Tämän kummallisen esityksen pointti on, vaikkei sitä tullut kunnolla perusteltuakaan, että radikaali demokratia on 80-luvun tunnus.

Silloin pitäisi skarparta demokratian käsitettä ja näissä uusissa liikkeissä, jotka huomattavasti poikkeavat kulttuuri-radikaaleista tajunnallisista ja teoreettisista 60-luvun yhden asian liikkeistä, niin näissä uusissa liikkeissä olen näkevinäni tätä radikaalin demokratian juurta. Täysin tiedän että tässä on kaikki riskit konservatismiin ja privatisointiin jne. Mutta tietysti pointti on myös se, että niin kauan kuin kaikki radikaali demokratia, siihen liittyvä toiminta, on erillään vain palkkatyöläisten rinnalla tai palkkatyöläisten isojen joukkojen ulkopuolella, voi sanoa ihan reippaasti, ettei se kapitalismia kaada. Tässä mielessä olen ihan ortodoksinen marxisti. Radikaali demokratia on kyllä ilmassa, mutta jollei se yhdy tavallisten palkkatyöläisten reproduktiokamppailuihin antaen niihin uutta pääomasuhteen vastaista sisältöä ja uusia muotoja, niin jollei, silloin on pääoman rautakorko ja tavaramaailman sumuverho tuhoava tämän radikaalin demokratian mahdollisuuden – ainakin pitkällä tähtäimellä.

Avartuminen, löysääminen vai romahtaminen?

JOUKO TURKKA

Mä olin ensin ajatellut riekkua oikein pahasti, mutta kun mä näin, että tänne on sunnuntaiaamuna klo 11 tullut näin paljon porukkaa, joka näyttää selvästi olevan vakavissaan, niin mä tahdon vähän valita sanani ja sen, kuinka pitkään tässä pölisten...

Mä tahtoisin aluksi sanoa, että mä olen kuluneista vuosista vähän katkera. Niihin liittyy se, että kun ennen ei kelly mennä mikään, niin nyt, kun avaa Tiedonantajan, näyttää kelpaavan kaikki. Toinen juttu on se, että maailmassa menee asiat niin, että eilispäivän naurut ovat tämän päivän naurajat. Ja siksi mä en tahdo tässä nauraa, koska on aivan selvää, että tämän päivän naurajat ovat taas huomispäivän naurut.

Kun Saaritsa aikanaan kirjoitti, että kommunismi ei ole uskon asia, vaan järjen, tiedon ja moraalin, ja vasta kun ne ovat menneet, on yksi kommunisti vähemmän, niin nyt saa päivittäin sekä lukea, nähdä että kuulla, että jossain on yksi kommunisti vähemmän, joten syynä on ilmeisesti se, että vähenty-mään päin ovat järki, tieto ja moraalili...

Kun itsekin olen vuosikausia ollut

poliittisesti jokseenkin puliukkoasteella, niin en tiedä sopiiko suuhuni tällaiset sanat kuin "kommunismi" lainkaan. Mutta sen sijaan suuhuni sopii se, että silloin, kun kaikki piti rakentaa vain maailmankatsomuksen peruskalliolle, eikä ollut mitään muuta kuin historia, joka oli jo viitoitettu, niin silloin tuntui joltain jehovalaisten puheelta puhua "ajasta", "kapinasta" ja tällaisista muista abstrakteista asioista. Nyt taas ei mitään muuta olekaan. Ja siksi se on jälleen vain keino täyttää koko tämä teollisuus tietyillä käsitteillä ja tietyillä mittakaavoilla ja varmistua siitä, että taaskaan ei olla lainkaan kärryillä siitä, mitä tekeillä on.

Mä tahtoisin paljon irrottautua kaikista näistä kysymyksistä, kuten "ajan henki", "sukupolveutumiset" jne., sen takia, että vuodessa ilmestyy 12 numeroa Anna- ja Jaana-lehteä. Se vaatii metsäteollisuudelta niin ja niin paljon paperia ja toimittajilta niin ja niin paljon työtä. Ellei siellä ole Jullesta kuva niin siellä on Jallesta. On aivan selvää, että jos esimerkiksi tällaisten kulttuurisukujen nuorimmat lapset pakotetaan semmoiseen atteeseen, jolla ne ei saa kuvaansa lehteen, niin ennemmin tai

myöhemmin ne odottaa tilaisuutta, että liekanaru venyy tai aate herpaantuu niin pitkälle, että kurilla pelottelu ja luopuruudella säilyttely ei enää toimi, ja sen jälkeen ne ottaa sellaisen aatteen, että ne taas saa kuvansa lehteen. Ei tässä sen kummemmasta ole kyse... Tätä kaikki on teollisuutta... Kun tuntuu siltä, että hallitaan keskusteluvirtoja, jotka ovat vaarallisia tai vaarantavat peruskriteerejä, ja nuoria lahjakkaita ihmisiä lykätään maton alle, niin aikaan ne löytää omasta sängystään. Tähän liittyy tavalla tai toisella kaikki tämä keskustelu, mutta en tiedä missä määrin...

Mä tahtoisin puhua suhteellisuusteoriasta. Entiedä kuinka pitkälle täällä on mahdollista puhua mistään näkemättä siinä teollisia kasautumia, teollista rakennetta – mä siis tarkoitan kaikkia niitä kriteerejä, joihin marxismileninismi historiansa ja käsityksensä siitä perustelee. Mutta kysymys on siitä absurdiuden tunteesta, missä ihmiset elää, ja siitä että itse asiassa tässä kuluneina vuosina ei ole ollut mahdollisuutta siitä puhua. Se on kai se pahin kysymys. Eli siitä, että meneekö historia niinkuin on ennustettu, vai merkittäkö Hiroshima, suhteellisuusteoria ja sen myötä atomipommi ihmisen kertaikkaisesta mahdollisuudesta katkaista historiansa. Merkittäkö se jotain niin suurta muutosta, että sen jälkeen joku tällainen ennustettavuus asettuu kyseenalaiseksi ja jää tää absurdus, jossa me selvästi elämme. Kun puhutaan järjestä ja ihmiskunnan hyvästä, niin jokin sellainen absurdiuden tuntu sen ympärillä on...

Ydin on kai se suhteetomuus, ettei ole mitään mittakaavaa, ei ole rangaistusta, oikeuden ja vääryyden tasapainoa. Ainakin tällainen minun tapainen pohjimmiltaan järkytetty maalaispoika, jonka henkiseen rakenteeseen oikein

hyvin sopii se, että Jeesuksen tilalle pannaan Marx tai Chydenius, lähtee siitä käsityksestä, että jos oikein korkean ylämäen joutuu pyörällä polkemaan, niin ennemmin tai myöhemmin tulee alamäki. Ja maailmassa ei kuitenkaan ole näin. Me elämme jossain vyyhdessä, jossa uskoo ja toivoo, että näin olis. Mutta kerta kaikkiaan tie-teellisesti on nähtävissä, ettei näin ole. Mitään rangaistusta ei seuraa.

Jossain sellaisessa kai se persoonallinen pohja on... En mä tahdo tässä reaalisesta sosialismista puhua, mutta musta on kuvottavaa, että kun minä – yhtä lailla kuin moni muukin – tutustuin reaaliseseen sosialismiin, niin ei mulla kengässä, mutta kalsongin vyön alla oli pimeitä dollareita... Sanokaa kellä muilla on ollut samoin? Siis kun oma henkinen tausta on tätä luokkaa, niin mä en tahdo ollenkaan viedä keskustelua tälle alueelle. Tätä häpeätä löytyy muustakin, sellaista missä mä olen monta kertaa nahkani luonut ja moneen kertaan kasvoni menettänyt... ja kuitenkin aina toivoo sitä, että jotenkin maailma nujjahtaisi niin, että olisi tilaisuus päästä jaloilleen... ja mä kuluttaisin takaa jotain semmoista, että tässä yhteiskunnassa ihmiset jakaantuu niin, että on mahdollista elää jossain sellaisessa juoppouskulttuurissa tai siionseurakunnassa taikka ihan omassa kulttuurissa ja nää kulttuurit ei paljon toisiansa kohtaa... Samalla lailla on ollut vuosikausia mahdollista elää jossain sellaisessa edistyskulttuurissa. En mä sano taitolaisuudessa, mutta te ymmärrätte mitä mä tarkoitan. Mutta se ei ollut koskaan tyhjentävä, sen ympärillä oli jotain... Sitä mahdollisuutta, että ihminen voisi elää niin... Neljä vuotta se jaksaa vetää mahaansa sisään tai kerätä jotain ja myydä jotain, mutta sen jälkeen tällainen löysäminen tapah-

tuu. Mä kuulin vaan Mellerin loppunousun – joka ei ole mikään nousu – mutta mä oletan, että kaikki haparoi jotain tämantapaisia aineksia.

Niin – radikaalisuutta on aina kaikissa yhteiskunnissa, sitä syntyy joka paikassa ja joka yhteiskunnassa se saa oman ilmaisuuden. Musta vaan on valitettavaa, että tällä hetkellä se pukeutuu vain homoseksuaalisuuteen ja kasvisyöjiin. Valitettavaa on vaan, että politiikka on niin sidoksissa tällaisiin... ettei ole löytynyt yhteistä nimittäjää työajan, työn ja rahan, vapaa-ajan tai tulevaisuuden perspektiivin ja sellaisen minuuden rakentamisen välille, jota kaikki on haparoineet viimeiset vuodet...

Perustilanne on kai sellainen, että jos ihminen pyrkii vuosikaudet olemaan olemassa vain objektiivisesti... Jos ihmisellä oli silloin senmalliset kengät ja housunpunnit, niin tällä hetkellä kaikilla on toisenmalliset kengät ja housunpunnit. Ei siinä apinallisuudesta ole kyse, vaan se ei vain kestä kauempaa... Ajankohtainen ihminen, joka olis epäajankohtainen...

... Mulla on sellainen tunne, että teollisuutta se on tääkin, mitä mä tässä puhun. Jollen mä olis tässä, niin tässä olis joku muu. Kuka vaan naamansa näkyville saa ja kenen ympärille on mahdollista virittää tällaisia abstrakteja kutsuhuutoja... Tai sitten kyseessä on

sellaiset tyypit, jotka selvästi saa maa-laiskioskilla kuonoonsa, niin sen ihmisen perään pitää säntätä.

Eihän Pelle Miljoona ole täällä – tai hänen äitinsä? Haluatteks te minun selostavan miks mä jyrkästi sanoudun irti kaikista sellaisista missä innostetaan johonkin rokkiin? Mä oon nähny sen esiintyvän vain yhden kerran tuolla Kaivopuistossa. Siellä minun näköiset nuoret miehet heitteli sitä kananmunilla. Tässä ei ole mitään. Mutta hänen perusolemuksessaan on jotain sellaista, joka itsellään kutsuu jokaista suomalaista tavallista miestä potkimaan sitä, lyömään. Se kutsuu sadismia olemuksellaan, se kutsuu sellaista väkivaltaisuutta, joka tällaisessa teollisuuden pyörteessä itsellään aiheuttaa tiettyä virtausta ja kutsuu mukaan, ja jossa jokainen, joka hörnistää korviaan ja mietii missä se aika nyt menee, niin huomaa, että tuolla se nyt menee. Mä en tahdo tulla samastetuksi sellaisiin tuntemuksiin, joita se herättää tavallisessa suomalaisessa tai huligaanissa. Ei se ole sen kummenpaa.

... Mutta semmoisessa intoontumisessa että kun ennen ei käynyt mikään ja sitten käy kaikki, niin onko tää vaan avartumista vai onko tää hätähuuto siitä, että jos ei enää tällä opilla saa itseensä näkyviin, niin täytyy tehdä jotain? Mä jättäisin sen kysymyksen teidän ratkaistavaksenne.

Ajankohtaisuus ja epäajankohtaisuus taiteessa

JARRO MELLER

Aion alkuun ilahduttaa juhlakansaa muutamilla kirjoittamillani säkeillä, mikä on tavallaan johdatusta varsinaiseen aiheeseen. Nimenä olkoon "Niille, jotka kirjoittavat uusia arvoja uusiin tauluihin".

Juna on suistettu raiteiltaan.
Kaikki alkoi vähäpätöisestä riidasta.
Liian moni halusi olla junailija,
reitittää toisten matkalippuja,
itse tulla mukaan maksamatta,
virkansa puolesta.
Minä matkustin pommilla,
periaatteesta,
ja silti olen tässä ja tätä mieltä.
Olisi jo aika puhua vapaudesta
hymähtelemättä.

Kymmenen vuotta sitten 70-luvun alussa oli tällaisia vastaavia tilaisuuksia, joissa ennusteltiin tulevia. Tässä meni yksi vuosikymmen tuulettamattomissa kokoushuoneissa istuen ja näyttää selvältä, että seuraavasta vuosikymmenestä ei tule ihan samanlaista. Nuorison kapina sisältää taas monia mahdollisuuksia. Mutta nuorista vaan tulee aikuisia ja tässä on se ikävä piirre, että

mä peräänkuuluttaisin pikemmin aikuisten kapinaa. Näyttää siltä, että me elämme taas poliittisesti ja henkisesti puberteetin palvonnan aikaa - tietyllä tavalla.

Nyt siirryn tähän vt. profetoivaan osaan. Otan harteilleni Nostradamuksen viitan ja esitän pienen 5-vuotispoliittisen horoskoopin.

Enteet näyttää selviltä: lähivuosien yhteiskunnallisen kehityksen suuntana olevalla inhimillisellä tasolla näyttää poliittisten puolueiden merkitys jatkuvasti vähenevän ja yhteiskunnallinen aloite siirtyvän sellaisille ihmisten yhteenliittymille, jotka eivät perustu poliittisiin jakoihin ja joiden suhde ajankohtaisiin asioihin on suora, tilanteen vaatimusten organisoima. Näyttää myös siltä, että totutut poliittiset vastakkainasettelut eivät enää pysty tarjoamaan tyhjentävää kuvaa tämän tajunnallisen ja yhteiskunnallisen murroksen koko syvyydestä. Toisaalta tämä "yhteisten asioiden hoito" paljastuu taktiikaksi ja korruptioksi.

Täällä tilaisuudessa voi havaita, että nämä puheet muutoksesta alkaa olla orwellilaista akka-puhetta. Luonteseen

kuuluu, että on yhä enemmän sanoja, jotka vastustajan suussa on väärin ja omassa suussa oikein.

Tietyllä tavalla on syytä mennä pitemmälle siinä asiassa, mitä on demokratia, mitä sen ulottuvuudet ja edellytykset ovat, koska selvästi nää enteet näyttää, ettei edustuksellinen demokratia toimi.

Myös taiteen kannalta ollaan varmasti uusien kysymysten edessä. Vuorten viisasta lainaten minä peräänkuulutan niitä, jotka kirjoittavat uusia arvoja uusiin tauluihin. Mailleen menevän vuosikymmenen kehitys on osoittanut, ettei ole olemassa oikotietä taiteen yhteiskunnalliseen vaikutukseen.

Siirtyminen itse luomisen peruskysymyksistä sitoutumisen ja järjestäytymisen vaatimuksiin tuotti huonoa taidetta. Se oli välillisesti pelaamassa parlamentaarisen keskinkertaisuuden voittoa. Yhteiskunnallisen sopeuttamisen, taiteilijoiden virkamiehistyksen ja byrokratialle antautumisen vastapainona minä näen yhä realistisempaa ajatuksen taiteen autonomisuudesta, korostetun taiteen vapauden vaatimuksen.

Ratkaisu ei ole ajan haasteen ja nuorison kapinan mystifoinnissa, vaan pitemmän perinteen kantamisessa taiteessa, joka on epäajanmukaista, joka ei liukene aikaan, joka ei suostu ottamaan suuhunsa mitään suitsia. Huomispäivän taiteen pulmat ovat nähdäkseni jossain muualla kuin yhteiskunnallisen kulmapalstan pitämisessä tai sosiaalisten tilausten rahtikirjurina. Alitajuinen aineksen korostuminen nuoressa taiteessa viime aikoina ei ole sattumaa tai erikoisuuden tavoittelua. Siinä voi nähdä pyrkimyksen kokonaisvaltaiseen ihmiskuvaan. Jonkinlaisena paradoksina voisi pitää sitä, että koska ihmisen työ muuttuu suorasta fyysisestä ponnistuksesta koko ajan kohti tällaista automaation ja mikropiirien todellisuutta, on

itse asiassa tämä alitajuinen aines yhteiskunnallisesti todistusvoimaisempaa kuin sirpin ja moukarin romantiikka. Niin – jos jatkan vielä siitä, mikä minun mielestäni kuuluu hyvän taiteen olemukseen. Siihen kuuluu se, että se luo itse oman sisäisen logiikkansa ja sen ainoa kvaliteetti on tämän logiikan pitävyyttä. Minä näen hyvän taiteen epäajanmukaisena, perustaltaan irrationalisena, elämännäköisesti sommiteltujen mittasuhteiden summana.

Minä en pidä kovin luovana lähtökohtana sitä, että pyritään tunkemaan elämää jonkin teorian aitauksiin tai kuvitetaan joitakin yleisiä lainalaisuuksia. Siitä syystä tällainen taiteen autonomisuuden ja oman sisäisen logiikan idea on tavallaan ei oikeus vaan jopa velvollisuus tällaisena rappioaikana.

Historia, jolla on ennalta määrätty lopputulos, miten dialektisesti se sitä kohti eteneekään, ei myöskään ole kovin luova lähtökohta, koska senkaltaisen lähestyminen ei edellytä kaikkien aistien mobilisoimista tässä ja nyt, ja tietyllä tapaa kaventaa taiteen mahdollisuuksia ja siirtää sen tehtäviä ihmisen elämän koko prosessin kuvaamisesta jonnekin muualle. Viime kädessä luulen, että kyse on jonkinlaisesta tällaisesta mobilisaatiosta, jota mä olen yrittänyt hahmotella ja sen kaltaiset pyrinöt tuntuu luontaisesti nousevan määrättyjen tosiseikkojen pohjalta.

Mä aloitin tämän runositaatilla ja lopetan samalla tavalla, sitaatilla erästä viime kesänä kirjoittamastani runelmasta.

Logiikka on olemassa,
jotta tyhmyys voitaisiin viisaasti
selittää

ja kaikki mikä tarvitsee selittämistä

on jo sinänsä epäilyttävää.

Historia, joka kuluu hilpeän saksalaisen marssimusiikin tahdissa.

Yleiskysymys: Onks sun mielestä niin, että tästä epäajanakohtaisesta taiteesta tulisi ajatonta taidetta? En oikein käsitä, miten epäajanakohtaisesta voisi tulla ajatonta, sillä suurin osa ajattomasta taiteesta on ollut aikanaan ajanakohtaista.

Arto Melleri: Se on varmasti totta, enkä halunnut mitenkään sulkea pois ajanakohtaisia aiheita. Mutta taide, joka noin henkisesti myötäilee aikansa valtavirtauksia, on usein tuomittua ajan huuhdomaksi... Epäajanmukaisuudella on vain tietty historiallinen merki-

tyksensä tällä hetkellä, taistella aikaan liukenemista vastaan.

Matti Juntunen: Epäajanmukaisuus on varmasti mitä tärkein kysymys... Miten sivistyneistön tulee tietoisesti epäajanmukaisena asettua ajan vaatimuksia vastaan? Epäajanmukaisuus, joka tarkoittaa ihmisen parhaan perinnön epäajanmukaista säilyttämistä ajassa, joka ei suosi tällaisia vaatimuksia, on juuri ainoa oikeaa ajanakohtaisuutta. Ajanakohtaisuutta, joka voi yhdistyä radikaaliin ajatteluun, muu ajanakohtaisuus on pelkkää konformismia...

isä
en
is-
s-

on
n.
in
si
sä

o-
s-

si

O

Yhdenmukaisuuden vai vaihtoehtojen demokratia

ERKKI TUOMIOJA

Onnellisen tietämättömänä viimeistä puheenvuoroa lukuunottamatta siitä, mitä täällä on aikaisemmin puhuttu, voin puhua ihan omiani. Toivottavasti se kuitenkin jonkin verran tangeeraa niitä kysymyksiä, joita täällä halutaan käsitellä.

Asetan ensimmäisen kysymyksen niin, että mitä 70-luvulla on tapahtunut noin laajasti ottaen poliittisella rintamalla. Pelkästään vaalitulastoihin katsomalla voi todeta, että 70-luku on merkinnyt työväenliikkeen takaisin-päin menon aikaa. Vielä laajemmin katsoen vuodesta -66 alkaen, jolloin työväenpuolueet ensimmäisen kerran saivat tässä maassa yli 50 % annetuista äänistä viime vaaleihin, joissa tämä osuus oli enää vähän päälle 40, tämän muutoksen huomaa kaikkein selvimmän. Tietysti voin olla sikäli valittamatta, että oma ryhmäni on tästä suhteellisen hyvin selvinnyt, mutta se ei ole mikään oleellinen arvo. Tärkeintä on juuri tämän kokonaistilanteen muuttuminen, vasemmiston kannatuksen pieneneminen ja sen rinnalla tapahtunut yleinen yhteiskunnallinen oikeistolaistuminen, josta tietysti selvimmän ihmisten jokapäiväiseen elä-

mään vaikuttavat talouspolitiikassa tapahtuneet muutokset.

Oikeistolaistuminen on tietysti yleismaailmallinen, koko kapitalistista maailmaa koskeva ilmiö, eikä sitä pidä välttämättä ymmärtää poliittisten voimasuhteiden muuttumisena. Ehkä jonkinlaista trendiä on nähtävissä siinäkin, mutta oleellisempaa kuin se, muuttuvatko puolueiden voimasuhteet, on politiikan sisällön muuttuminen. Se, että hegemonia esimerkiksi talouspoliittisissa ratkaisuissa on selvästi siirtynyt tuollaisen porvarillisen, eräänlaisen uusoikeistolaisen talousajattelun puolelle. Tämän rinnalla on sitten varsinkin -nyt viimeisten vuosien aikana kasvanut yleensä epäluulo yhteiskunnallista toimintaa, politiikkaa ja poliitikkoja kohtaan. Epäillään yleensä mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskuntaan. Tämä on osaltaan yhteydessä näihin erikoislaatuisiin ilmiöihin nuorisokulttuurissa jne.

Mikä on sitten tällaisen kehityksen syynä? Tietysti ensimmäisenä täytyy viitata kapitalismin kriisiin, mutta selaisenaan se ei välttämättä edellytä koko yhteiskunnallisen kehityksen siirtymistä oikealle. 30-luvullakin oli tästä

poikkeuksia hyvin suuressa määrin. On kysymys siitä, miten työväenliike, työväenpuolueet, kriisiin vastaavat. Erityisesti Suomen kohdalla minusta on selitystä haettava siitä, että meillä on vuodesta -66 alkaen ollut alun alkaen ainakin muodollisesti kansanrintamapohjalle perustettu hallitusyhteistyöratkaisu, joka esim. -68 presidentin vaaleissa - jolloin vastakkain olivat kansanrintaman tukema Kekkonen ja oikeiston selvillä tunnuksilla esiintynyt presidenttiehdokas - vielä jossain määrin toimikin oikeistoa vastaan suunnattuna yhteistyönä. Se on kuitenkin koko ajan rappeutunut kansanrintamasta eräänlaiseksi kaikkien puolueiden yhteistyöjärjestelmäksi, jossa itse asiassa kaikki merkittävät puolueet ovat mukana hallitusvastuussa tai joka tapauksessa hallituksen politiikkaa tavalla tai toisella toteuttamassa riippumatta niiden olemisesta hallituksessa.

On syntynyt eräänlainen yhdenmukaisuuden demokratia. Tandemraportissa tätä samaa ilmiötä kutsuttiin tulopoliittiseksi hallitsemistavaksi. Riippumatta siitä, mitä ilmausta käytää, tällainen yhdenmukaisuuden demokratia on tosiasia. Se selittää sen, miksi tästä työväenliikkeen pysyväisestä hallitusvastuusta huolimatta oikeisto on jatkuvasti edennyt, ei ainoastaan näiden vaalitulosten osalta, vaan sen ote yleensä yhteiskunnallisesta kehityksestä on lujittunut.

Näitä tekijöitä, jotka tätä tällaista yhdenmukaisuuden demokratiaa ovat luoneet ja, jotka tätä ylläpitävät ja, jotka ovat johtaneet tähän kaikkien puolueiden hallitukseen, ovat Suomessa ensinnäkin presidentti Kekkonen niin henkilönä kuin virkansa puolesta, presidentin tavattomien valtaoikeuksien osalta. Se seikka, että kaikki merkittävät puolueet kokoomuksesta kommunisteihin, ja tässä tapauksessa myös

kommunistien kaikkiin eri siipiin saakka, ovat antaneet tukensa ennen kaikkea Kekkosen ulkopoliitikalle, on johtanut käytännössä siihen, että suuressa määrin ne ovat samalla joutuneet hyväksymään Kekkosen sisäpoliittisen roolin; sen, että hänestä on heikkojen puoluejohtajien siirtäessä hänelle valtaa ja vaikutusta tullut eräänlainen yliideologi, tuollainen näennäisesti puolueeton ylituomari, joskus sanelija. Ja kun tietää, että presidentti Kekkosen omaan aatteelliseen kehitykseen on hyvin voimakkaasti vaikuttanut 1918 kokemusten jälkeen 20-luvulla hahmottunut ruutulainen valtiotalousismi ja kansan eheytyksen ajattelu, on hän hyvin voimakkaasti ollut tätä kaikkien puolueiden hallitusta toteuttamassa. Eräs selvä ilmaus tämän kehityksen ideologisesta taustasta oli hänen puheensa -67 Ostroboinaalla, jossa korkeimman siunaava käsi asetettiin myöskin kommunistien päälle.

Toinen tekijä tässä hallitusjärjestelmässä ovat tietysti määrävähemmistö-säännökset valtiotalousajattelussa. Ne edellyttävät mahdollisimman laajapohjaisia hallituksia, käytännössä 5/6-enemmistöä, jotta tuollainen tavanomainenkin normaalikapitalismiin kuuluva säätelylainsäädäntö saataisiin yhden eduskunnan aikana toteutettua.

Kolmas seikka on sitten tämä tulopoliittinen neuvottelujärjestelmä, joka hyvin laajasti kattaa yhteiskunnallisen ja yhteiskuntapoliittisen kehittymisen, paljon laajemmin kuin vain työehtosopimusten ja vastaavien osalta. Tässä kohdin järjestelmäämme ovat laajimmin vaikuttaneet kansainväliset esikuvat ja ns. yhteiskuntasopimusajattelu, joka tosiasiallisesti on kaikkein pisimmälle viety juuri Suomessa. Kun muualla maailmassa, jossain Englannissa tai muussa vastaavassa paikassa, porvarilliset taloustieteilijät murehtivat maail-

man menoa, niin yleensä viitataan juuri Pohjoismaihin esimerkeinä tällaisen yhteiskuntasopimuksen toteuttamisesta. Kun vielä näyttää siltä, että puheet historiallisesta kompromissista viittaavat paljolti siihen, että sama ajattelu on hyväksytty ainakin osin kommunistienkin piirissä, niin tämä on luonut hyvin vankan pohjan tälle hallitsemistavalle.

Tosiasiassa on tietysti kyseessä yksi porvarillisen hallitsemistavan muoto. Mutta yhdenmukaisuuden demokratia ja tilanne, jossa poliittisten puolueiden tarjoamat vaihtoehdot tuntuvat hyvin epäuskottavilta, on sellainen, jossa syntyy helposti sellainen käsitys, että vaaleilla ei ole juuri mitään merkitystä. Tapahtuipa mitä tahansa – ja yleensäkin Suomessa voimasuhdemuutokset puolueiden välillä jäävät hyvin pieniksi – niin mitään oleellista muutosta politiikassa tai hallitusten kokoonpanossa, ei ainakaan hallituspuhujassa, tapahdu. Hallitus muodostetaan käytännöllisesti katsoen entiselle pohjalle, vain henkilöt voivat jossain määrin vaihtua, sen mukaan kun tämä ikuinen presidenttikilpailu heittää tuota pääministerin tehtävää puolueelta tai henkilöltä toiselle.

Näissä oloissa epäusko puoluepolitiikkaan ja sen mahdollisuuksia kohtaan on varsinkin nuorison keskuudessa ymmärrettävästi lisääntynyt. Varsinkin kun työväenliike, jonka luonnollisesti tulisi toimia kapitalistisen yhteiskunnan oppositiovoimana ja tarjota uskottava vaihtoehto, ei siihen kykene. Ja vaikka se yrittäisikin, on sen uskottavuus tämän jatkuvan yhteiskuntasopimuspolitiikan vuoksi vähentynyt. Ja taas tuollaiset sirpaleiliikkeet työväenpuolueiden liepeillä tai sisällä eivät koskaan ole Suomessa saaneet suurta jalansijaa ja siten ei niidenkään uskottavuus ole koskaan ollut kovin korkea.

Yhtenä syynä tilanteeseen on varmasti ollut se, että vasemmistopuolueet ovat itse pettäneet itseään ylläpitämällä sellaista käsitystä keskustan–vasemmiston yhteistyöstä, joka ei lainkaan vastaa todellisuutta. Tällaiseen samaan myyttiseen kategoriaan kuuluu myös puhe demokraattisten voimien yhteistyöstä siltä osin kuin käsitetään, että tänä päivänä olisi olemassa – nyt puhun nimenomaan poliittisella tasolla, en puhu kulttuuripoliitikasta – jotain sellaisia merkittäviä porvarillisia, edistyskellisiä ryhmiä, joiden kanssa voitaisiin harjoittaa menestyksellistä oikeiston vastaista politiikkaa, joitakin ylätasoa kysymyksiä, teatterikysymyksiä ja eräitä sellaisia luukunottamatta. Heti kun mennään vähänkin oleellisempiin, laajempiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, niin tänä päivänä tilanne on se, että ns. keskiryhmien ja oikeiston välillä ei ole eroa.

Siihen on selvä sosiologinen tausta. Enää ei ole olemassa sellaista miljöönä ihmiseen noussutta pienviljelijäin luokkaa, johonka tuollainen sanan parhaassa mielessä agraari-radikaalinen kekkoslaisuus saattoi K-linjan kukoistuskautena nojata. Vastaavasti kokoomuksessa on myös tapahtunut muutoksia. Voimme tietysti omassa keskuudessamme pitää yllä myyttiä pampakaapuun ja sotilaskypärään pukeutuneesta kokoomuksesta, mutta tosiasia on, että holkerilaistunut kokoomus pystyy 80-luvulla viemään jopa ulkopoliittikkaa myöten sen paikan, mitä keskustapuolue tähän saakka on yhteiskunnassa pitänyt.

Tästäkin olisi syytä tehdä jonkinlaisia johtopäätöksiä. Ja vaikka johtopäätös ei olisikaan se, että mennään kokoomuksen kanssa yhteistyöhön, niin johtopäätös pitäisi olla jossain suhteessa ns. keskiryhmiin ja niiden tarjoa-

miin mahdollisuuksiin. Minusta ratkaisevin tapa, jolla 80-luvulla voitaisiin yhteiskunnallisia asemia selvittää ja näitä vaihtoehtoja selkiyttää, olisi toteuttaa ainakin joksikin aikaa sellainen vaihtoehtojen demokratia, jossa hallitusvaihtoehtokin määräytyisivät, kuten useimmissa länsimaissa on asianlaita niin, että ihmiset vaaleissa valitsessaan puolueen, samalla ilmaisevat myös valinnan yhden tai useamman porvaripuolueen tai toisaalta yhden tai useamman vasemmistopuolueen muodostaman hallituksen välillä.

Vielä muutama sana puolueiden asemasta ja puoluevallan kehityksestä. Se on yksi niistä asioista, jotka minua ovat askarruttaneet viime aikoina. Luulen, että monia ihmisiä on askarruttanut se, miksi puolueiden asema, huolimatta siitä, että sitä on lainsäädännöllisesti pyritty vankentamaan, on jatkuvasti heikentynyt. Tässäkin on ilmeistä, että työväenliikkeessäkin pidetään yllä jonkin verran vanhoja myyttejä puoluetoinnin suhteen. On historiallisesti totta, että työväen järjestäytyminen työväenpuolueiksi ja sitä vastaava porvarillinen puoluejärjestäytyminen eivät olleet ainoastaan ilmaus kansanvallan läpimurrosta, vaan ne olivat itse asiassa sen edellytys. Samalla lailla on ollut selvää, että pelkkä ammatillinen järjestäytyminen ei ole ollut koskaan riittävää työväenluokan asemaa parantavalle uudistustyölle, vaan se on aina vaatinut myös vastaavan poliittisen järjestäytymisen.

Fasististen liikkeiden eräs tunnusmerkki on juuri hyökkäykset väitettyä puoluevaltaa ja parlamentarismia vastaan. Ja kun näin on, on ymmärrettävää, että työväenliikkeessä on vakiintunut käsitys siitä, että puoluelaitoksen puolustaminen ja sen aseman parantaminen – tämä koskee soveltuvien osien myös niitä, jotka ajattelevat mieluum-

min yhden kuin useamman puolueen puitteissa – on työtä kansanvallan puolesta. 60-luvun kuvaan kuuluivat railakkaat hyökkäykset puolueettomuuden valekaapuun verhoutuneita porvarillisia instituutioita vastaan. Ja kiistämätöntä on, että avoimen poliittisin tunnuksin aukaistiin sellaisia ovia, jotka synnyttivät tervettä ristiveittoa ja tuulettivat tunkkaisia porvarillisia linnakkeita. Puoluepolitisoinnalla vanhoja ja luomalla kokonaan uusia lähidemokratian edustuseliimiä, vietiin varmasti kansanvaltaa eteenpäin. Ja kun koko yhteiskunnallisessa päätöksenteossa puolueet pääsivät 60-luvulla ensimmäistä kertaa tunnustettuun asemaan, tapahtui puoluetuen muodostaminen ja puoluelain säätäminen.

Tänä päivänä myös kokoomus, joka alussa oli ainakin haraavinaan näitä puolueuudistuksia vastaan, on tänään ne täysin hyväksynyt. Onkin ymmärrettävää, että kaikkien puolueiden hallituksessa mukana olevat puolueet näkevät vain hyvää sellaisessa lainsäädännössä, joka on omiaan vahvistamaan puoluejohdon asemaa puolueiden sisällä ja vaikeuttamaan ulkopuolisten uusien yrittäjien mahdollisuuksia sotkea vakiintuneiden puolueiden ja vallankäyttäjien ympäröitä.

Työväenliikehän oli keskeisesti viemässä tätä puoluelainsäädäntöä lävitse, ei ainoastaan siksi, että se nähtiin kansanvallan vakiinnuttamisena. Puoluetuki nähtiin myös keinona, jolla vähennetään puolueiden riippuvuutta yksityisen elinkeinoelämän rahoituksesta ja siten parannetaan vasemmiston kilpailuasemaa oikeistoon nähden. Nämä tavoitteet olivat varmasti oikeat, ja tuskin valitut keinotkaan aivan väärinä olivat, mutta ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi.

Siten jos puolueet ja koko työväenliike haluavat vakavasti purkaa byro-

kratiaa, väitettyä virkavaltaisuutta, joka vieraannuttaa ihmisiä, jos ne haluat vakavasti paneutua niihin syihin, jotka aiheuttavat ihmisissä epäilyä politiikkaa ja poliittikkoja kohtaan, joutuvat tarkastelemaan kriittisesti myös puoluevallan ilmiöitä. Sillä oikein tai väärin, useiden ihmisten silmissä puolueet näyttävät tänään samanlaisilta vallan ja etuisuuksien joukkokoneistoilta, joiden itsekkyydellä ja saalistushimolla ei ole rajoja. Asiat eivät varmasti ole näin, mutta on riittävän paha asia, jos ne pahantahtoisella propagandalla saadaan sellaisilta näytämään.

Se on yhtä tärkeää, kuin aikanaan on ollut ja tietysti edelleenkin on, turvata ihmisten vapaa oikeus poliittiseen järjestäytymiseen ja taata myös niiden ihmisten perusoikeudet, jotka syystä tai toisesta eivät voi tai halua järjestäytyä poliittisesti. Samalla poliittisesti järjestäytyneillä täytyy olla vapaus yhdistys- ja yhteisötoimintaan puoluevaltan sitä aina kahlitsematta. Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi lähidemokratian laajentaminen ja toteuttaminen ei saa olla pelkästään puolueiden asia.

Matti Juntunen: Olen alustajan kanssa samaa mieltä ehkä yksityiskohtia koskevilla seikoilla, mutta näin hämmästy mielestäni pääasia. Ei tässä kannata niin hirvittävästi riidellä keskustapuolueen, sosialidemokraattien ja kommunistien kesken; nämä kolme muodostavat tällä hetkellä Suomessa porvarillisen valtion poliittisen pääsubjektin yhtenä synteisinä. Tämä on oleellista, kun taas eduskunnan oikeisto-vasemmistojako, ts. äänestääkö vasemmistoa tai oikeistoa, ja miten hallitus tämän pohjalta muodos-

tetaan, on vähemmän oleellista.

Väittäisin, että kyseessä on jonkinlainen peliteoreettinen leikki yhteiskunnan yläpuolella, kun ei ole minkäänlaista perspektiiviä siitä, että jompi kumpi näistä automaattisesti määräytyvistä vaihtoehdoista voisi muuttaa yhteiskunnallisen subjektin luonnetta sillä tavoin, ettei se vain toimisi sopeuttajana porvarilliseen yhteiskuntaan, kuten nykyisin kaikki hallituspuolueet toimivat.

Tämä Sorsa-Virolainen-Aalto-hallitus kuvaa tietysti ongelman ilmiöpin-taa, mutta se kuvaa myös ongelman erinomaisen tärkeää puolta: porvarillisen valtion reaalisen subjektina voi toimia millainen tahansa ns. vanhojen puolueiden koalitio ja lopputulos on sama. Siinä mielessä voin olla Tuomiojan kanssa samaa mieltä, että jos Kokoomus menisi hallitukseen ja kommunistit oppositioon, ei näin oikeistolaista politiikkaa varmaankaan voitaisi harjoittaa, koska esimerkiksi työmarkkinarauha olisi alttiimpi häiriintymään. Tämän on sitä paitsi Mauno Koivisto useita kertoja sanonut. Puolueista on siis tullut eri väestöpiirejä samaan järjestelmään sopeuttavia instituutioita.

Kansanvalta Suomessa

EERKKI SUSI

Suomalaisille on jo alakoulussa opetettu, että demokratia tarkoittaa sananmu-
kaisesti kansanvaltaa, ja kun Suomea
sanotaan demokraattiseksi maaksi, on
Suomessa siis kansanvalta. Sanotaan-
han hallitusmuodossakin, että "valtio-
valta Suomessa kuuluu kansalle, jota
edustaa valtiopäiville kokoontunut
eduskunta".

Vaikka ei olisi yhtään lukenut mar-
xilais-leniniläistä teoriaa eikä koskaan
kuullut puhuttavankaan demokratian
luokkaluonteesta ja valtiosta hallitse-
van luokan välikappaleena, panevat
monet elämänilmiöt miettimään,
kuinka kaikki oikein on. Jos Suomessa
on kansanvalta, niin kansa siis hallit-
see. Mutta jos kansa hallitsee, niin:

Kansako tahtoo, että pari sataatuhat-
ta kansan jäsentä on vailla ensimmäistä
ihmisoikeutta, oikeutta työhön?

Kansan tahtoko on, että yli 300 000
kansalaista on joutunut lähtemään
maanpakoon Ruotsiin?

Kansako on päättänyt, että kapitalis-
tit määräävät yksin tuotantoelämässä,
kasvattavat voittojaan, kohtelevat ihmi-
siä miten tahtovat, rationalisoivat työn-
tekijöitä kilometritehtaalle ja siirtävät
kansan selkänahasta koottuja pääomia
ulkomaille?

Onko se kansanvaltaa, että eduskun-
nan ja hallituksen kokoonpanot vaihtu-
vat, mutta politiikka ei vaihdu?

Kansako tahtoo masokistista nautin-
toa tuntien kärsiä paisuvan, ihmisviha-
mielisen byrokratian rattaissa?

Sekö on kansanvaltaa, että poliisin ja
armeijan henkilökunnasta sekä oikeus-
laitoksen johtavilta paikoilta saa suu-
rennuslasin kanssa etsiä vasemmistolai-
sia henkilöitä?

Mitä kansanvaltaa on se, että kansan
selän takana laaditaan suojaamissuun-
nitelmia ja rakennetaan kansaa vastaan
suuntautuvaa kriisikoneistoa ja että
edistyskellisiä ihmisiä vainotaan ja hei-
hin sovelletaan piilevää virkakieltoa?

Kansako tahtoo, että sen elinypä-
ristöä säästutetaan?

Jos Suomessa on kansanvalta, kovin-
pa innokas kansa on käyttämään val-
taansa oman elämänsä vaikeuttami-
seen.

Yhä useammat vaistoavat ainakin
hämmästyä, että jotain on pielessä, että
vallankäyttö on kaukana heidän ylä-
puolellaan ja, että vallankäyttökoneisto
on heille vieras ja vihamielinen mahti.

Politiikot, jotka järjestelmän ohella
ovat vastuussa asioiden tilasta, ovat he-
räämässä huomaamaan tämän ihmisten

mielialoissa tapahtuvan kehityksen. Jotta pelastettaisiin mitä pelastettavissa on, estettäisiin ihmisiä päätyästä vaarallisiin päätelmiin vieraantuneisuuden ja sivullisuuden tunteiden syistä ja saataisiin heidät sopeutetuiksi, hiotaan ja virtaviivaistetaan hallitsemismenetelmiä kehittellen näennäisdemokraattisia osallistumismalleja ja vedetään kasvoille uutta "ihmisläheistä", "byrokratian-vastaista" ilmettä.

Vieraantuneisuuden ja sivullisuuden tunteista voi olla vielä pitkä matka sen oivaltamiseen, että tässä isäimme maassa ei ole yleistä kansanvaltaa, onpa vain porvarillisen demokratian muodossa esiintyvä suurporvariston diktatuuri, jossa vapaudet ja oikeudet ovat toki monista syistä, mm. kansainvälisistä voimasuhteista ja oman maamme työväenliikkeen taistelusta johtuen verrattain laajat. Voidaanpa noista tunteista ajautua ihan vääriin suuntaankin.

Tuomari Nurmio laulaa salaperäisesti "häneestä", joka on täällä tänään, joka mahtuu joka raosta ja ehtii joka paikkaan, joka valikoi vaatteemme ja sanat suuhumme, joka työntää kätensä meidän taskuumme ja syö meidän laskuamme ja joka tarttuu magneettinauhalle ja painomusteeseen.

Meidän, kommunistien ja muiden edistyksellisten ihmisten, suuri projekti vaikkapa ensi vuonna, Leninin syntymän 110-vuotisjuhlavuonna on itse opiskella ja levittää tietoisuutta, kuka ja mikä tuo salaperäinen "hän" on. Mikä on kansanvallan tila 1980-luvulle lähenevässä Suomessa? Millainen on valtiomonopolistisen Suomen poliittinen järjestelmä? Kuka ja mikä pompottaa ja viilaa linsseihin, vääristää ja tekee tyhjäksi pienen ihmisen haaveet ja aikomukset?

Seuraa on tietysti, ettei kyse voi olla pelkästään "pahojen ja ilkeiden kapitalistiverenimijöiden" paljastamisesta, vaan

koko suomalaisen kapitalismin ja monopolien herruusjärjestelmän paljastamisesta. Mm. muutama vuosi sitten julkaistu Tandem-raportti sekä tuore Suomalainen kapitalismiteos tarjoavat vankat eväät asian selvittämiseen. Mutta lisätutkimusta tarvitaan esimerkiksi väkivaltakoneiston ja ideologisen koneiston osalta.

* * *

Porvarillisen demokratian suuri clow on, että ihmiset saavat joka tapauksessa äänestämällä vaikuttaa edustuksellisiin elimiin. Saatetaan jopa esittää sellainen letkautus, että turha kansalaisten on ruikuttaa, itsehän he ovat syypäitä siihen, miten heitä hallitaan. Vedotaan myös siihen, että kansalaiset voivat vaikuttaa maan asioihin mm. ay-liikkeen ja puolueiden kautta.

Aivan oikein. Mutta erityisen huolestuttavaa onkin, ettei vain valtion virka- ja väkivaltakoneisto ole kansalaisten vaikutuksen ulottumattomissa, vaan yhä enemmän myös se osa poliittisesta koneistosta, joka on totuttu laskemaan ns. kansanvaltaisen vaikutuksen piiriin. Demokratian kaventumistendenssi ilmenee vahvasti myös tässä osassa.

Demokratian kaventumisesta edustuksellisessa koneistossa voisi esittää hyvin runsaasti esimerkkejä. Siihenhän kuuluvat tulopoliittikan ja tulopoliittisen mekanismin yhä hallitsevampi asema, pääasiassa siitä johtuva eduskunnan päätösvalan rajoittaminen ja demokraattisen kontrollin ulottumattomissa olevan toimeenpanokoneiston vallan kasvu, ay-liikkeen kytkeminen sen huippujohdon kautta valtiomonopolistisen sääntelykoneiston osaksi, ay-liikkeen itsenäisyyden ja jäsendemokratian kaventuminen, ay-liikkeen byrokratisoituminen, puoluelaitoksen sääntely finanssioligarkian eduksi lainsä-

däntö- ym. keinoin sekä kunnalliselämässä tapahtuva toimeenpanobyrokration vahvistuminen. Viittaan tässä seläiseen perusteellisempaan selvitykseen kuin Kaarlo Tuorin Soihdussa 3/75 olleeseen juttuun "Oikeistovaara ja poliittinen järjestelmä".

Keskeinen merkitys edustuksellisen demokratian kaventumisessa on varmasti tulopoliittisella mekanismilla. Urho Jokinen jaotteli eräässä Tiedonantajan kirjoituksessa tulopoliitiikan kehityksen portaot seuraavasti: Ensimmäisessä vaiheessa tulopoliitiikka pelasi ratkaisut irti työläisistä. Sen hoiti SAK:n huippujohto. Seuraavassa vaiheessa pelattiin eduskunta ulos taivastelemaan ohitsensa kulkevaa elämäntapaa. Sitten on hankittu suurpääomalle suvereeni ja poliittiselta paljastumiselta suojattu asema tulopoliitikassa. Tulopoliittinen mekanismi on muodostunut yhä enemmän ulkonaiseksi kuoreksi talous- ja tulopoliittisille ratkaisuille, joiden yksinvaltaisena määrääjänä on suurpääoma.

Tähän on liittynyt kehitys, joka on merkinnyt sitä, että tulopoliittisesta ylätasosta on tullut yhä monoliittisempi kokonaisuus. Tämän kokonaisuuden palvelukseen on kytketty työvän amatilliset järjestöt mutta myös poliittiset järjestöt. Työläisiä ei ratkaisuissa kuulla. Heidän osallistumisensa pyritään rajoittamaan sen jännäämiseen TV:n äärellä, mitä oikein on päätetty.

* * *

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että Suomi lähtee 80-luvulle maana, jossa poliittinen elämä on vahvasti laitostettu ja päätöksenteko nostettu tavallisten ihmisten ulottumattomiin.

Nykyinen valtiomonopolistinen sääntelyjärjestelmä ei kuitenkaan ole horjumaton. Sen ratkaiseva heikkous on siinä, että kun se toisaalta pyrkii tu-

kahduttamaan luokkataistelun tai ainakin kanavoimaan sen suurpääoman kannalta turvallisiin uomiin, on sen tehtävä toisaalta riiston voimistaminen. Näin se kaivaa omaa hautaansa, syventää yhteiskunnallisia ja poliittisia ristiiriitoja ja uusintaa luokkataistelun objektiivista perustaa.

En ryhdy luettelemaan niitä demokratian puolesta käytävän taistelun vaatimuksia, joita on kirjoitettu mm. SKP:n päätöksiin. Esitän vain lopuksi muutamia tätä taistelua koskevia huomautuksia.

1. Kansainvälisillä suhteilla on poikkeuksellisen suuri merkitys sisäisen voimasuhteemme kehitykselle. Siksi on demokratian kannaltakin tärkeää taistella länsisidonnaisuutta, ulkopoliitiikan "puolueettomuus"-suuntausta ja neuvostovastaisuutta vastaan Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden syventämiseksi.

2. Sisäpolitiikan alueella tulopoliitiikka on kysymys, jonka ratkaisemisesta olennaisimmin riippuu poliittisen järjestelmämme kehitys. Siksi on keskeistä taistelu tulopoliittisen mekanismin purkamiseksi.

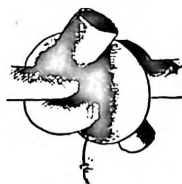
3. Edustuksellisen demokratian kaventuminen aiheuttaa tarpeen kehittää suoran demokratian muotoja eri tasoilla. Suuri virhe olisi kuitenkin ikäänkuin paeta vain perus-, pien- ja osademokratiaitaisteluun ja kääntää selkää poliittisen järjestelmämme edustuksellisille elimille ja valtiokoneistolle. Vain valtioon kohdistuva toimintahan on sanan varsinaisessa mielessä poliittista taistelua. Eduskunnalla ja kunnallisvaltuustoilla taas on työväänliikkeen taistelun tuloksena perinteisesti melko vahva asema. On siis taisteltava näiden elimien valtaoikeuksien puolesta ja nähtävä toiminta niissä yhä selkeämmin joukkotoiminnan osana.

4. On vaikutettava niihin valtiomopolistisen sääntelyn piiriin vedettyihin organisaatioihin, joihin kaikesta huolimatta voidaan välittömimmin vaikuttaa, eli on toimittava puolueissa, ay-liikkeessä ja muissa yhteiskunnallisissa järjestöissä aidon kansanvallan puolesta.

5. On tärkeää nähdä, miten suurpää-

oma ja taantumus käyttävät hyväkseen antikommunismia demokratian kaventamisessa ja demokraattisten voimien vaimoamisessa. Ensimmäiset iskut kohdistetaan aina sääntelyyn sopeutumattomiin kommunisteihin, seuraavat iskut muihin edistyksellisiin ja vapaa-mielisiin voimiin. On siis torjuttava antikommunismi joka taholla ja kaikissa ilmenemismuodoissa.

TIEDE, SIVISTYNEISTÖ, TYÖVÄENLUOKKA

70-luvun merkkipaalat – 80-luvun perspektiivit. Teoria, käytäntö, poliittinen tietoisuus. Marxisin opiskelu – kivi kengässä? Näkökohtia teemaan porvarillisen tieteen kritiikki. Opiskelun ylistys eli aineksia itsekritiikille. Onko olemassa vaihtoehtoa – onko marxilaisuus se? Opiskelijat, sivistyneistö, demokraattinen ammattikäytäntö. Onko monopolien koulutuspoliittinen malli L-Saksasta? Miten rintamaan työväenluokan kanssa?

Mm. näistä teemoista kirjoittavat joulukuun alussa ilmestyvässä kirjassa "Tiede, sivistyneistö, työväenluokka" Keijo Ahola, Tapani Hietaniemi, Pekka Kämäräinen, Seppo Kähkölä, Ville Ovaskainen, Kari Piippo, Heikki Mäkilulmala, MSB Spartakuksen edustaja, Seppo Raiski, Matti Reinikainen, Seppo Toiviainen. Kirjan on toimittanut Matti Vartiainen.

Kirjan, johon on koottu 5.–7. lokakuuta 1979 pidetyn SOL:n 12. liittokokouksen keskusteluja, saa haltuunsa SOL:n järjestöistä tai suoraan SOL:sta: III linja 7 B 37, 00530 Hki 53. Puh. 90-736 112.

HINTA 20 mk! 152 sivua. Tilaa ja maksa ps-tilille 789 130.

Näkökohtia seminaarista

PERTTI ROVAMO

Kuluvan vuoden syyskuun 15. ja 16. päivänä Soihtu järjesti yhdessä Kulttuurivihkojen kanssa runsaan osanoton saaneen ja laajaa huomiota herättäneen 80-lukuseminaarin. Tarkoituksena oli osoittaa, että kaikki eivät ole alistuneet harjoitettuun politiikkaan tai vajonneet apatiaan, että ajatus liikkuu radikaalin sivistyneistön keskuudessa. Pyrimme foorumiin, jossa voi etsiä tietä edistykseellisen liikkeen uuteen nousuun, kritiikoida heikkouksia ja ideoida menetelmiä voimain kokoamiseen.

Herätteenä seminaarin järjestämiselle on ollut ennen muuta vaihtoehtoisen yhteiskuntakehityksen näköalan kaventumisen suomalaisen yhteiskunnan 70-luvun kehitystendenssien tuloksena. Tämän selvimpiä ilmauksia ovat olleet voimakas oikeistolaistuminen – onhan mm. kokoomus kasvattanut kannatustaan vuoden 1966 13,8 %:sta noin 22 %:iin –, talouspolitiikan yhä selvempi kansanvastaisuus sekä yhteiskunnan byrokratisoituminen porvarillisen valtion otteen voimistuessa eri elämäntiloilla.

Myöskin kommunistien vaihtoehtohahmotelmissa on edelleen paljon keskeneräistä ja jälkijättöisyyttäkin. Tästä mm. Seppo Toiviainen totesi seminaarissa: "Kun viime viikolla (– so. syyskuun alkupuolella – PR) keskustelin erään suuresti arvostamani neuvos-

toliihtolaisen tutkijan kanssa, niin hän sanoi vasemmiston strategiasta Länsi-Euroopassa aika kategorisesti, että vasemmiston strategia oli laadittu sellaisia taloudellisia ja yhteiskunnallisia olosuhteita varten, joita ei enää ole. Nykyistä tilannetta ja 80-luvun ennakoitavissa olevaa tilannetta vastaavaa strategiaa ei ole vielä kehitetty."

Kuluvan vuosikymmenen viimeiset vuodet ovat tuoneet politiikan piiriin joukon uusia yhteiskunnallisia liikkeitä ja uusia kysymyksenasetteluja. Katsoimme tarpeelliseksi pohtia myös näin esiinnousseita asettamuksia ja niiden haasteita perinteiselle demokraattiselle ja vallankumoukselliselle liikkeelle.

Pidimme aiheellisena koota suhteellisen laajasti radikaalia sivistyneistöä saman pöydän ääreen, jotta "ajassa liikkuvat" ajatukset tulisivat mahdollisimman monipuolisesti keskustelun ja analyysin kohteiksi.

* * *

Mikä sitten oli seminaarin anti? Jo laajuudellaan se osoitti selvää valmiutta edistykseellistä vaihtoehtoa koskevaan yhteiseen keskusteluun. Samalla se dokumentoi varsin edustavasti ne ajatukset, jotka liikkuvat vuosikymmenen vaihteen radikaalin sivistyneistön taajunnassa. Näin sillä lienee tiettyä historiallistakin dokumenttiarvoa. Siksi katsoimmekin perustelluksi julkaista kaik-

ki pyydetty puheenvuorot (Keijo Aholan puheenvuoro oli tiivistelmä Soihtu 4/79:ssä olleesta artikkelista ja siksi se puuttuu tästä) sekä otteita keskustelusta.

Aineisto on varsin heterogeeninen ja luonteeltaan pitkälti ideoiva. Sellaiseksihan se oli tarkoitettukin, pyrimme hien tapahtumaan, jossa on mahdollisuudet poliittiseen fantasiaan, tuoreuteen ja itumuodossakin olevien ajatusten esittämiseen. Jossain määrin tässä varmaan onnistuttiinkin.

Luonnollista on, että seminaarin osanottajien kesken vallitsi monessa kysymyksessä erimielisyyksiä ja erilaisia painotuksia, eikä toisin voi olla, sillä "kansanvaltaiset voimat ovat osaksi hajallaan myös siksi, että olemme eri mieltä eräistä uusista haasteista", kuten Alpo Rusi asian ilmaisi. Mutta tulevaisuuden kannalta on merkittävää ennen muuta se, suhteellisen laaja yksimielisyys vallitsi eräistä varsin oleellisista asioista. Ensinnäkin tarvitaan vaihtoehto maamme nykyiselle yhteiskuntakehitykselle. Toiseksi vaihtoehtoon sisältö nähdään vielä monella eri tavalla, sen eräistä keskeisistä elementeistä vallitsee yksimielisyys. Tällaisia olivat tarve byrokraatian purkamiseen, humanismin lisäämiseen politiikassa sekä kansanvallan laajentaminen eri muodoissa ja eri tasoilla; valtiossa, puolueissa, ihmisten lähiympäristössä. Kolmanneksi luokkataistelun pohjan nähtiin laajentuneen ja kytkeyneen piiriinsä eräitä uusia kysymyksiä, kuten ekologiset seikat, naisen asema, yksityiselämän kasvavan julkisen sääntelyn jne. Neljänneksi nähtiin välttämättömäksi luoda sellainen yhteiskunnallinen subjekti, joka ei vain sopeuta nykyiseen kapitalistiseen järjestelmään, vaan kykenee sen radikaaliin muuttamiseen.

Näenkin Soihtuun keskeiseksi tehtäväksi jatkaa näiden teemojen yksityiskohtaista marxilaista kehittelyä ja tarvittavan vaihtoehtoon konkretisointia tällä tavalla. Poliittikan tasolla seminaari nähdäkseni asettaa kommunisteille

kaksi hyvin akuuttia ongelmaa ratkaistavaksi:

1. Miten voimme osaltamme *koota* sellaista poliittista voimaa, joka kykenee yhdistämään kaikki demokraattisesta vaihtoehdosta kiinnostuneet ja tämän prosessin kuluessa vähentämään ja lopulta pyyhkimään pois nykyisen oikeistolaisen ja taantumuksellisen yhteiskuntakehityksen synnyttämän apatian ja "muutoksen pelon" Toiviaisen ilmausta lainatakseni.

2. Miten estää selvää potentiaalia omaavan *oikeistolaisen* ja/tai *populistisen* kritismin vahvistuminen näissä oloissa, joissa vasemmistopuolueet ovat toteuttamassa kansan etuja polkevaa politiikkaa ja näyttävät sen aiheuttajilta. Tässä suhteessa esimerkiksi Aarne Saarisen viime aikaiset SKP:n hajotuspuheet ovat täydellisesti yhteensopimattomia Suomen demokraattisen käänteen aikaansaamisen asettamien vaatimusten kanssa. Sen ydinkysymyksen on ilman muuta vastavoiman *kokoaminen*, ei entisenkin hajottaminen. Samalla Saarisen puheet ovat vastuutoman *demagoginen* tapa yrittää ratkaista SKP:n sisäisiä erimielisyyksiä tai nykyisen politiikan harloittamisen aiheuttamaa SKP:n vallankumouksellisen luonteen haalistumisen aiheuttamia tehtäviä. Puheillaan hän pyrkii siirtämään huomion näistä sisällöllisistä haasteista puolueen voimia jo muutenkin imeneen sisäisen taistelun *kärjistämiseen*.

* * *

Edessämme olevien ongelmien ratkaisemisen kannalta on varmaan hyödyllistä seminaariyleisöä laajemminkin tutkia huolellisesti ja kriittisesti tilaisuuden antia, sekä kehittellä sen esiin nostamia teemoja eteenpäin, aina toiminnallisiin johtopäätöksiin saakka. Lienee tosi se seminaarissa vallinnut näkemys, että se poliittinen voima etenee, joka kykenee tarjoamaan toiminnallisen ja ihmisten sieluun menevän vaihtoehtoon. Siinä taas on kyse siitä, kuka katsoo terävimmän 80-luvulle ja suomalaiseen yhteiskuntaan.

MATTI JUNTUNEN IN MEMORIAM

Emme tiedneet, että se oli sinun viimeinen seminaarisi. Seisoit sormi pystyssä ja puhuit klassisen sivistyneistön merkityksestä: Sinun asiastasi. Korostit klassisen sivistyneistön säilyttämisen tärkeyttä koko radikaalille sivistyneistölle. Mutta mistä syntyy radikaali sivistyneistö, jäi meiltä vielä keskustelematta. Paljon jäi kesken.

Sinun praksiksesi oli seminaari-praksis. "Klassisen sivistyneistön toiminta on ajattelua ja puhumista ja kirjoittamista", sanoit magnetofoniin juuri ennen Jyväskylän junan lähtöä. Muistan kun kerran Helsingin asemaravintolassa puhuit ambivalentista lähtemisen halusta, aseman tunnelmasta. Viimeisestä junasta emme puhuneet koskaan.

"Meillä oli illalla muutamia hyviä keskusteluja", totesit ennen lähtöäsi. Meillä oli. Kaikki, jotka istuivat sinun pöydässäsi, tietävät sen. Oli katettu pöytä ja paras ruokalaji: argumentit.

Vain argumentit menevät päähän. Sinä, protofilosofi, puhuit ja me, vulgaarisosiologi-ystäväsi, saimme argumentteja. Matti, ne ovat päässä, ja se oli liian lyhyt ilta.

Sinä iltana puhuit paljon ja innostuneesti. Puhuit myös muistokirjoituksesta Marcuselle, jonka olit laatinut jyväskyläläisten oppilaittesi lehteen. Kerroit myös omalaatuisesta obeliskista Moskovassa, jonka Lenin oli pystyttänyt ja jossa on myös monien ei-marxilaisten filosofien nimiä, joille vallankumous oli kiitollinen. Ja naureskelit, että niitä nimiä ei voi pyyhkiä pois, kun kerran Lenin on obeliskin pystyttänyt. Minä puolestani vitsailin obeliskista, jossa voisi olla sinun filosofisi Husserlin nimi. Ja tänään jo, Matti, on sinun nimesi meidän näkymättömässä obeliskissamme.

Kun kirjoitan tätä, on pöydälläni papereita tutkinnonuudistuksesta. Tutkinto-sääntöjä ja muuta roskaa. Meidän yhteinen pitkä taistelumme tutkinnonuudistusta vastaan. Häviö, jossa on voiton makua.

Kun byrokraatti kuolee, tulee joku tilalle: kun dogmaatikko kuolee, on yksi dogmi vähemmän: mutta kun kriitikko kuolee, jää kritiikki.

Matti, seminaari jatkuu!

ARTO NORO